

MAATSKAPLIKE GEVALLEWERKINTERVENSIE AAN ADOLESSENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG

R KRUGER

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes
vir die graad van Magister in Maatskaplike Werk
in die Fakulteit Lettere en Sosiale Wetenskappe
aan die Universiteit van Stellenbosch.

Supervisor: Dr Lambert Engelbrecht

MAART 2011

VERKLARING

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie, oorspronklike werk is, dat ek die alleenouteur daarvan is, (behalwe in die mate uitdruklik anders aangedui), dat reproduksie en publikasie daarvan deur die Universiteit van Stellenbosch nie derdepartyregte sal skend nie en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

Maart 2011

OPSOMMING

Die doel van hierdie studie was om 'n teoretiese raamwerk vir maatskaplike werkers in nie-regeringsorganisasies te bied vir die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag.

Die ondersoek is gedoen aan die hand van 'n uitgebreide literatuurstudie, wat gefokus het op teorieë oor aggressie en faktore wat tot aggressiewe gedrag by adolessente aanleiding gee, sowel as die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag.

'n Gekombineerde kwalitatiewe- en kwantitatiewe navorsingsbenadering en 'n verkennende- en beskrywende navorsingsontwerp is in hierdie studie benut, aangesien hierdie kombinasies die gestelde doelwitte van die studie die beste kon bereik. Die empiriese ondersoek het die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente verken. Die universum het bestaan uit alle nie-regeringsorganisasies in die Boland-distrik. Semi-gestruktureerde vraelyste is as 'n onderhoudskedule benut. 'n Doelbewuste-steekproef het uit 20 maatskaplike werkers bestaan.

Op grond van die bevindings, voortspruitend uit die literatuurstudie en empiriese ondersoek, kon toepaslike gevolgtrekkings en verbandhoudende aanbevelings gemaak word. Die hoofbevinding van hierdie studie is dat verskeie faktore soos die grootte van maatskaplike werkers se gevalleladings en die betrokkenheid van betekenisvolle ander tydens intervensie, respondente se vermoë beïnvloed om gevallewerkintervensie te benut. Die kernaanbeveling van hierdie studie is dat dienslewering geprioritiseer moet word dat intervensie met betrekking tot aggressiewe adolessente nie ten koste van ander maatskaplikewerk-take en situasies, benadeel word nie.

SUMMARY

The purpose of this study is to develop a theoretical framework for social workers in non-governmental organisations with regards to the nature and scope of social casework intervention with aggressive adolescents.

The research was done based on an extensive literature study, which focussed on theories of aggression and factors which contribute to aggressive behaviour in adolescents, as well as the nature and scope of social casework intervention with aggressive adolescents.

A combined qualitative and quantitative research method and an explorative and describing research design have been used in this study, since this combination resulted in reaching the goal of the study. The empirical research investigated the nature and scope of social casework intervention with aggressive adolescents. The universe consisted of all non-governmental organisations in the Boland-district. Semi-structured questionnaires were used as an interview instrument with a purposive sample of 20 social workers.

In light of the findings derived from the literature study and empirical research, appropriate conclusions and related recommendations were made. The main conclusion for this study is that various factors, such as the caseload of social workers and involvement of significant others during intervention, influence participants' ability to utilise case work effectively during intervention with aggressive adolescents. The main recommendation of this study is that the delivery of social services be prioritized to avoid social work tasks or situations hindering or prohibiting intervention with aggressive adolescents.

DANKBETUIGINGS

Hiermee word opregte dank en waardering oorgedra aan die volgende persone:

- My Hemelse Vader, vir krag, hulp en uithouvermoë.
- Dr L Engelbrecht, my studieleier, vir sy leiding, vinnige terugvoer en waardevolle insette.
- Alle vrywillige maatskaplike werkers wat aan die studie deelgeneem het.
- Me H Schultz, vir die taalversorging en tegniese versorging van die verhandeling.
- My broer, Hendrik Kruger, vir sy deurlopende motivering en bystand.
- My ouers, vir liefde, ondersteuning, bemoediging en finansiële bystand.
- My vriende, vir ondersteuning en gebede.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1

INLEIDING	1
1.1 MOTIVERING VAN STUDIE	1
1.2 PROBLEEMSTELLING	4
1.3 DOELSTELLING EN DOELWITTE VAN STUDIE	5
1.4 KLARIFISERING VAN KONSEPTE EN TERME	6
1.4.1 Adollesente	6
1.4.2 Aggressie en aggressiewe gedrag	6
1.4.3 Maatskaplike gevallewerkintervensie	7
1.5 NAVORSINGSMETODOLOGIE	8
1.5.1 Navorsingsbenadering	8
1.5.2 Navorsingsontwerp	8
1.5.3 Navorsingsmetode	9
1.5.3.1 <i>Literatuurstudie</i>	9
1.5.3.2 <i>Proses van steekproeftrekking</i>	9
1.5.3.3 <i>Populasie</i>	10
1.5.3.4 <i>Insluitingskriteria</i>	10
1.5.3.5 <i>Steekproefprosedure</i>	10
1.5.4 Metode van data-insameling	11
1.5.4.1 <i>Navorsingsinstrument</i>	11
1.5.4.2 <i>Metode van data-analise</i>	12
1.5.4.3 <i>Bepaling van geldigheid van data</i>	12
1.5.4.4 <i>Loodsonderhoud</i>	13
1.6 ETIESE ASPEKTE	13
1.7 BEPERKINGS VAN STUDIE	14
1.8 AANBIEDING	14

HOOFSTUK 2

TEORIEË OOR AGGRESSIE EN FAKTORE WAT TOT AGGRESSIEWE GEDRAG BY ADOLESSENTE AANLEIDING GEE 16

2.1	INLEIDING	16
2.2	KONSEPTUALISERING VAN TEORIEË	17
2.2.1	Genetiese en biologiese teorieë oor aggressie	17
2.2.2	Instink-gedragsteorie	18
2.2.3	Frustrasie-aggressieteorie	20
2.2.4	Buss se teorie van aggressie	21
2.2.5	Twee-faktorteorie van emosies	22
	2.2.5.1 <i>Schatters se Teorie van Emosies</i>	23
	2.2.5.2 <i>James-Lange se Teorie van Emosies</i>	23
2.2.6	Sosiale leerteorie	24
2.2.7	Gedragsteorie	25
2.3	MULTI-DIMENSIONELE TEORETIESE PERSPEKTIEF	26
2.4	FAKTORE WAT TOT AGGRESSIEWE GEDRAG BY ADOLESSENTE LEI	26
2.4.1	Ontwikkelingsfases en -take van adolessensie	27
2.4.2	Die disfunksionele gesin en aggressie van adolessente	28
	2.4.2.1 <i>Egskeiding, verwydering en enkelouergesinne</i>	29
	2.4.2.2 <i>Huishoudelike geweld</i>	31
	2.4.2.3 <i>Mishandeling</i>	33
	2.4.2.4 <i>Middelmisbruik</i>	34
	2.4.2.5 <i>Psigodinamiese probleme</i>	35
2.4.3	Groepsdruk	37
	2.4.3.1 <i>Boelies</i>	38
2.4.4	Bendes	39
2.4.5	Sosio-ekonomiese status	40
2.4.6	Mediageweld	42
2.4.7	Gemeenskapsonstabiliteit	43

2.4.8	Kultuur en kulturele diversiteit	44
2.5	SAMEVATTING	46

HOOFSTUK 3

AARD EN OMVANG VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERKINTERVENSIE AAN ADOLESSENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG 48

3.1	INLEIDING	48
3.2	KONSEPTUALISERING VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERK- INTERVENSIE	49
3.3	DIE GEÏNTEGREERDE MAATSKAPLIKE DIENSLEWERINGS- MODEL	50
3.3.1	Diensverskaffers van maatskaplikewerk-intervensie	51
3.3.2	Vlakke van maatskaplikewerk-intervensie	53
3.3.3	Teikengroepe van maatskaplikewerk-intervensie	55
3.3.4	Wetgewing en beleid relevant tot die maatskaplikewerk-intervensie	55
3.3.5	Die metodes van maatskaplikewerk-intervensie	57
3.4	DIE GEVALLEWERKPROSES	58
3.4.1	Aanvangsfase	59
3.4.2	Assesseringsfase	63
3.4.3	Kontrakfase	65
3.4.4	Beplanningsfase	66
3.4.5	Aksiefase	67
3.4.5.1	<i>Temas van maatskaplike gevallewerkintervensie</i>	69
	a) Gedragsverandering	69
	b) Emosionele beheer	72
	c) Kognitiewe herkondisionering	73
	d) Herstrukturering van morele waardes	75
3.4.5.2	<i>Intervensiestrategieë vir aggressiewe adolessente</i>	76
	a) Ontspanningsopleiding en selfkontrole-opleiding	76

b) Kommunikasieopleiding	77
c) Voorwaardelike bestuur	78
d) Karakteropleiding (Rollespel)	78
e) Waardes-identifisering	79
f) Assertiwiteitsopleiding	79
g) Streshanteringsopleiding	81
3.4.6 Evalueringsfase	81
3.4.7 Termineringsfase	82
3.5 GEVALLEWERK MET AGGRESSIEWE ADOLESSENTE SE OUIERS	83
3.6 GEVALLEWERK MET AGGRESSIEWE ADOLESSENTE SE SKOOLPERSONEEL	85
3.7 SAMEVATTING	86

HOOFSTUK 4

EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE AARD EN OMVANG VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERKINTERVENSIE AAN ADOLESSENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG 88

4.1 INLEIDING	88
4.2 VOORBEREIDING VIR DIE ONDERSOEK	88
4.2.1 Universum	89
4.2.2 Navorsingsmetode	89
4.2.3 Data-invordering en -analiserings	89
4.3 NAVORSINGSRESULTATE	90
4.3.1 Identifiserende besonderhede van die maatskaplike werkers	91
4.3.1.1 <i>Aantal jare werksondervinding as maatskaplike werker</i>	91
4.3.1.2 <i>Grootte van respondente se gevalleladings</i>	91
4.3.1.3 <i>Aantal adolessente in gevalleladings van respondente</i>	92
4.3.2 Besonderhede van die aggressiewe adolessente in die gevalleladings van respondente	93
4.3.2.1 <i>Aantal adolessente in gevalleladings van respondente wat aggressiewe gedrag openbaar</i>	93

4.3.2.2	<i>Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente</i>	94
4.3.2.3	<i>Teenwoordigheid van individu wanneer die aggressiewe gedrag plaasvind</i>	95
4.3.2.4	<i>Plek waar adolessente se aggressiewe gedrag meestal plaasvind soos geïdentifiseer deur die deelnemers</i>	96
4.3.2.5	<i>Geslag van die aggressiewe adolessente in die gevalleladings van respondente</i>	97
4.3.2.6	<i>Ouderdom van aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente</i>	98
4.3.2.7	<i>Aggressiewe adolessente se bywoning van skool</i>	98
4.3.2.8	<i>Hoofversorger van die aggressiewe adolessente</i>	99
4.3.3	<i>Aanmelding van aggressiewe adolessente</i>	100
4.3.3.1	<i>Verantwoordelikheid vir aggressiewe adolessent se aanmelding</i>	100
4.3.3.2	<i>Vrywilligheid van die aggressiewe adolessent tot deelname aan intervensie</i>	101
4.3.4	<i>Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag</i>	102
4.3.4.1	<i>Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente</i>	102
4.3.4.2	<i>Frekwensie van faktore bydraend tot aggressiewe gedrag in adolessente soos deur respondente ervaar</i>	105
4.3.4.3	<i>Oorsake van aggressiewe gedrag soos geïdentifiseer deur die adolessente kliënte van respondente</i>	106
4.3.5	<i>Proses van maatskaplikewerk-intervensie met aggressiewe adolessente</i>	107
4.3.5.1	<i>Die frekwensie van die verskillende maatskaplikewerk-metodes soos benut tydens maatskaplikewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente</i>	108
4.3.5.2	<i>Vlakke van dienslewering</i>	110
4.3.5.3	<i>Fokus tydens assessering van gevallewerkindervensie met</i>	

	<i>aggressiewe adolessente</i>	111
4.3.5.4	<i>Fokus van doelstellings vir gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente</i>	112
4.3.5.5	<i>Temas van gevallewerkintervensie</i>	114
4.3.5.6	<i>Benutting van intervensiestrategieë</i>	114
4.3.5.7	<i>Benutting van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente</i>	116
4.3.5.8	<i>Betrokkenheid van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente</i>	116
4.3.5.9	<i>Beraamde sukses in die vermindering van adolessente se aggressiewe gedrag</i>	118
4.3.5.10	<i>Voltooing van die intervensieproses deur aggressiewe adolessente</i>	118
4.4	SAMEVATTING	120
HOOFSTUK 5		
GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS		121
5.1	INLEIDING	121
5.2	GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	121
5.2.1	Profiel van die maatskaplike werkers en hulle gevalleladings	122
5.2.2	Besonderhede van die aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente	122
5.2.3	Aanmelding van die aggressiewe adolessent	123
5.2.4	Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag	124
5.2.5	Proses van maatskaplike gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente	125
5.2.5.1	<i>Benutting van verskillende maatskaplikewerkmetodes</i>	125
5.2.5.2	<i>Vlakke van dienslewering</i>	126
5.2.5.3	<i>Fokus tydens assessering met aggressiewe adolessente</i>	126
5.2.5.4	<i>Doelstellings en temas vir gevallewerkintervensie</i>	127

5.2.5.5	<i>Intervensiestrategieë</i>	128
5.2.5.6	<i>Benutting en betrokkenheid van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met die aggressiewe adolessente</i>	128
5.2.5.7	<i>Voltooing en sukses van die intervensieproses</i>	129
5.3	VERDERE NAVORSING	130
5.4	SAMEVATTING	130
	BIBLIOGRAFIE	132
	Die Vraelys	155

LYS VAN TABELLE

Tabel 4.1: Skematiese uiteensetting van die hoof- en subtemas van die empiriese studie	90
Tabel 4.2: Aantal jare werksondervinding van respondente as maatskaplike werkers	91
Tabel 4.3: Grootte van die respondente se gevalleladings	92
Tabel 4.4: Aantal adolessente in gevallelading van respondente	92
Tabel 4.5: Aantal adolessente wat aggressiewe gedrag in respondente se gevalleladings openbaar	94
Tabel 4.6: Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente	95
Tabel 4.7: Teenwoordigheid van individue tydens die aggressiewe gedrag van die adolessente	96
Tabel 4.8: Respondente se ervaring oor wie die hoofversorgers van die aggressiewe adolessente is	100
Tabel 4.9: Verantwoordelik vir die aggressiewe adolessente se aanmelding	101
Tabel 4.10: Vrywilligheid van aggressiewe adolessente tot deelname aan intervensie	102
Tabel 4.11: Oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente	103
Tabel 4.12: Frekwensie van faktore bydraend tot adolessente se aggressiewe gedrag in respondente se gevalleladings	105
Tabel 4.13: Oorsake van aggressiewe gedrag volgens die adolessente in die gevalleladings van die respondent	107
Tabel 4.14: Temas van gevallewerkintervensie	114
Tabel 4.15: Benutting van intervensiestrategieë deur die respondent	115
Tabel 4.16: Benutting van hulpbronne deur die respondent	116
Tabel 4.17: Hulpbronne wat volgens respondente meer betrokke moet wees by die intervensieproses	117
Tabel 4.18: Voltooiing van intervensieproses deur aggressiewe adolessente volgens die respondente (aanvangsfase tot termineringsfase)	119

LYS VAN FIGURE

Figuur 3.1: Konseptuele raamwerk vir maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente	52
Figuur 3.2: Fases van die gevallewerkintervensieproses	60
Figuur 4.1: Plek waar die aggressiewe gedrag van die adolessente meestal plaasvind	96
Figuur 4.2: Geslag van aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente by benadering aangedui	97
Figuur 4.3: Aggressiewe adolessente se bywoning van skool in die gevalleladings van die respondente	99
Figuur 4.4: Frekwensie van maatskaplikewerkmetodes soos benut deur die respondente	108
Figuur 4.5: Betrokkenheid van hulpbronne volgens respondente	117

Hoofstuk 1

INLEIDING

1.1 MOTIVERING VAN STUDIE

In die afgelope 50 jaar het die graad en voorkoms van aggressiewe en antisosiale gedrag onder adolessente regoor die wêreld toegeneem (Connor, 2002). Alhoewel die meeste adolessente nie ernstig aggressief of antisosiaal optree nie, is die voorkoms steeds merkwaardig hoog. Connor (2002) se standpunt word ondersteun deur navorsing deur Holmberg (1977) wat gebruik gemaak het van observasie en Maquire en Pastore (1999) wat gebruik gemaak het van openbare meningspeilings tesame met verskeie jeuggevangene- en kliniese geestesgesondheidstatistieke om te bepaal of die graad en voorkoms van aggressie en antisosiale gedrag onder adolessente toegeneem het.

Studies wat gedoen is deur Gentry (2004), Petersen, Bhana en McKay (2005) en Harber (2001) beklemtoon die wye voorkoms van geweld en aggressiewe gedrag onder adolessente in Suid-Afrika. 'n Verdere studie wat gedoen is deur Hanson, Self-Brown, Fricker, Kilpatrick, Saunders en Resnick (2006) op 4023 adolessente tussen die ouderdom van 12 tot 17 jaar, beklemtoon ook die negatiewe impak wat blootstelling aan geweld op die adolessent se ontwikkeling kan hê met spesifieke fokus op die ontwikkeling van aggressiewe gedrag, geestesversteurings en middelmisbruik.

'n Verskeidenheid faktore, soos geïdentifiseer deur Bandura (1973), Barker, Dembo & Lewin (1941), Buss (1986), Freud (1963), Lorenz (1966), Moeller (2001), Singer (1971) en Wilson & Bolcher (1990), wat kan bydra tot aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente sluit in armoede, gebroke huise, rassisme, ongelykheid, psigodinamiese probleme, 'n chemiese wanbalans, oorbevolking, seksuele vryheid en repressiewe, asook waarneming van aggressiewe of antisosiale gedrag. Al die genoemde faktore wat tot die bevordering van aggressiewe gedrag in adolessente kan bydra, is teenwoordig in die huidige situasie waarbinne die meeste Suid-Afrikaanse adolessente hulself daagliks bevind (Rademeyer, 2009). Meer as die helfte van adolessente (n=4391) tussen die ouderdom 12 tot 22 jaar wat in 2008 aan 'n nasionale studie oor jeugleefstyle deelgeneem het, is in die voorafgaande 12 maande deur 'n onderwyser of skoolhoof geklap of met 'n rottang geslaan (Rademeyer,

2009). Tesame met die blootstelling aan geweld het 16% van hierdie adolessente 'n familielid wat al in die tronk was, 6,8% het self al met die gereg gebots, 13,6% voel onveilig om na en van die skool te reis en 10,2% voel onveilig by die skool. Verder het 53,5% al gevegte in hul gemeenskap waargeneem. Hierdie adolessente is ook blootgestel aan geweld by die huis, waarvan 23,8% aangedui het dat hul ouers van geweld gebruik maak om hulle te straf en 6,5% erken het dat gesinslede mekaar aanrand tydens konfliktsituasies. Hierdie navorsing het egter nie aangedui of enige van die adolessente aan maatskaplikewerk-intervensie blootgestel is nie, ten spyte daarvan dat maatskaplike en psigo-sosiale intervenie adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag kan bestuur (Bandura, 1973; Barker, Dembo & Lewin, 1941; Buss, 1986; Connor, 2002; Freud, 1963; Gasa, 2001; Hanson et al., 2006; Lorenz, 1966; Moeller, 2001; Singer, 1971; Wilson & Bolcher, 1990; Vickery, 1974). In hierdie verband is Swick en Freeman (2004) en Mulholland (2007) van mening dat kinders wat vroeg aan geweld in die vorm van aggressie blootgestel word, weerstand bied teen die ontwikkeling van empatiese en sosialisierungsvermoëns, veral in hul eie familiefunksionering. Minder sensitiwiteit, 'n groter neiging tot aggressie, minder samewerking in konfliktsituasies, tesame met verskeie ander negatiewe uitkomst, kan moontlik in adolessente ontwikkel as liefde, empatie, interaksie en sosialisering nie teenwoordig is nie (Miller, 2004).

In die Wes-Kaap alleen is 42 uit 145 adolessente weens aanranding uit skole geskors in 'n periode van 18 maande en 32 adolessente omdat hulle wapens in voorvalle van geweld by skole gebruik het (Peyper, 2009). Vyf adolessente is ook gedurende daardie periode geskors weens verkragting en seksuele teistering. Bogenoemde statistieke maak dit dus duidelik dat die voorkoms van aggressiewe adolessente in die Wes-Kaap ook besonders hoog is.

Psigodinamika verwys na die onderlinge of wedersydse verband tussen bewustelike en onbewustelike prosesse en emosies wat verantwoordelik is vir die ontstaan van persoonlikheid en motivering. Die adolessente in die bogenoemde voorbeelde, wat mishandel is, en blootgestel word aan angs, vrees, spanning en middelmisbruik, ervaar psigodinamiese probleme en hulle probleme word nie altyd deur ander mense verstaan nie (Wilson & Bolcher, 1990; Gasa, 2001). Die adolessente is nie net vir hulself kwaad omdat hulle nie die probleme self by die huis kan verlig nie, maar hulle is ook kwaad en aggressief teenoor hul ouers omdat die ouers onstabiele lewens lei. Die adolessente lewe ook in vrees dat die probleem van onstabiliteit in hul nabye omgewing te voorskyn sal kom en dat hul vriende dan minder respek vir hulle sal hê (Gasa, 2001). Die adolessente beskou hul vriende

en opvoeders as vyande en opponente en tree dus aggressief op teenoor diesulkes sonder dat hulle werklik besef dat die gedrag onaanvaarbaar is. Hulle word gevolglik gestraf omdat hulle nie die skoolreëls nakom nie en dit het ook weer 'n effek op hul uiterlike gedrag (Gasa, 2001; Krestes & Milanovic, 2006; Wilson & Blocher, 1990). Die adolessente voel dus dat hulle onregverdig behandel word, wat veroorsaak dat hul net meer weerstand bied teen “normale” gedrag.

Hierdie voorafgaande uiteensetting beklemtoon dat geen faktor as primêre oorsaak van aggressiewe gedrag beskou kan word nie, maar dat die faktore wat tot aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente aanleiding gee, interafhanklik van mekaar is. Daarom is 'n multidimensionele teoretiese benadering tot intervensie nodig ten einde alle moontlike faktore wat teenwoordig kan wees, tot 'n sintese te bring. 'n Voorbeeld van die interafhanklike aard van aggressie is dié van 'n adolessente seun in Suid-Afrika wat op 18 Augustus 2008 'n medeskoolier, die 16-jarige Jacques Pretorius, met 'n swaard vermoor het (Daily Mail Reporter, 2008). Verskeie oorsake vir hierdie insident is deur die media geïdentifiseer, naamlik middelmisbruik deur die skuldige, ekstreme religieuse sienings, mishandeling wat moontlik by die skuldige se huis plaasgevind het, die skuldige wat geboelie is, angs, spanning en stres (Daily Mail Reporter, 2008; Grobler, 2008; Staff Reporters, 2009). Ten spyte van die feit dat verskeie faktore geïdentifiseer is as moontlike oorsake vir die adolessent se aggressiewe gedrag, was daar weereens geen verwysing na enige vorm van maatskaplike-intervensie nie.

Dit is duidelik uit bogenoemde voorbeeld dat verskeie faktore teenwoordig is wanneer aggressiewe gedrag geopenbaar word. Dit is ook duidelik dat 'n onderskeid tussen verskeie vorme van aggressie, wat hoofsaaklik uit direkte en indirekte aggressie bestaan, getref moet word. Direkte aggressie verwys na gedrag waar 'n individu 'n slagoffer direk aanval, insluitend op 'n verbale of fisiese wyse. Die direkte aggressie is opsigtelik, nie net vir die slagoffer nie, maar ook vir die toeskouers (Kerestes & Milanovic, 2006; Pakaslahti & Jarvinen, 2000; Richardson, 2005). Indirekte aggressie verwys na sosiale manipulerende gedrag waardeur 'n individu ander manipuleer om die slagoffer aan te val, met ander woorde deur die gebruik van sosiale struktuur om die slagoffer skade te berokken. Oor die algemeen bestaan daar wye konsensus onder navorsers dat meisies meer gebruik maak van indirekte aggressie, terwyl seuns meer direkte aggressie openbaar (Chang, 2003:535-537; Kerestes et

al., 2006; Krevans & Gibbs, 1996; Pakaslahti et al., 2000; Richardson, 2005; Tremblay, 2000; Singer, 1971).

Uit bogenoemde uiteensetting is dit noodsaaklik om te vra wat die rol van maatskaplikewerk-intervensie met betrekking tot adolessente se aggressiewe gedrag is, en hiermee saam, die rol van maatskaplike werk in die samelewing as geheel. Maatskaplike werk dien as 'n respons tot 'n samelewingstendens, met ander woorde dit tree in op grondvlak waar kernprobleme teenwoordig is (Wilson & Blocher, 1990). Vanuit 'n Suid-Afrikaanse konteks fokus maatskaplike werk op 'n wye verskeidenheid areas, insluitend jeug en adolessente (RSA, 2006b). Suid-Afrika, vanuit 'n maatskaplike perspektief, fokus veral op maatskaplike ontwikkeling. Binne hierdie konteks verwys maatskaplike ontwikkeling na die ontwikkeling van interaksie tussen individue, insluitend verhoudings met ander, en ook die sosialiseringsvaardighede wat benodig word om in te pas by kulture en gemeenskappe. Maatskaplike ontwikkeling stel individue in staat om hul eie behoeftes te bepaal en self besluite te maak oor aspekte wat hul lewens beïnvloed (Giddens, 2006; Harper, 1993). In hierdie verband moet die impak van gevallewerkindervensie as 'n metode van maatskaplike werk aan aggressiewe adolessente nie onderskat word nie, aangesien gevallewerkindervensie die maatskaplike werker 'n geleentheid bied om 'n individuele gespesialiseerde diens te lewer. Hierdie individuele gespesialiseerde diens is wat moontlik benodig word om adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag effektief te bestuur (Leaver, 2007; Perlman, 1957; Thackeray, Farley & Skidmore, 1994; Van Rooyen & Combrink, 1985). Gevallewerkindervensie poog dus om die psigososiale funksionering van aggressiewe adolessente te herstel, te herskep en te versterk. Die maatskaplike werker ontwikkel gevolglik maatskaplike en persoonlike hulpbronne sodat die adolessent sy/haar aggressie en aggressiewe gedrag beter kan hanteer, om optimaal op 'n emosionele, maatskaplike, intellektuele en fisiese vlak te funksioneer. Met hierdie voorafgaande rasionaal as agtergrond, spruit die volgende vraag wat nagevors kan word, naamlik wat is die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkindervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag in Suid-Afrika?

1.2 PROBLEEMSTELLING

Dit is duidelik uit die voorafgaande uiteengesette bevindinge deur ander navorsing dat die voorkoms van aggressie onder adolessente 'n daadwerklike realiteit in Suid-Afrika is en dat

die voorkoms van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente definitief aandag verlang, aangesien adolessente hulle daaglik in situasies bevind wat tot aggressiewe gedrag bydra (Bandura, 1973; Barker, Dembo & Lewin, 1941; Buss, 1986; Connor, 2002; Freud, 1963; Gasa, 2001; Hanson et al., 2006; Lorenz, 1966; Moeller, 2001; Peyper, 2009; Rademeyer, 2009; Singer, 1971; Wilson & Bolcher, 1990). Maatskaplike werk as professie reageer as respons op samelewingstendense (Wilson & Blocher, 1990). Gevallewerk, as intervensiemetode in maatskaplike werk, word voorts deur 'n verskeidenheid internasionale en plaaslike outeurs aangedui as 'n metode wat by uitstek geskik is om aggressie by adolessente te hanteer (Leaver, 2007; Perlman, 1957; Thackeray, Farley & Skidmore, 1994; Van Rooyen & Combrink, 1985). Die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag word egter nie voldoende omskryf in die teenwoordige Suid-Afrikaanse konteks nie, aangesien die fokus van maatskaplike werk tans in Suid-Afrika meer op maatskaplike ontwikkeling en gemeenskapsgeoriënteerde intervensiemetodes is (Patel, 2005). Suid-Afrikaanse joernale, wat navorsing in maatskaplike werk rapporteer, soos die Social Work/Maatskaplike Werk en die Maatskaplikewerk Navorser Praktisyn het die afgelope dekade byvoorbeeld nie een artikel gepubliseer wat binne die konteks van gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag geïnterpreteer kan word nie, ondanks die relatiewe groot en resente afmetings van adolessente se aggressiewe gedrag, soos dit reeds in die motivering van die studie uitgewys is. Om hierdie redes is navorsing relevant om begrip vir die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag te ontwikkel.

1.3 DOELSTELLING EN DOELWITTE VAN STUDIE

Die doel van hierdie navorsing is om begrip te ontwikkel vir die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag, ten einde riglyne in dié verband aan maatskaplike werkers te verskaf.

Die spesifieke doelwitte vir hierdie studie is die volgende:

- Om teorieë oor aggressie en faktore wat tot aggressiewe gedrag in adolessente aanleiding gee, te ontleed;
- Om die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag te beskryf;

- Om maatskaplike werkers se benutting van gevallewerk as metode van maatskaplikewerk-intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag empiries te ondersoek;
- Om riglyne deur middel van aanbevelings vir maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag aan maatskaplike werkers te verskaf.

1.4 KLARIFISERING VAN KONSEPTE EN TERME

Die volgende konsepte word vir die doeleindes van hierdie studie geklarifiseer.

1.4.1 Adolessente

Adolessensie verwys na 'n lewensfase van jong persone tussen die ouderdom van 10 en 20 jaar (Esterhuyse, 2001; Kalipeni, Craddock, Oppong & Ghosh, 2004; Wait, Meyer & Loxton, 2003:140-150). Hierdie definisie is geskik vir dié navorsing aangesien die studie op adolessente tussen die ouderdom van 14 en 18 jaar fokus.

Die ontwikkelingstake van hierdie lewensfase volgens Wait, Meyer en Loxton (2005:152) is die volgende:

- Aanvaarding van 'n veranderende liggaamlike voorkoms;
- Ontwikkeling van operasionele denke;
- Emosionele ontwikkeling;
- Lidmaatskap van 'n portuurgroep;
- Vestiging van heteroseksuele verhoudings.

Die psigososiale krisis van hierdie lewensfase is groeidentifikasie teenoor vervreemding. Tydens hierdie fase word daar sterk druk op die adolessent vanuit drie invloedryke bronne geplaas, naamlik ouers, vriende en opvoeders (Wait et al., 2005).

1.4.2 Aggressie en aggressiewe gedrag

Aggressie is enige vorm van gedrag wat geopenbaar word deur 'n individu met die doel om 'n ander persoon wat gemotiveer is om dié behandeling te vermy, te beseer of skade aan te doen, insluitend op 'n emosionele, fisiese, psigiese of verbale wyse (Baron, 1977; Putallaz & Bierman, 2004; Singer, 1971).

Twee hoofvorme van aggressie, naamlik direkte aggressie en indirekte aggressie, kan vandag in die samelewing gevind word. Alhoewel direkte aggressie meer voorkom by mans en indirekte aggressie meer voorkom by vrouens, kan beide geslagte enige vorm openbaar (Miller, 2004). Volgens Miller (2004) en James en Owens (2005) verwys indirekte aggressie na aggressie wat plaasvind buite of ekstern tot die slagoffer soos stories vertel, uitsluiting/uitskakeling vanuit 'n portuurgroep en negatiewe houdings, terwyl direkte aggressie in die teenwoordigheid van die slagoffer plaasvind, soos byvoorbeeld fisiese of verbale aggressie.

1.4.3 Maatskaplike gevallewerkintervensie

Die internasionale aanvaarde definisie vir maatskaplike werk soos bepaal deur die Internasionale Federasie van Maatskaplike Werk en Internasionale Assosiasie van Skole vir Maatskaplike Werk (RSA, 2006b) dui daarop dat die maatskaplikewerk-professie maatskaplike verandering, probleemoplossing in menslike verhoudings én die bemagtiging en bevryding van mense om welstand te versterk, bevorder. Deur teorieë oor menslike gedrag en maatskaplike sisteme te benut, tree maatskaplike werk toe tot die punte waar mense met hulle omgewings in interaksie is. Beginsels van menseregte en maatskaplike geregtigheid is fundamenteel tot maatskaplike werk (Hare, 2000). Maatskaplike gevallewerkintervensie verwys voorts na 'n metode wat deur maatskaplike werkers benut word om 'n gespesialiseerde individuele diens aan 'n diensverbruiker te lewer ten einde hulle in staat te stel om probleme in hul sosiale funksionering beter te kan hanteer (Perlman, 1957). Maatskaplike gevallewerk fokus dus op die bevordering van individuele probleemoplossingsvermoëns, aanpassingsvaardighede en ontwikkelingskapasiteit. Dit fokus ook op die bemagtiging van individue deur gebruik te maak van die beskikbare bronne. Dit verbind individue aan sisteme wat hulle blootstel aan noodsaaklike geleenthede om sodoende self probleme op te los (Leaver, 2007).

Intervensie word gedefinieer as 'n krag of daad wat plaasvind ten einde 'n gegewe situasie, gedrag of aangeleentheid te modereer en/of aan te pas (Leaver, 2007). In die konteks van hierdie navorsing verwys maatskaplike gevallewerkintervensie na die ingryping in aggressiewe gedrag in adolessente, met ander woorde om die ongewenste aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente te hanteer.

1.5 NAVORSINGSMETODOLOGIE

Vir die doel van hierdie studie is 'n sorgvuldige literatuurstudie gedoen. Die navorsingsbenadering, navorsingsontwerp, navorsingsmetode en metode van data-analise van hierdie studie sal volgende ook bespreek word.

1.5.1 Navorsingsbenadering

Brynard en Hanekom (1997:26-28) is van mening dat kwantitatiewe navorsing geassosieer word met analitiese navorsing, met die uiteindelijke doel om 'n universele stelling te produseer. Kwalitatiewe data verwys na data wat geproduseer word vanuit 'n ander persoon se eie woorde of geskrewe taal (Brynard & Hanekom, 1997:29-30). Bless en Smith (2004:97-101) stem saam met hierdie stelling en voeg by dat in sekere areas van die sosiale realiteit, suiwer kwantitatiewe navorsing net eenvoudig nie geskik is om die navorsing volledig te voltooi nie. Alhoewel die tendens tans is dat kwantitatiewe navorsing meer betroubaar en eenvoudiger is om te verwerk, sal die verwerping van kwalitatiewe informasie lei tot 'n onvolledige beskrywing van die sosiale realiteit. Daarom sal 'n gekombineerde kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenadering in hierdie studie benut word, aangesien hierdie kombinasie tot die doelwitbereiking van die studie sal bydra (Mouton, 1996).

1.5.2 Navorsingsontwerp

'n Verkennende en beskrywende navorsingsontwerp is vir die doeleindes van die studie benut. Hierdie tipe navorsingsontwerp word gebruik vir die ondersoek van 'n navorsingsvraag waarvoor min kennis bestaan (Williams, Tutty & Grinnell, 1995:197). Volgens Grinnell (1988) en Bless en Smith (2004) word 'n verkennende studie gedoen wanneer die area wat ondersoek word nie goed ontwikkel is nie en wanneer geen definitiewe vaste teorieë reeds teenwoordig is nie. Die idee van 'n verkennende studie is om te eksploreer. Beskrywende navorsing aan die ander kant gee 'n voorstelling van spesifieke besonderhede van 'n situasie, sosiale omgewing of verhouding (Bless & Smith, 2004).

Hierdie ontwerp stem goed ooreen met die navorsingsbenadering aangesien die doel van hierdie tipe navorsingsontwerp die beste bereik word deur gebruik te maak van beide kwantitatiewe data en kwalitatiewe data (Brynard et al., 1997).

1.5.3 Navorsingsmetode

Vir die doeleindes van hierdie ondersoek word 'n literatuur- en empiriese studie uitgevoer, wat ten doel het om die navorser te oriënteer en om insig in die onderwerp te bevorder. Die metodes waarvolgens die ondersoek uitgevoer word, word in die volgende gedeelte toegelig.

1.5.3.1 Literatuurstudie

'n Literatuurstudie is onderneem ten einde duidelike begrip van die navorsingsveld te kry. Deur 'n literatuurstudie te onderneem word duplikasies van studies ook vermy (De Vos, Strydom, Fouché & Delport, 2005). Grinnell en Williams (1990) definieer 'n literatuurstudie as 'n in-diepte-studie van bestaande navorsingsartikels wat verwant is aan die onderwerp wat bestudeer word. Suid-Afrikaanse en internasionale literatuur wat die konteks en konsep van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente ondersoek, is deeglik vanuit materiaal wat by die J.S. Gericke Biblioteek en die Erika Theron Leeskamer aan die Departement van Maatskaplike Werk van die Universiteit van Stellenbosch verkry is, bestudeer. Primêre literatuurbronne soos Baron (1977), Freud (1963), Lorenz (1966), Perlman (1957) en Singer (1971), is ook geïdentifiseer en benut ten einde teorieë en literatuur in die oorspronklike formaat en kontekste te kan aanbied. Verskeie internasionale bronnelyste is sorgvuldig deurgewerk en het as waardevolle verwysingsbronne gedien.

Die literatuurstudie vestig 'n fondasie vir die res van die navorsingsproses en dit stel die navorser in staat om die resultate te interpreteer in vergelyking met ander reeds teenwoordige literatuur, teorie en navorsing (Bless et al., 2004:19-21; Fouché & Delport, 2005:84). Hierdie navorsing het 'n deeglike literatuurstudie onderneem, wat die volgende areas dek: (a) adolessent-ontwikkeling; (b) teorieë oor aggressiewe gedrag; (c) faktore wat aggressie en aggressiewe gedrag beïnvloed; (d) faktore wat hantering van aggressiewe gedrag beïnvloed; asook (e) maatskaplike gevallewerkkintervensie aan aggressiewe adolessente.

1.5.3.2 Proses van steekproeftrekking

Deur die steekproef deeglik te bestudeer, is die navorser in staat gestel om die resultate van die studie te ekstrapoleer tot die groter populasie (Bless et al., 2004:85). Volgens Bless et al. (2004:85-87) behels goeie steekproeftrekking 'n goeie uiteengesette populasie; 'n verteenwoordigende geselekteerde steekproef en 'n skatting van hoe goed die steekproef die populasie verteenwoordig.

1.5.3.3 Populasie

‘n Populasie verteenwoordig alle moontlike persone, individue of gevalle wat gebruik kan word in die ondersoek (Bless et al., 2004:85-86; Barker, 1987:122). Vir die doeleindes van hierdie studie definieer maatskaplike werkers van nie-regeringsorganisasies (NRO's), soos die ACVV en BADISA, wat in kontak is met aggressiewe adolessente, die populasie.

1.5.3.4 Insluitingskriteria

Insluitingskriteria verteenwoordig die samevatting van eenhede, insluitend gebeure, objekte of persone in die populasie waaruit die steekproef geselekteer word (Bless et al., 2004:86-87; Mouton, 2003).

Die insluitingskriteria vir hierdie studie behels die volgende:

- Maatskaplike werkers van NRO's in die Boland-distrik wat in kontak is met adolessente wat aggressie en aggressiewe gedrag openbaar;
- Die maatskaplike werkers moet ten minste 1 jaar ervaring hê.

Die insluitingskriteria sluit egter nie die volgende in nie:

- Maatskaplike werkers wat besluit om nie deel te neem aan die studie nie.

1.5.3.5 Steekproefprosedure

Die navorser het gebruik gemaak van nie-ewekansige steekproeftrekking. Nie-ewekansige steekproeftrekking verwys na die waarskynlikheid dat elke element van die populasie wat gekies kan word vir die steekproef, onbekend is, wat beteken dat sekere elemente van die populasie moontlik geen kans staan om geselekteer te kan word vir die steekproef nie (Bless et al., 2004:86-87). Drie vorme van nie-ewekansige steekproeftrekking sluit in beskikbaarheid-steekproeftrekking, doelbewuste steekproeftrekking en kwota-steekproeftrekking. Tydens hierdie studie se steekproefneming word proefpersone **doelbewus** genader vir insluiting in die navorsing, aangesien die proefpersone oor die nodige eienskappe moet beskik wat noodsaaklik is vir insluiting in die studie (Grinnell, 1988; Grinnell & Williams, 1990; Bless et al., 2004).

Alle NRO's in die Boland-distrik is gekontak ten einde vas te stel hoeveel maatskaplike werkers met aggressiewe adolessente werk. Altesaam 30 (dertig) maatskaplike werkers het aan hierdie insluitingskriteria voldoen. Die eerste gewillige 20 (twintig) maatskaplike werkers wat Afrikaans of Engels magtig is (om die gebruik van 'n tolk uit te skakel), is in die

studie gebruik. Die ondersoek, tesame met die prosessering van die resultate, is teen 1 November 2010 voltooi.

1.5.4 Metode van data-insameling

Royse (1991) noem dat die insameling van data belangrik is, aangesien die navorsingsprobleem nie ontleed kan word sonder voldoende data nie. Belangrike aspekte, naamlik die navorsingsinstrument, die metode van data-analise, die bepaling van geldigheid van data, asook 'n loodsonderhoud, word volgende bespreek.

1.5.4.1 Navorsingsinstrument

Data is ingesamel deur gebruik te maak van 'n semi-gestruktureerde persoonlike onderhoud volgens 'n onderhoudskedule. Die semi-gestruktureerde onderhoud, tesame met die onderhoudskedule, stel deelnemers in staat om hul ervarings in hul eie woorde te verklaar (Brynard & Hanekom, 1997). Dit is belangrik vir hierdie studie dat die respondente hul ervarings verklaar, ten einde die navorser te lei in wat presies die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente is.

Die voorbereiding vir die data-insamelingsproses is begin deurdat die navorser kontak gemaak het met alle maatskaplike werkers wat moontlik kan voldoen aan die kriteria vir insluiting in hierdie navorsing. Dit is aan hulle duidelik gestel dat hul deelname vrywillig is en dat alle inligting vertroulik hanteer sal word (Padgett, 1998). Die data is ingesamel deur middel van onderhoude met behulp van die genoemde semi-gestruktureerde vraelyste (Sien Bylae A), met 'n balans tussen oop en geslote vrae (Padgett, 1998). Dié vraelyste het as onderhoudskedule gedien en het die navorser in staat gestel om op spesifieke areas te fokus, terwyl daar steeds ruimte gelaat is vir diepte en buigsaamheid. Die onderhoude was doelgeoriënteerd en gebaseer op vrae wat konsentreer op die fokuspunte van die studie (De Vos et al., 2005). Om te verseker dat die respondente verder gemaklik voel tydens die onderhoude en vrae sorgvuldig beantwoord, is aanvanklik beplan om in die huistaal (naamlik Afrikaans of Engels) van die maatskaplike werkers te voer. Alle onderhoude is egter uiteindelik in Afrikaans gevoer, omdat deelnemers gemaklik daarmee was. Elke deelnemer is ook met die verloop van die onderhoud voldoende geleentheid gegun om enige vrae te vra.

1.5.4.2 Metode van data-analise

Volgens Brynard en Hanekom (1997:48-55) verwys data-analise na die proses waardeur die groot hoeveelheid data wat ingesamel is, gestruktureer en betekenis aan gegee word. Die deduktiewe metode van ondersoek is gevolg by die opstel van die vraelys. Laasgenoemde is gedoen aan die hand van inligting wat in die literatuurstudie vervat word. Volgens Mouton (2003) is die konklusies in deduktiewe navorsing reeds in die navorsingskonsep vervat. Deur gebruik te maak van kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsingsbenaderings, is data deur beskrywende prosedures ten einde temas en tendense te identifiseer en te groepeer, geanaliseer (De Vos et al., 2005; Mouton, 2003). Die kwantitatiewe data word deur middel van tabelle en figure uiteengesit om dit grafies te illustreer en voorbeelde van deelnemers se narratiewe word as kwalitatiewe data aangebied, wat aan die hand van Tesch (1990) se riglyne vir verwerking van kwalitatiewe data, in terme van temas, subtemas en katagorieë aangebied word,

Die doelstelling en doelwitte van die studie maak die gebruik van kwalitatiewe data moontlik om die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkkintervensie aan aggressiewe adolessente te ondersoek en te verduidelik. Soos deur Saxe en Fine (1981) reeds in die tagtigerjare uitgelig, word oop vrae in kwalitatiewe navorsing benut om 'n aanduiding te kry van die respondent se persepsies, gedagtes en gevoelens wat relevant is vir die studie. Hierdie tipe vrae word in die studie gekombineer met geslote vrae om die spesifieke frekwensie en voorkoms van die navorsingsonderwerp te bepaal.

1.5.4.3 Bepaling van geldigheid van data

De Vos (2002) beklemtoon die noodsaaklikheid dat kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsing voldoen aan die volgende kriteria of norme wat die geldigheid van die navorsing verifieer, naamlik geloofwaardigheid, oordraagbaarheid en bevestigbaarheid. Hierdie norme sal vervolgens beskryf word.

- **Geloofwaardigheid**

Die doel van geloofwaardigheid in navorsing is om te demonstreer dat die ondersoek op so 'n wyse plaasgevind het dat die onderwerp noukeurig geïdentifiseer en omskryf is (De Vos, 2002). Alvorens die navorsing onderneem is, is moeite gedoen om literatuur oor kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing na te gaan. Tydens die onderhoude is verskeie tegnieke van onderhoudsvoering benut om die nodige inligting in te samel, soos die stel

van geslote vrae en oop vrae, die opsomming van response, die herhaling van vrae op die onderhoudskedule, die vra van enkelvoudige vrae, ensovoorts.

- Oordraagbaarheid

Die veralgemening of oordraagbaarheid van navorsing dui op die mate waartoe die navorser daarin slaag om aan te dui dat die bevindinge ook in ander kontekste, of ten opsigte van ander groepe as in die relevante studie, van toepassing gemaak kan word (De Vos, 2002). Die navorser het 'n volledige beskrywing van die navorsingmetodologie (Hoofstuk 1) en konteks van die studie (Hoofstukke 2 en 3) gegee ten einde die oordraagbaarheid van die studie te bevestig. Die studie sal egter nie sonder meer na die breë Suid-Afrikaanse konteks veralgemeen kan word nie, maar is wel aanduidend van die aard en omvang van gevallewerkkintervensie in NRO's, omdat maatskaplike werkers werksaam by NRO's, min of meer aan gemeenskaplike faktore, situasies en tendense onderhewig is (Patel, 2005).

- Bevestigbaarheid

Bevestigbaarheid hou verband met objektiwiteit. Dit beteken dat die bevindinge van die ondersoek ook deur ander studies bevestig word. In hierdie studie het die data die bevindinge bevestig en gelei tot gevolgtrekkings oor die bestudeerde onderwerp. Bevindinge is ook met ander studies getrianguleer. Die roumateriaal van die ondersoek is ook beskikbaar.

1.5.4.4 Loodsonderhoud

Die opgestelde onderhoudskedule met die navorsingsvrae is in 'n loodsonderhoud met 'n maatskaplike werker benut, wat aan die insluitingskriteria voldoen, en het as 'n loodondersoek gedien. Hierdie loodsonderhoud het getoon dat die vrae in die onderhoudskedule toepaslike inligting vir die doeleindes van hierdie studie genereer.

1.6 ETIESE ASPEKTE

Om etiese aspekte in ag te neem, is toestemming verkry van al die respondente in verband met die gebruik van die data van die onderskeie onderhoude wat in dié gegewe navorsing gevoer is. Aangesien **konfidensialiteit** verseker is in die onderhoude, het dit bygedra tot die eerlikheid van die maatskaplike werkers se standpunte en opinies (Bless & Smith, 2004). Die respondente is ook in kennis gestel dat hulle onder geen omstandighede verplig is om die

navorsing te voltooi nie en sodoende was ontrekking uit die studie 'n vrye keuse. Geen deelnemers het egter ontrek nie.

Die navorser is 'n geregistreerde maatskaplike werker by die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Diensberoepe. Die etiese riglyne oor maatskaplike navorsing is ten alle tye nagekom. Die inligting wat in die ondersoek bekom is, is vertroulik hanteer.

1.7 BEPERKINGS VAN DIE STUDIE

Een van die grootste beperkings wat die navorser onmiddellik geïdentifiseer het, is dat inligting veral teorieë rakende die hantering van aggressie en aggressiewe gedrag van adolessente deur maatskaplike werkers, spesifiek vanuit 'n Suid-Afrikaanse konteks, baie skaars is. Wat dit nog moeiliker maak, is dat data rakende maatskaplike gevallewerkkintervensie aan adolessente nog minder voorkom. Daarom het die navorser oorwegend gebruik gemaak van internasionale joernale en tekste uit die sielkunde om die nodige data in te samel.

'n Verdere beperking is dat die empiriese data van die studie vanweë die beperkte omvang nie sonder meer na die breë Suid-Afrikaanse welsynskonteks veralgemeen kan word nie. Die aanbevelings van die studie sal egter wel as riglyn deur maatskaplike werkers in enige konteks benut kan word, wat uiteraard die doel van hierdie studie is.

1.8 AANBIEDING

Hierdie studie bestaan uit vier hoofstukke.

Hoofstuk 1 beskryf en klarifiseer die motivering van die studie, die probleemstelling, die doelstelling en doelwitte van die studie, die navorsingsbenadering, asook die navorsingsmetodologie. Etiese aspekte, tesame met beperkinge, is ook deeglik bestudeer.

Hoofstuk 2 fokus op die ontleding van teorieë oor aggressie en aggressiewe gedrag en faktore wat tot aggressiewe gedrag by adolessente aanleiding gee.

Hoofstuk 3 fokus op die beskrywing van die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag.

Hoofstuk 4 fokus op die rapportering van die resultate soos geïdentifiseer uit die verwerking van die data van die onderhoudskedule. Die resultate word gekoppel aan en gekontroleer met die twee literatuurhoofstukke (Hoofstukke 2 en 3).

Hoofstuk 5 fokus op die gevolgtrekkings en aanbevelings wat gemaak word op grond van die bevindinge van die studie ten opsigte van maatskaplike gevallewerkindervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag.

Hoofstuk 2

TEORIEË OOR AGGRESSIE EN FAKTORE WAT TOT AGGRESSIEWE GEDRAG BY ADOLESSENTE AANLEIDING GEE

2.1 INLEIDING

Aggressie, in die konteks van hierdie studie, verwys na enige vorm van gedrag tussen adolessente met die doel om 'n ander adolessent wat gemotiveer is om dié behandeling te vermy, te beseer of skade aan te doen, insluitend op 'n emosionele, fisiese, psigiese en/of verbale vlak (Baron, 1977; Singer, 1971; Putallaz & Bierman, 2004). Die aggressiewe gedrag tussen adolessente kan deur 'n wye verskeidenheid faktore, soos byvoorbeeld egskeiding, huishoudelike geweld, middelmisbruik, groepsdruk, mediageweld, sosio-ekonomiese status en kulturele diversiteit veroorsaak word. Ten einde die invloed van elke faktor op aggressiewe gedrag te beskryf, sal die oorsprong van aggressie ontleed word deur die bestudering van teorieë wat die oorsprong van aggressie verken. Die teorieë sal aggressie vanuit 'n wye spektrum wetenskaplike dissiplines beskryf, onder ander sielkundige, sosiologiese en biologiese kontekste.

Elke wetenskaplike dissipline ontwikkel sy eie wyse om 'n spesifieke fenomeen te beskryf. Sielkundiges neig, in die konteks van aggressiewe gedrag, om te fokus op emosies, interne spanning en frustrasie, aangeleerde gedrag en assosiasies as moontlike oorsake van aggressiewe gedrag. Sosioloë identifiseer kulturele, sosiale en demografiese faktore as moontlike oorsake. 'n Bioloog, aan die ander kant, is van mening dat faktore soos genetica, evolusionêre teorieë en die sentrale senuweestelsel as oorsake van aggressie beskou kan word (Felson & Tedeschi, 1993; Miller, 2004; Craig, 2007). 'n Wye verskeidenheid metodes kan dus gebruik word om die oorsake van aggressiewe gedrag te identifiseer. Dit sluit die bestudering van vorige navorsing en/of praktiese ondersoek deur die gebruik van onderhoude en vraelyste in. Om egter maatskaplikewerk-intervensie wat aggressiewe gedrag in adolessente in Suid-Afrika kan verminder te identifiseer, is egter naas onmoontlik, aangesien maatskaplikewerk literatuur oor die onderwerp nie bestaan nie. Die ontleding van maatskaplikewerk-intervensie (wat gedoen sal word in Hoofstuk 3), wat fokus op die hantering van aggressiewe gedrag in adolessente, kan dus nie deeglik gedoen word tensy die

oorsprong van aggressiewe gedrag vanuit verskillend dissiplines bestudeer, beskryf en ontleed word nie. Om hierdie rede sal hierdie hoofstuk fokus op die identifisering en beskrywing van teorieë en faktore wat aggressie as fenomeen verklaar en ontleed. Hierdie hoofstuk sal as fondasie en vertrekpunt dien vir die res van die studie.

2.2 KONSEPTUALISERING VAN TEORIEË

‘n Teorie word gedefinieer as ‘n algemene beginsel wat aanneemlik of wetenskaplik aanvaarbaar is of ‘n groep beginsels wat ‘n fenomeen verklaar. ‘n Teorie is ‘n hipotese wat ‘n argument ondersteun of ondersoek, asook nuwe areas van navorsing probeer verklaar (Theory, 2009). ‘n Teorie is dus ‘n kollektiewe samevatting van stellings wat ‘n spesifieke onderwerp bondig en sistematies voorstel. Met die verloop van hierdie hoofstuk sal die volgende teorieë beskryf word ten einde die multidimensionele teoretiese aspekte en faktore van aggressie te bestudeer:

- Genetiese en biologiese teorieë van aggressie
- Instink-gedragsteorie
- Frustrasie-aggressieteorie
- Buss se teorie van aggressie
- Tweefaktorteorie van emosies
- Sosiale leerteorie
- Gedragsteorie

Bogenoemde teorieë word gekonseptualiseer met die doel om die voorkoms en aard van adolessente se aggressie te beskryf. Die teorieë is spesifiek gekies vir hierdie studie omdat dit deur gesaghebbende outeurs beskou word as teorieë wat die oorsprong en analise van aggressie en aggressiewe gedrag binne die mens goed konseptualiseer (Smith, 1999; Sadock & Sadock, 2003; Tremblay, 2000). Die teorieë ontleed aggressiewe gedrag vanuit verskeie wetenskaplik geïntegreerde dissiplines insluitend biologiese, sielkundige en sosiologiese kontekste.

2.2.1 GENETIESE EN BIOLOGIESE TEORIEË OOR AGGRESSIE

‘n Groot aantal teorieë veronderstel dat aggressie die oorsaak is van verskeie genetiese of biologiese eienskappe en faktore. Genetiese teorieë veronderstel dat aggressiwiteit oorgedra

word van een generasie na die ander deur middel van genetika. Sigmund Freud (1963), die vader van psigoanalise, is van mening dat aggressie gevestig is in die biologie.

In Freud (1963) se vroeë teorieë is hy van mening dat aggressie 'n ingebore persoonlikheidseienskap van alle mense is en dat dié gedrag gemotiveer word deur seksuele neigings. Freud het later die konsep van Thanatos ontwikkel. Volgens Freud (1963) het elke mens by geboorte 'n dryfkrag, naamlik Thanatos, wat streef na die einde/staking van lewe. Freud was van mening dat die verplasing van hierdie negatiewe energie vanaf Thanatos op 'n ander, die basis van aggressie is (Smith, 1999; Dugan, 2004; Moeller, 2001; Freud, 1963).

'n Ander Freudiaanse proses wat verband hou met aggressie verwys na die verdedigings-meganisme, naamlik **verplasing**. Wanneer van toepassing op frustrasie verwys hierdie proses gewoonlik na die “skop-die-kat”-verskynsel. Dit veronderstel dat wanneer 'n adolessent frustrasie ervaar en nie hierdie frustrasie teenoor die oortreder kan weerspieël of openbaar nie, die adolessent van hierdie frustrasie sal ontslae raak deur dit te projekteer op iets anders. Die voorwerp waarop hierdie frustrasie geprojekteer word, dien as die simboliese voorwerp van die adolessent se werklike aggressie (Freud, 1963; Smith 1999). Hierdie “skop-die-kat”-verskynsel kan as 'n bewys dien van die aggressie wat adolessente in skole openbaar. Adolessente openbaar toenemende tekens van ernstige frustrasie, aangesien hulle deurlopend blootgestel word aan verskeie vorme van geweld en aggressie, tesame met intense herinneringe van geweld wat in die verlede moontlik binne hul gemeenskap plaasgevind het (Ramphela, 1997; Chang, 2003).

2.2.2 INSTINK-GEDRAGSTEORIE

Verskeie navorsers (Smith, 1999; Dugan, 2004) is van mening dat die instink-gedragsteorie ontwikkel is deur Lorenz (1966). Lorenz, net soos Freud (1963), is ook van mening dat aggressie veroorsaak word deur aangebore kragte (Lorenz, 1966). Lorenz (1966) postuleer dat baie gedragspatrone oorgeërf word en dat verskeie kragte of dryfkrag nodig is om dit te aktiveer. Lorenz (1966) maak dit duidelik dat aggressiewe gedrag nie net geaktiveer word deur eksterne stimuli nie, maar dat dit die resultaat is van 'n aggressiewe innerlike dryfkrag wat na buite geprojekteer word, ongeag die teenwoordigheid of afwesigheid van vrystellers. Vrystellers verwys na aspekte of faktore wat sal help met die uitdrukking of vermindering van aggressiewe krag, byvoorbeeld 'n adolessent wat luister na 'n ander adolessent se slegte

omstandighede by die huis. Dit stel die adolessent in staat om oor die moeilike omstandighede te praat, wat sy aggressiewe neigings sal verminder.

Samevattend: Lorenz (1966) se gedragsteorie en Freud (1963) se psigoanalitiese teorie, stem ooreen dat aggressiewe gedrag veroorsaak word deur aggressiewe energie, met ander woorde energie wat gevind kan word binne 'n organisme se genetiese samestelling. Freud maak hierdie punt meer duidelik in sy vroeë teorieë oor aggressie wanneer hy verduidelik hoe aggressiewe gedrag veroorsaak kan word deur die opbou en/of mislukking in die uitdrukking van seksuele energie (Dugan, 2004). Brain (1986) is van mening dat aggressie 'n innerlike geslagsinstink in alle mense verteenwoordig. Felson en Tedeschi (1993) bevestig ook dat die belangrikste biologiese faktore wat as oorsake van aggressiewe gedrag instinkte, hormone, breinstruktuur en 'n ingebore aggressiewe neiging insluit, geïdentifiseer word.

Die instink-gedragsteorie veronderstel dus dat aggressie beskou word as 'n instinktiewe dryfkrag. Vyf eienskappe van instinkte, soos geïdentifiseer deur Felson en Tedeschi (1993), Smith (1999) en Dugan (2004), sluit die volgende in:

- 'n instink is 'n komplekse gedragspatroon en dit bereik/voldoen aan 'n instrumentele doelwit vir die organisme;
- instinkte word opgewek deur omgewingstimuli;
- instinkte is nie aangeleer nie;
- instinkte is gedragspatrone wat uitgevoer word deur alle lede van 'n sekere kategorie van 'n spesifieke spesie; en
- die sterkte van aangebore gedrag word geaffekteer deur biologiese faktore.

Die algehele siening van hierdie teorie (instink-gedragsteorie) is dat aggressie 'n innerlike komponent is wat verlig kan word deur dit op ander te projekteer. Dit kan beskou word as 'n oorsaak van aggressiewe gedrag tussen adolessente. Alhoewel aggressie oorgeërf kan word, kan dit ontlok word deur eksterne stimuli en word dit geprojekteer of uitgeleef, verbaal of in ander vorme van gedrag.

Bogenoemde twee teorieë (instink-gedragsteorie en die genetiese en biologiese teorieë oor aggressie) beklemtoon die impak van frustrasie ten opsigte van die projektering van aggressie deur 'n individu. Om hierdie rede sal die frustrasie-aggressieteorie volgende bespreek word.

2.2.3 FRUSTRASIE-AGGRESSIETEORIE

Wanneer individue van mening is dat hulle verhoed word om 'n spesifieke doel te bereik, sal frustrasie opbou. Dit is dié frustrasie wat waarskynlik oorsakel na aggressie. Die frustrasie-aggressieteorie veronderstel dat hoe nader 'n individu aan doeltreiking is, hoe groter sal die frustrasie wees indien doeltreiking nie plaasvind nie. 'n Onverwagte voorkoms van frustrasie verhoog ook die moontlikheid tot die openbaring van aggressiewe gedrag (Barker, Dembo & Lewin, 1941). 'n Voorbeeld verwys na 'n adolessent wat frustrasie ervaar wanneer hy hard gewerk het vir sy finale eksamen en dit nie slaag nie. As 'n ander adolessent 'n grap maak of iets negatief sê omdat hy nie die finale eksamen geslaag het nie, sal die opgekropte frustrasie heel waarskynlik in aggressie omgeskakel word.

Die frustrasie-aggressieteorie verskaf nie 'n verduideliking vir die tipe aggressie wat geopenbaar word nie, maar dit fokus eerder op aggressie wat verhoed dat 'n spesifieke doel bereik word. Die frustrasie-aggressieteorie veronderstel dat as 'n persoon frustrasie ervaar, negatiewe energie geskep word en dat hierdie energie die dominante aggressiewe reaksies en response veroorsaak. Die aggressiewe reaksies word beskou as selfversterkend omdat dit die negatiewe dryfkrag wat deur frustrasie veroorsaak word, drasties verminder (Felson et al., 1993). Hierdie uiteensetting van die frustrasie-aggressieteorie word beskou as die oorspronklike uiteensetting en samevatting van hierdie teorie. Berkowitz (1993) het egter die frustrasie-aggressieteorie as geheel omskep in 'n meer komplekse teorie, naamlik die kognitiewe neo-assosiasiemodel, ten einde emosionele en kognitiewe prosesse ook te inkorporeer wanneer gefokus word op frustrasie as die hooforsaak van aggressie.

In die kognitiewe neo-assosiasiemodel beklemtoon Berkowitz (1993) dat frustrasie of ander stimuli negatiewe reaksie aanstook deur die ontwikkeling van 'n negatiewe effek. Die respons word dus bepaal deur die individu se interpretasie van die negatiewe effek. Om op te som: 'n individu se vorige ervaring van 'n soortgelyke situasie sal 'n groot invloed hê op hoe die situasie hanteer word. As 'n insident nie as negatief beskou word nie ten spyte van hoe erg dit mag wees, sal die moontlikheid vir 'n negatiewe reaksie minder wees. Dit is duidelik dat eksterne faktore ook moontlik 'n rol kan speel in mense se openbaring van aggressie teenoor ander. Aggressiewe tekens kan nie beskou word as die enigste oorsaak van aggressie nie, maar die rol wat beloning en straf moontlik mag hê, moet ook bestudeer word. Om hierdie rede sal Buss se Teorie van aggressie volgende bespreek word.

2.2.4 BUSS SE TEORIE VAN AGGRESSIE

Hierdie teorie van aggressie is in 1961 deur Arnold H. Buss saamgestel. Volgens Buss (1986) word aggressiewe gedrag aangeleer deur middel van beloning en straf. Buss (1986) beskou instrumentele aggressie as die belangrikste vorm van aggressie, en dit sluit fisiese, verbale, aktiewe, passiewe, direkte en indirekte aggressie in.

Felson en Tedeschi (1993) beskryf en verduidelik die bogenoemde vorme van aggressie, aan die hand van Buss (1986), soos volg:

- fisiese aggressie verwys na die toedien van pyn op 'n ander organisme;
- verbale aggressie staan bekend as 'n verbale respons tot uitlokkende stimuli wat verwerping of vrees ontlok;
- indirekte aggressie verwys na die beskadiging van 'n individu van 'n afstand af;
- direkte aggressie vind plaas ín die teenwoordigheid van 'n individu en/of is gerig tót die individu;
- aktiewe aggressie benodig 'n instrumentele respons wat sal lei tot openbaring van 'n beskadigende stimuli teenoor die slagoffer; en
- passiewe aggressie verwys na 'n aksie wat verhoed dat die slagoffer 'n spesifieke doelwit bereik.

Al die bogenoemde vorme van aggressie is beskryf aangesien adolessente enige van hierdie tipes aggressie kan openbaar, byvoorbeeld 'n adolessent kan 'n ander adolessent fisies aanrand (fisiese aggressie) of 'n leuens vertel van 'n ander adolessent (indirekte aggressie). Buss (1986) was 'n sterk voorstander daarvan dat vorige ervarings die grootste invloed het op hoe die individu in die toekoms sal reageer. Die volgende voorbeeld sal hierdie verskynsel beter verklaar. Baie Suid-Afrikaners is van mening dat hulle gedurende apartheid onregverdig behandel is. Aangesien vorige ervarings meestal hierdie individue negatief aangeraak het, sal 'n groot hoeveelheid mense steeds emosioneel optree wanneer aspekte soos rassisme en ongelykheid voorkom (Du Preez, 2007). As 'n adolessent se kos elke dag deur ander adolessente by die skool afgevat word, sal die adolessent negatief optree indien hy 'n soortgelyke insident ervaar of waarneem. Die uiteindelijke resultaat is dat vorige ervarings 'n impak het op hoe individue sal reageer indien hulle blootgestel word aan soortgelyke situasies. Die volgende teorie wat bespreek sal word, naamlik die twee-faktorteorie van

emosies, verskaf duidelikheid en meer diepte oor die rol van emosies en emosionele wanbalans in die openbaring van aggressiewe gedrag.

2.2.5 TWEE-FAKTORTEORIE VAN EMOSIES

Die twee-faktore teorie van emosies is gevestig deur Schachter en Singer in 1962 (Singer, 1971). Sedert die ontstaan van hierdie teorie is daar twee bykomende teorieë gevestig wat die twee-faktorteorie van emosies ondersteun, naamlik Schachter se teorie van emosies en James-Lange se teorie van emosies (Berkowitz, 1993). Die twee-faktorteorie van emosies beklemtoon dat mense aggressie ervaar omdat hulle hulself as aggressief ervaar (Berkowitz, 1993). Die twee-faktorteorie van emosies kan in geheel opgesom word deur die volgende voorstelling (Two-Factor Theory of Emotion, 2000):

Gebeurtenis → Opwekking → Redeneer → Emosie

Die gebeurtenis kan verwys na enige insident, byvoorbeeld 'n adolessent wat 'n negatiewe opmerking van 'n ander adolessent ontvang of 'n adolessent wat sien hoe ander adolessente 'n individu skade aandoen deur middel van aggressiewe gedrag. Navorsing wat deur Schachter en Singer in 1962 gedoen is (Berkowitz, 1993), beskryf ook hierdie verskynsel. Die navorsers het vir 'n groep mense onderskeidelik 'n plasebo en matige stimulant gegee. Daarna het die onderskeie groepe 'n vraelys voltooi wat persoonlike informasie vereis het. Met die voltooiing van die vraelys het 'n navorser wat homself as deelnemer voorgedoen het, kwaad geraak ten einde die reaksie van die onderskeie groepe te toets. Die navorser het "kwaad" geraak omdat die informasie in die vraelys onprofessioneel en te persoonlik was. Die groep wat die plasebo ontvang het, het glad nie kwaad geraak nie, terwyl die groep wat die stimulant ontvang het, meer negatiewe emosies getoon het. Dit is duidelik uit hierdie voorbeeld dat 'n persoon reageer op grond van 'n spesifieke situasie en dat verskeie elemente teenwoordig is wanneer persone aggressief optree, byvoorbeeld, as 'n adolessent blameer word vir 'n negatiewe daad wat 'n ander adolessent gedoen het, sal hy definitief negatiewe gevoelens ervaar. Sy vriende mag ook moontlik negatief optree indien hulle weet dat hy nie skuldig is nie.

Die twee teorieë, James-Lange se teorie van emosies en Schachter se teorie van emosies, sal nou bespreek word aangesien dit ontwikkel is ten einde die twee-faktorteorie van emosies te ondersteun.

2.2.5.1 Schachter se teorie van emosies

Schachter het die teorie van emosies ontwikkel ten einde meer te fokus op 'n individu se kognitiewe interpretasie tydens stimulus situasies (Felson & Tedeschi, 1993). Schachter (1971) was van mening dat as 'n negatiewe emosionele staat verhoog of verlaag word deur faktore in 'n spesifieke situasie, dit ook 'n effek het op die waarskynlikheid en graad van die aggressie. Byvoorbeeld as 'n adolessent 'n ander adolessent wat alreeds 'n graad van negatiewe gevoelens en/of emosies ervaar verbaal aanval, beskuldig of beledig, sal die ontvangende adolessent definitief meer aggressie openbaar, aangesien 'n staat van emosionele wanbalans reeds teenwoordig was.

Vorige ervarings en gebeure word beklemtoon as 'n belangrike faktor in die ontwikkeling van aggressie. Beledigings sal nie aggressie of aggressiewe gedrag ontlok, indien dit nie gekoppel word aan 'n vorige negatiewe ervaring, emosie of gevoel nie.

2.2.5.2 James-Lange se teorie van emosies

James-Lange se teorie van emosies (Galt, 2007) probeer mense in staat stel om meer kennis en begrip te ontwikkel rakende die verskillende faktore wat betrokke is in die ontwikkeling van aggressiewe gedrag en emosies. Hieronder volg 'n skematiese voorstelling van James-Lange se teorie:

Gebeurtenis → Opwekking → Interpretasie → Emosie

'n Voorbeeld hiervan ten einde hierdie illustrasie beter te verken, is die volgende: 'n adolessent wat fisies mishandel word, sal waarskynlik leer dat aggressie die oplossing is vir die meeste probleme en dat aggressie 'n noodsaaklike komponent van oorlewing is. 'n Adolessent wat mishandeling slegs waarneem, sal dieselfde leerervaring hê.

Alhoewel Schachter en James-Lange se teorie (Berkowitz, 1993) baie dieselfde is, is daar 'n klein verskil. Schachter (Felson & Tedeschi, 1993) is van mening dat individue aggressief sal optree teenoor 'n bedreiging indien hul die gegewe reaksie kan koppel aan 'n vorige leerervaring, terwyl James-Lange (Galt, 2007) van mening is dat vorige ervarings die primêre oorsaak van aggressiewe gedrag is. Ten einde hierdie fenomeen verder te bestudeer, sal daar gefokus word op die impak van aangeleerde gedrag deur die sosiale leerteorie te ontleed.

2.2.6 SOSIALE LEERTEORIE

Die sosiale leerteorie is ontwikkel deur Albert Bandura (1973). Die teorie veronderstel, volgens Baron & Richardson (1994), Mash & Wolfe (2005) en Sadock & Sadock (2003), dat individue aggressiewe gedrag openbaar op grond van die beloning wat gekoppel word aan daardie spesifieke gedrag. Met ander woorde, die waarskynlikheid tot aggressiewe gedrag word verhoog as die beloning iets positief is. Baron en Richardson (1994) verdeel beloning en straf in drie onderafdelings:

- aggressie kan gereguleer word deur gedelegeerde gebeurtenisse;
- beloning en straf kom vanaf 'n eksterne stimulus en het tot gevolg dat negatiewe behandeling deur ander teenoor die individu drasties verminder;
- die beloning en straf word self geadministreer.

Om op te som: individue leer aggressiewe gedrag aan deur middel van probeer-en-tref, maar die meeste gedrag word deur middel van nabootsing aangeleer. Individue leer dus gedrag aan deur ander te observeer, byvoorbeeld 'n kind wat waarneem hoe sy vader sy moeder aanrand en sy wil laat geskied deur middel van geweld (Baron & Richardson, 1994). Geen persoon is gebore met kennis van aggressiewe gedrag nie. 'n Baba/kind sal by geboorte kan onderskei tussen goeie en slegte gedrag; maar leer om aggressief op te tree tydens interaksie met ander persone. Voortdurende blootstelling aan geweld en aggressie sal daartoe lei dat individue hierdie gedrag naboots asook aanleer, en met die verloop van tyd aanvaar dat geweld die dominante en beste wyse is om konflik op te los (Govender & Killian, 2001).

Alhoewel Bandura (1973) aanvaar dat observasionele leer van kardinale belang is, het hy nie wegbeweeg van die realiteit dat gedrag ook aangeleer word deur direkte ervarings nie. Mense leer nie net aggressiewe gedrag aan deur ander waar te neem nie, maar 'n groot aantal ander faktore, insluitend biologiese en interne dryfkrag, speel ook 'n belangrike rol. Hierdie faktore verseker dat die gedrag en response gereguleer, versterk, onderhou en gekontroleer word.

Ten spyte van die feit dat die sosiale leerteorie sterk klem plaas op waarneming van gedrag, asook direkte ervarings as oorsake vir aggressiewe gedrag, bestudeer dit ook die rol wat biologie en genetika speel in die openbaring van aggressiewe gedrag (Sadock & Sadock, 2003). Die sosiale leerteorie beklemtoon dat 'n wye reeks van neurologiese meganismes ook

teenwoordig is wanneer 'n persoon in 'n staat van aggressie verkeer. Met ander woorde, elke persoon het 'n wye reeks van neurologiese meganismes, soos veronderstel deur die genetiese en biologiese teorieë. Dit stel hom in staat om aggressief op te tree, maar in die afwesigheid van die nodige sosiale faktore en leer, sal dit alleen nie genoeg wees om aggressie te veroorsaak nie (Baron & Richardson, 1994, Kemper, 1978).

Die sosiale leerteorie beklemtoon die belangrikheid van eksterne faktore en die invloed wat dit het op die ontwikkeling van aggressie in 'n adolessent. Dit beklemtoon ook die impak wat geweld en aggressie op adolessente mag hê en dat hulle met die verloop van tyd aggressie as die norm aanvaar.

2.2.7 GEDRAGSTEORIE

Soos die sosiale leerteorie, fokus die gedragsteorie (Moeller, 2001) as 'n oorsaak van aggressiewe gedrag ook op nabootsing van gedrag binne 'n spesifieke sosiale konteks. Die gedragsteorie beklemtoon dat gedrag aangeleer, onderhou en afgeleer kan word in die konteks van operante en klassieke kondisionering. Aggressie in die algemeen word hoofsaaklik aangeleer deur middel van klassieke kondisionering, terwyl dit met verloop van tyd versterk en onderhou word deur middel van operante kondisionering. Ten einde klassieke kondisionering en operante kondisionering beter te verstaan, word dit soos volg aan die hand van Brynard en Hanekom (1997) en Bless en Smith (2004) beskryf.

Klassieke kondisionering: As 'n aggressiewe respons oor tyd gedurende dieselfde plek en tyd in die teenwoordigheid van 'n neutrale stimulus plaasvind, sal die aggressiewe respons gedurende hierdie geleentheid waar die neutrale stimulus oorheers, met meer frekwensie geskied.

Operante kondisionering: Die gedrag word gemotiveer, versterk en onderhou deur middel van belonings. Hierdie belonings hou voordeel in vir die individu wat die ongewenste gedrag openbaar, wat beteken dat die ongewenste gedrag meer en meer plaasvind, aangesien die skuldige voordeel trek gedurende die openbaring daarvan. 'n Voorbeeld is waar 'n adolessent 'n ander adolessent forseer om sy werk vir hom te doen, en dan daarvoor krediet kry van die onderwyser. Die feit dat die onderwyser erkenning gee aan die adolessent vir goeie werk, sal die adolessent motiveer om weer in die toekoms ander te forseer om sy werk te doen.

Sekere adolessente se aggressiewe gedrag word versterk en onderhou deur middel van druk en ondersteuning vanaf hul portuurgroepe. Geen adolessent wil verwerp word deur ander adolessente nie, wat beteken dat adolessente somtyds gedrag openbaar wat hul nie sonder die druk van hul portuurgroepe sou openbaar nie. Hulle openbaar dus 'n sekere gedrag, waaronder aggressiewe gedrag, ten einde te verseker dat ander adolessente hulle sal aanvaar.

Ten einde 'n beter insig te ontwikkel oor die invloed van verskeie faktore op die openbaring van aggressie deur adolessente, geïntegreer met bogenoemde teorieë, sal die navorsing gebruik maak van 'n multidimensionele teoretiese perspektief/benadering wat vervolgens bespreek sal word.

2.3 MULTIDIMENSIONELE TEORETIESE PERSPEKTIEF

Al voorafgenoemde teorieë soos uiteengesit in die inleiding van hierdie hoofstuk, is deeglik beskryf ten einde die oorsprong van aggressiewe gedrag vanuit verskeie wetenskaplike dissiplines beter te verstaan. Die studie sal deurlopend gebruik maak van 'n multidimensionele teoretiese perspektief ten einde alle bogenoemde teorieë (instink-gedragsteorie; frustrasie-aggressieteorie; Buss se teorie van aggressie; die twee-faktorteorie van emosies; sosiale leerteorie en gedragsteorie) in te sluit en die beste moontlike perspektief te bied rakende die voorkoms en frekwensie van aggressie in adolessente. 'n Perspektief verwys na 'n spesifieke siening of wyse van bestudering van 'n afgebakende area in navorsing (Colman, 2003:548). 'n Multidimensionele perspektief maak dus gebruik van die nuwe informasie in die konteks van vorige navorsing/data/informasie wat gebruik of ingesamel is (Colman, 2003).

2.4 FAKTORE WAT TOT AGGRESSIEWE GEDRAG BY ADOLESSENTE LEI

Hierdie studie sal sekere faktore soos huishoudelike geweld, skeiding en/of egskeiding, mishandeling, groepsdruk, bendes, sosio-ekonomiese status, gemeenskapsonstabiliteit, die media en mediageweld, kultuur en kulturele diversiteit afsonderlik analiseer ten einde die invloed van elke faktor op die ontwikkeling van aggressiewe gedrag te bepaal. Geen faktor kan afsonderlik as die oorsaak van aggressiewe gedrag beskou word nie, aangesien al hierdie faktore interafhanklik van mekaar is, soos byvoorbeeld wanneer 'n adolessent op 'n daaglikse basis blootgestel word aan mishandeling deur sy ouers. Die adolessent kan leer dat (soos uiteengesit in Schachter se teorie van emosies (1971)), tydens sekere omstandighede, soos byvoorbeeld wanneer die ouers oormatig alkohol gebruik terwyl daar nie genoeg finansies is

vir basiese lewensmiddele nie of wanneer die ouers baklei, dit beter vir hom is om te doen wat die ouers verwag ten einde die moontlikheid van mishandeling te verminder. Die adolessent kan tydens 'n soortgelyke situasie aggressief optree, aangesien vorige ervarings hom in staat stel om mishandeling wat moontlik sal plaasvind te identifiseer, soos voorgestel in James-Lange se teorie van emosies (Galt, 2007). Die adolessent kan die gedrag aanleer en naboots (sosiale leerteorie) of toepas in verskeie situasies, soos byvoorbeeld die gebruik van aggressie by die skool ten einde ander adolessente te domineer of deur die openbaring van mishandeling teenoor ander adolessente, aangesien dit in sy eie selfpersepsie en ontwikkeling geïnkorporeer is.

Die ontwikkelingsfases en -take van adolessensie sal eerste bespreek word omdat dit essensieel is vir 'n adolessent se ontwikkeling. Enige ontwrigting tydens die ontwikkelingsfase kan negatiewe gevolge vir die adolessent inhou (Wait, Meyer & Loxton, 2002). Tesame met hierdie fases en take sal faktore soos egskeiding, huishoudelike geweld, mishandeling, groepsdruk, sosio-ekonomiese status, die media en mediageweld en bendes ook bestudeer word, aangesien verskeie navorsers hierdie faktore beskou as algemene belangrike oorsake van aggressiewe gedrag (Pirouz, 2005; Reynolds, 1989; Lawson, Peterson & Lawson, 1983; Aiken, 1994; Rice, 1996; Moeller, 2001; Conger, 1991; Robbins, 2000; Kerestes en Milanovic, 2006; Gasa 2001).

2.4.1 ONTWIKKELINGSFASES EN -TAKE VAN ADOLESSENSIE

Adolessensie, volgens Newman en Newman (1987), kan opgedeel word in twee fases: vroeë adolessensie en laat adolessensie. Die studie sal fokus op die tydperk vroeë adolessensie, aangesien laat adolessensie verwys na 'n tydperk van naskoolse opleiding en strek tipies tussen die jare 18 en 22 (Wait et al., 2005). Dit is noodsaaklik om die vele liggaamlike veranderinge en die talle ontwikkelingstake wat tydens adolessensie plaasvind te bestudeer, aangesien dit 'n effek kan hê op die openbaring van aggressiewe gedrag. By beide seuns en meisies vind vinnige fisieke verandering tydens vroeë adolessensie plaas, tesame met 'n beduidende kognitiewe ryping en verhoogde sensitiwiteit tot portuurgoedkeuring. Hierdie verandering het 'n invloed op die adolessent se ontwikkeling van 'n selfkonsep en is direk betrokke by adolessente se sosiale lewens (Wait et al., 2003). Die vyf ontwikkelingstake van adolessensie, soos geïllustreer deur Wait et al. (2005:152), is die volgende: aanvaarding van 'n veranderende liggaamlike voorkoms, ontwikkeling van formele operasionele denke,

emosionele ontwikkeling, lidmaatskap van die portuurgroep en vestiging van betekenisvolle verhoudings.

Die vyf ontwikkelingstake kan bydra tot die ontwikkeling van aggressiewe gedrag in 'n adolessent veral as een van hierdie take ondermyn of onderdruk word, soos byvoorbeeld die groepsdruk wat 'n adolessent ervaar om deel te vorm van 'n portuurgroep. Indien die adolessent dit nie regkry om aanvaar te word deur 'n portuurgroep nie, kan dit lei tot die opbou van spanning, angs en vrees (Wait et al., 2005). Dit sal weer 'n effek hê op die adolessent se emosionele ontwikkeling en kan lei tot 'n versteurde ontwikkeling van selfpersepsie en 'n vrees om te probeer om enige ander belangrike verhoudings te bou, aangesien vrees vir verwerping dit sal verhoed. Dit kan tot gevolg hê dat die adolessent op onvanpaste plekke, soos byvoorbeeld in 'n bende, goedkeuring soek. Al hierdie faktore kan tot die ontwikkeling van aggressiewe gedrag bydra soos verder in hierdie hoofstuk geïllustreer. 'n Goeie voorbeeld hiervan is die 17-jarige gemaskerde seun wat nege adolessente en drie personeellede doodgeskiet het op 11 Maart 2009 (Crawford, 2009). Die skool is geleë in Winnenden naby Stuttgart, Duitsland. Verskeie redes is vir die voorval geïdentifiseer, insluitend pornografie op sy rekenaar, sy belangstelling in wapens, die adolessente wat hom geboelie het by die skool en moontlike eensaamheid (Spiegel online, 2009). Alhoewel die 17-jarige 'n goeie verhouding met sy ouers gehad het en daar ook geen finansiële probleme was nie, kan 'n disfunksionele gesin 'n negatiewe impak op 'n adolessent se ontwikkeling hê (Pirouz, 2005). Die rol van 'n disfunksionele gesin in die ontwikkeling van aggressiewe gedrag by 'n adolessent sal volgende bespreek word.

2.4.2 DIE DISFUNKSIONELE GESIN EN AGGRESSIE VAN ADOLESSENTE

Die disfunksionele gesin kan opgesom word as 'n gesin waarin onproduktiewe verhoudings teenwoordig is tesame met gebrekkige kommunikasie, spanning en konflik onder familieledes (Pirouz, 2005). Hierdie aspekte kom na vore in 'n gesin wanneer gebeure soos egskeding, huishoudelike geweld, mishandeling en middelmisbruik plaasvind, sowel as die afwesigheid van finansies. Al die faktore wat in 'n disfunksionele gesin teenwoordig kan wees dien as bewys dat geen faktor alleen verantwoordelik kan wees vir die vestiging van aggressiewe gedrag in 'n adolessent nie. 'n Multidimensionele teoretiese benadering kan dus gebruik word.

‘n Groot getal adolessente beskou hul gesin as die basis van hulle opvoeding en ontwikkeling. As daar egter ‘n gebrek is in een van die sisteme in ‘n gesin, kan dit ‘n ernstige langtermyneffek hê op die ontwikkeling van die adolessent (Pirouz, 2005; Reynolds, 1989). Die volgende afdeling sal meer fokus op aspekte van ‘n disfunksionele gesin, naamlik egskeiding, huishoudelike geweld, mishandeling en middelmisbruik, ten einde ‘n beter begrip te ontwikkel oor die impak van elkeen op die ontwikkeling van aggressie in ‘n adolessent.

2.4.2.1 Egskeiding, verwydering en enkelouergesinne

Die teenwoordigheid van enkelouergesinne is nie ‘n uitsondering tot ‘n paar gesinne in Suid-Afrika nie. Trouens daar is ‘n groot verskuiwing vanaf die tradisionele gesin na meer enkelouergesinne met die gevolg dat baie adolessente grootgemaak word in omstandighede wat nie noodwendig ideaal is nie (Pirouz, 2005; Wittenberg & Collinson, 2007).

Volgens Lawson et al. (1983) is egskeiding ‘n groot bron van spanning vir die hele familie. Egskeiding word gedefinieer as die terminering van ‘n huwelik deur ‘n hof of die wetlike ontbinding tussen man en vrou. Skeiding word beskou as ‘n ooreenkoms tussen die man en vrou om getroud te bly, maar om apart te woon (Mash & Wolfe, 2005; Nevid, Rathus & Greene, 2003). Adolessente word die meeste beïnvloed deur egskeiding aangesien baie adolessente nie oor die vermoë beskik om egskeiding te verwerk en te hanteer nie. Die adolessent mag skielik ongewenste gedrag na ‘n egskeiding openbaar. Die probleem van egskeiding is nie net voor die hand liggend nie, maar dit bring ook verskeie negatiewe faktore na vore, naamlik die teenwoordigheid van onstabiliteit en onsekerheid, soos byvoorbeeld finansiële verwaarloosing of die enkelouer se onvermoë om die adolessente goed te versorg en in hul behoeftes te voorsien. Aiken (1994) en Rice (1996) is ook van mening dat die adolessente self verantwoordelik kan voel vir die egskeiding, wat groot langtermynskade kan aanrig indien dit nie onmiddellik behandel en aangespreek word nie.

Wat duidelik is, is dat baie ouers, wanneer egskeiding of skeiding plaasvind, fisies en emosioneel agteruitgaan aangesien hulle voel dat hulle geen beheer oor die gegewe situasie het nie. ‘n Groot hoeveelheid van die ouers onttrek, raak depressief en aggressief (Conger, 1991). Wat die egskeiding moontlik moeiliker maak vir die ouers, is die gevoel van eensaamheid, angs en frustrasie. Al hierdie aspekte en faktore kan ‘n negatiewe uitwerking op die adolessent hê, aangesien die adolessent afgeskeep sal voel en/of moontlik aggressiewe gedrag teenoor ander adolessente sal openbaar (Coping as a single parent, 2001). Die gebrek

aan tyd wat die ouers het om aan behoeftes te voldoen, hetsy hul eie of die van hul kinders, veroorsaak meer spanning, druk en ongemak. Hierdie siening word ondersteun deur die frustrasie-aggressieteorie (Barker et al., 1941), waar aggressie veroorsaak word as 'n individu van mening is dat hy verhoed word om 'n spesifieke doel te bereik of behoefte te vervul. Die gevolg is dat die adolessent se behoeftes nie vervul word nie, wat beteken dat hy die behoeftes sal probeer bevredig deur die gebruik van eksterne faktore. Hieronder kan middelmisbruik voorkom of die adolessent sal sy frustrasie ten opsigte van mislukte behoeftevervulling openbaar in die vorm van aggressie teenoor ander (Moeller, 2001). Die enkelouer se frustrasies kan ook geopenbaar word in die vorm van aggressie teenoor hul eie kinders, wat weer tot gevolg het, soos geïdentifiseer in Bandura (1973) se sosiale leerteorie, dat hierdie adolessente die gedrag aanleer en naboots in soortgelyke situasies aangesien hul rolmodel, hul ouer, die gedrag openbaar ten einde 'n spesifieke doelwit te bereik. Conger (1991) dui egter aan dat seuns en meisies verskillend beïnvloed word deur egskeiding. In die algemeen het navorsing (Richardson, 2005; Tremblay, 2000; Pakaslati & Jarvinen, 2000) bewys dat seuns meer negatief beïnvloed word ten opsigte van die openbaring van aggressiewe gedrag op 'n latere stadium van hul lewe. Meisies is geneig om meer teruggetrokke te raak.

Dit is dus duidelik dat egskeiding en skeiding, tesame met sekere kwessies wat kan ontstaan tydens enkelouerskap, ernstige negatiewe gevolge het op lede van die gesin, maar veral op die kinders en adolessente. Dit is nie net die egskeiding self wat 'n uitwerking op die adolessent het nie, maar ook die gebeure, situasies en/of kwessies wat voor die egskeiding plaasvind. Hierdie gebeure vorm deel van die adolessent se realiteit hetsy in die gesin, gemeenskap of skool (Moeller, 2001). Die gebeure en trauma veroorsaak 'n hoë voorkoms van angs, onstabielheid en onsekerheid by die adolessent en lei moontlik tot aggressiewe gedrag. Bogenoemde standpunt word deur Baron en Richardson (1994) en Bandura (1973) ondersteun, naamlik dat direkte ervarings tesame met observasie leer die belangrikste manier is hoe adolessente aggressiewe gedrag aanleer. Bogenoemde fokus slegs op 'n gesin waar egskeiding plaasvind wanneer die gesin reeds gevestig is, met ander woorde wanneer 'n gesin as stabiel beskou word, geen/of min finansiële probleme ervaar en verhoudings tussen die lede goed is. Wat sal gebeur indien 'n kind gebore word tydens egskeiding of in 'n enkelouergesin? Moeller (2001) is van mening dat dit definitief 'n effek sal hê op die kind

en dat dit moontlik op 'n latere stadium kan lei tot die openbaring van wangedrag, wat insluit middelmisbruik of ander onvanpaste gedrag.

Die meeste adolessente openbaar nie net die skade van egskeiding in die vorm van fisiese daade nie, maar ook op emosionele vlak. Die adolessente beskou hul realiteit as oorlewing deur middel van aggressie. Die effek van huishoudelike geweld sal volgende bespreek word, aangesien sommige adolessente nie net aggressiewe gedrag aanleer by hul ouers nie, maar self ook deur hulle ouer(s) mishandel word tydens episodes van intense druk en spanning (Pirouz, 2005).

2.4.2.2 Huishoudelike geweld

Geweld verwys na die gebruik van fisiese krag wat daarop gemik is om besering, skade of verwoesting aan te rig, met ander woorde die gebruik van 'n groot hoeveelheid krag in aksies, emosies en uitdrukking (Baron, 1977; Singer, 1971; Putallaz & Bierman, 2004; Collins Essential English Dictionary, 2006). Huishoudelike geweld vind plaas in die vorm van fisiese, emosionele, sielkundige en seksuele gedrag om te intimideer en kontrole oor die slagoffer te verkry. Dit sluit gewoonlik beide ouers in met die gevolg dat die adolessente ook onwillekeurig betrokke raak by die gebeure (Singer, 1971; Putallaz & Bierman, 2004; O'Moore, 2003).

Sekere adolessente sukkel om die gevoelens wat tydens die gebeure wat in 'n gebroke huis plaasvind te verwerk, terwyl ander adolessente nooit die verwante gevoelens en emosies kan verwerk nie. Dit lei daartoe dat sommige van hierdie slagoffers die gevoelens en emosies verwerk deur middel van die openbaring van aggressiewe gedrag (Down & Miller, 1998). Robins (2000) ondersteun Down en Miller (1998) deur te sê dat adolessente wat waarneem hoe ouers baklei, spanning ervaar. Die laasgenoemde stelling dien as 'n goeie voorbeeld. Die gevolg is dat die adolessent dalk graag die moeder wil help, maar nie oor die fisiese krag beskik om werklik iets te doen nie. Die adolessent sal dan 'n wye verskeidenheid gevoelens ervaar, naamlik angstigtheid, vrees en hulpeloosheid. Die gevolg is dat die adolessent self meer aggressief sal optree ten einde van hierdie gevoelens ontslae te raak.

Szyndrowski (1999), Singer (1971) en Putallaz en Bierman (2004) stem saam dat huishoudelike geweld adolessente emosioneel, fisies, sosiaal en kognitief beïnvloed. Adolessente wat geweld waarneem, openbaar en ervaar algemene patrone van aggressiwiteit (Singer, 1971), byvoorbeeld 'n adolessent kan moontlik 'n grap wat 'n vriend vertel, verkeerd

verstaan en sodoende aggressief reageer omdat hy dink almal lag vir hom. Dit dui op teenwoordigheid van 'n lae selfbeeld (Szyndrowski, 1999). Soos beskryf in die ontwikkelingsfases en -take van adolessensie, is die goedkeuring van 'n portuurgroep belangrik vir die adolessent (Wait et al., 2003). 'n Lae selfbeeld kan veroorsaak dat die adolessent nie aanvaar word deur die portuurgroep nie, wat weer kan lei tot die openbaring van aggressiewe gedrag aangesien behoeftevervulling nie plaasvind nie, soos veronderstel in die frustrasie-agressieteorie (Barker et al., 1941). Vrees en wantroue in nabye verhoudings kan dus teenwoordig wees. Dit kan lei tot aggressiewe gedrag, aangesien die adolessent nie in nabye verhoudings wil verkeer nie. Die wantroue in ander kan veroorsaak dat die adolessent met niemand praat oor negatiewe gebeurtenisse nie, wat tot gevolg sal hê dat die gevoelens opbou en opbou en aan die uiteinde uitbars in die vorm van aggressie (Szyndrowski, 1999). Die adolessent sal konflik ervaar wanneer ouers baklei aangesien die adolessent verplig voel om 'n ouer te kies wat "reg" is (Putallaz en Bierman, 2004). Die adolessent ervaar ook 'n groot vrees vir die toekoms, tesame met algemene gevoelens van skuld. Hy kan bang wees dat dieselfde eendag met hom sal gebeur. Een van die meer algemene kwessies wat teenwoordig is, is die adolessent se onwilligheid om outoriteit te aanvaar. Die adolessent sal waarskynlik aggressief optree teen enige vorm van outoriteit aangesien sy rolmodelle aggressiewe gedrag openbaar ten einde behoeftes te vervul en konflik op te los (Szyndrowski, 1999). As die adolessent enige gedragsprobleme openbaar, word hy gewoonlik geblameer ten spyte van die feit dat hy die slagoffer is.

Spillane-Grieco (2000) stem saam met bogenoemde standpunte en is van mening dat adolessente wat aggressiewe gedrag waarneem, hetsy as slagoffers of slegs as toeskouers, 'n negatiewe houding teenoor hul ouers ontwikkel en self ook aggressie sal openbaar. Vir die adolessent raak aggressiewe gedrag 'n outomatiese respons tot 'n gegewe situasie, insluitend situasies waar onsekerheid teenwoordig kan wees of 'n situasie waar dié adolessent bedreig word (Baron, 1977). Buss (1986) se teorie van aggressie ondersteun hierdie standpunt. Die "beloning" wat die adolessent ontvang deur die skuldige ouer te ondersteun, en wat die toekomstige gebruik van aggressiewe gedrag sal ondersteun, is dat die adolessent nie self ongewenste gedrag van die skuldige sal ontvang nie. Die adolessent leer ook dat aggressie 'n hulpmiddel is om 'n spesifieke doel te bereik, met ander woorde aggressiewe gedrag moet gebruik word indien behoeftevervulling wil plaasvind.

Om op te som: adolessente se vlak van aggressie word beïnvloed deur hul ouers en huishoudelike geweld wat plaasvind. Dit plaas groot druk en spanning op die adolessent wat die gegewe situasie waarneem, en vorm 'n realiteit in sy bestaan, naamlik dat aggressie die enigste oplossing is vir 'n probleemsituasie. Sekere van hierdie adolessente aanvaar aggressie tot so 'n mate dat hulle dit sal openbaar ten einde aandag te kry. Die probleem hiermee is dat sommige van hierdie adolessente deur hul ouers mishandel word en dat hul moontlik ook hierdie gedrag sal weerspieël teenoor ander adolessente. Vir hierdie rede sal mishandeling volgende bespreek word.

2.4.2.3 Mishandeling

Sekere ouers dissiplineer hul kinders deur middel van aggressiewe daade, maar daar is ook sekere ouers wat die dissipline handhaaf tot 'n graad waar mishandeling teenwoordig is. Kindermishandeling word gedefinieer as “any recent act or failure to act on the part of a parent or caretaker, which results in death, serious physical or emotional harm, sexual abuse, or exploitation, or an act or failure to act which presents an imminent risk or serious harm” (Child Welfare Information Gateway, 2006). Daar is vier tipes mishandeling, naamlik fisiese, seksuele en emosionele mishandeling asook verwaarloos. Al vier sal beskryf word ten einde die effek van elkeen afsonderlik te bestudeer (Child Welfare Information Gateway, 2006).

In die konteks van hierdie studie is **fisiese mishandeling** gedrag wat geopenbaar word deur 'n skuldige gerig teenoor 'n adolessent ten einde 'n besering te veroorsaak. Alhoewel die skuldige nie noodwendig 'n adolessent wou beseer nie, word dit steeds gedefinieer as fisiese mishandeling (Hill, 2002). **Seksuele mishandeling** verwys na enige seksuele gedrag tussen 'n kind en volwassene. Dit sluit gedrag in soos onvanpaste aanraking, die blootstelling van 'n kind tot seksuele daade tussen volwassenes, asook gedrag wat enige vorm van penetrasie insluit (Pierce & Bozalek, 2004). **Emosionele mishandeling**, die moeilikste vorm van mishandeling om te bevestig en bewys, sluit in gedrag wat die adolessent se geestelike en sosiale ontwikkeling verhoed en onderdruk. Dit sluit in verbale mishandeling asook ekstreme vorme van straf of deur die kind te ontnem van die nodige aandag. **Verwaarloos** verwys na 'n patroon van mislukking wat verhoed dat die adolessent se basiese behoeftes vervul word en gevolglik die adolessent se fisiese en sielkundige welstand beskadig of bedreig. Tydens verwaarloos het die ouers gekies om nie aan die behoeftes van die adolessent te voldoen nie (Child Welfare Information Gateway, 2006; Pierce & Bozalek, 2004).

Fraczek en Zumkley (1992) is ook van mening dat as ouers hul kinders verwerp en straf, is hierdie kinders en adolessente meer geneig om misdadigers of oortreders te word. As hierdie adolessente dan aggressiewe gedrag openbaar, sal die ouers niks drasties doen om die gedrag aan te spreek nie omdat hulle nie werklik aandag gee aan hul kinders se gevoelens, emosies en gedrag nie (Baron & Richardson, 1994). Baron en Richardson (1994) en Fraczek en Zumkley (1992) het gevind dat as kinders teen ouderdom agt jaar ernstige mishandeling ervaar, sal die waarskynlikheid dat hulle teen 18 jaar aggressiewe gedrag sal openbaar meer wees. Sekere ouers motiveer ook hul kinders indirek om aggressief te wees (Fraczek en Zumkley, 1992). Die meeste van hierdie ouers openbaar hul motivering tot aggressie as gevolg van die algemene tendense wat teenwoordig is in die gemeenskap. As voorbeeld hiervan kan die volgende dien: 'n seun moet vir homself opstaan en aggressie openbaar indien 'n bedreiging teenwoordig is. As dit nie plaasvind nie, kan die seun nie beskou word as 'n volwaardige "man" nie (Hill, 2002). 'n Ander tendens wat teenwoordig kan wees in gemeenskappe, is die gebruik en voorkoms van lyfstraf as 'n vorm van dissipline.

Lyfstraf word gedefinieer as die gebruik van fisiese krag met die intensie om liggaamlike pyn te veroorsaak, maar nie besering nie. Dit dien eerder die doel van korreksie, dissipline of kontrole (National Association of Schools, 2002). Fraczek en Zumkley (1992) is van mening dat om adolessente te straf deur middel van lyfstraf, die lyfstraf 'n boodskap in die adolessente vestig dat fisiese krag die wyse is om 'n probleem op te los, soos uiteengesit in James-Lange se teorie van emosies (Galt, 2001). Alhoewel die meeste ouers nie die adolessente wil seermaak nie, kan die straf maklik 'n punt bereik waar dit as mishandeling beskou word. Die gevolge van mishandeling kan 'n negatiewe langtermyn effek op die kind hê wat eers te voorskyn kom tydens adolessensie. Die meeste van die effekte is sigbaar, maar vir sommige van die adolessente bou die frustrasie, spanning en angs op oor 'n periode van tyd, wat uiteindelik geopenbaar word in die vorm van aggressiewe gedrag teenoor ander. Frustrasie, spanning en angs, tesame met mishandeling, kan weer lei tot 'n groot hoeveelheid ander probleme wat die waarskynlikheid tot aggressiewe gedrag verder vermeerder, insluitend middelmisbruik en psigodinamiese probleme (Kerestes en Milanovic, 2006).

2.4.2.4 Middelmisbruik

Daar is verskeie vorme van middelmisbruik, maar die twee algemeenste is alkoholmisbruik en dwelmmisbruik. Alkoholisme word gedefinieer as 'n versteuring wat geassosieer word met die oormaat gebruik van drank. Dit verwys na 'n fisiese afhanklikheid van alkohol tot 'n

mate waar onttrekkingsimptome teenwoordig sal wees indien alkohol nie gebruik word nie (Heather & Robertson, 1997). Dwelmmisbruik word deur Ghodse (1991) gedefinieer as 'n volgehoue of oormatige gebruik van dwelms wat nie ooreenstem met die normale gebruik soos voorgeskryf deur die mediese praktyk nie. Middelmisbruik se effek kan duidelik gesien word in huishoudelike geweld, kindermishandeling en verlies van kontrole (Ghodse, 1991; Heather & Robertson, 1997). Kerestes en Milanovic (2006) stem saam met bogenoemde standpunt ten opsigte van middelmisbruik en is van mening dat die misbruik van alkohol deur ouers emosionele en sosiale probleme veroorsaak by hul kinders.

Adolessente wat in 'n gesin is waar middelmisbruik plaasvind, bevind hulself in 'n situasie waar min dissipline toegepas word en hulle terselfdertyd moontlik ook blootgestel word aan verwaarloosing en mishandeling. Die adolessente word gewoonlik deur die ouers gebruik as 'n middel of instrument ten einde hulle onskuld en eerlikheid te bewys (Gasa, 2001). Die adolessente ervaar vrees, openbaar gedragsprobleme binne en buite die gesin, raak oormatig aggressief gedurende situasies, ervaar ook skoolprobleme en openbaar oormatige antisosiale gedrag (Gasa, 2001). Die probleem is dat baie van die adolessente se basiese emosionele behoeftes nie vervul word nie en hul gevoelens nie erken word nie. Die ouers stel geen of min grense nie, wat toelaat dat die adolessente enige gedrag kan openbaar. Al bostaande faktore dra daartoe by dat van hierdie adolessente se lewens alreeds tydens kinderjare vernietig word en teen adolessensie dit te voorskyn kom in die vorm van aggressie, depressie en ander antisosiale gedrag (Wilson & Blocher, 1990). Die emosionele skade wat hierdie adolessente ervaar is erg en het so 'n groot negatiewe impak op hul sosiale persepsie dat hul 'n wanpersepsie oor hulself en ander, insluitend hul gesin, vriende of medeskoliers het (Gasa, 2001). Die adolessente inkorporeer aggressie as deel van hul kommunikasie, met die doel om ander te beseer of self net om aandag te kry en behoeftes te vervul.

Die feit dat adolessente se emosionele behoeftes moontlik nie vervul word nie, met ander woorde die adolessente kry nie die nodige emosionele ondersteuning of aanmoediging nie, kan veroorsaak dat psigodinamiese probleme ontstaan. Vir die rede sal psigodinamiese probleme volgende bespreek word.

2.4.2.5 Psigodinamiese probleme

Psigodinamika verwys na die onderlinge of wedersydse verband tussen bewustelike en onbewustelike prosesse en emosies wat verantwoordelik is vir die ontstaan van

persoonlikheid en motivering. Adollesente wat mishandel word en blootgestel word aan angs, vrees, spanning en middelmisbruik, ervaar psigodinamiese probleme wat nie altyd deur ander mense verstaan word nie (Wilson & Bolcher, 1990; Gasa, 2001). Die adollesente is dan nie net kwaad vir hulself omdat hulle nie die probleme by die huis kan verlig nie, maar hulle is ook kwaad vir en aggressief teenoor hul ouers omdat hul verkies het om onstabiele lewens te lei. Hulle lewe ook in vrees dat hierdie probleem te voorskyn sal kom in hul nabye omgewing en dat hul vriende minder respek vir hulle sal hê (Gasa, 2001). Hierdie adollesente maak gebruik van fantasie ten einde die probleem op te los. Hulle vervul rolle by die skool wat hulle in staat stel om te “oorlewe” in hul eie huise, wat tot gevolg het dat baie van hulle aggressief en ontoeganklik optree teenoor hul vriende en opvoeders. Die adollesente beskou hul vriende en opvoeders as vyande en opponente. Die adollesente tree dus aggressief op teenoor hul vriende en opvoeders sonder dat hul werklik besef die gedrag is onaanvaarbaar. Hulle word gevolglik gestraf omdat hulle nie die skoolreëls nakom nie en dit het ook weer ‘n groot effek op hul uiterlike gedrag (Gasa, 2001; Wilson & Blocher, 1990; Krestes & Milanovic, 2006). Die adollesente voel dat hul onregverdig behandel word wat sal veroorsaak dat hul net meer weerstand bied teen “normale” gedrag.

Bostaande verduideliking beklemtoon weer dat geen faktor as primêre oorsaak van aggressiewe gedrag beskou kan word nie, maar dat die faktore interafhanklik van mekaar is. ‘n Multidimensionele teoretiese benadering is nodig ten einde al die faktore en teorieë deeglik en korrek te integreer. ‘n Voorbeeld hiervan is die seun wat op 18 Augustus 2008 ‘n medeskoolier, die 16-jarige Jacques Pretorius, aan die Hoër Tegniese Skool Nic Diederichs in Krugersdorp vermoor het deur van ‘n swaard gebruik te maak (Daily Mail Reporter, 2008). Verskeie oorsake vir hierdie insident is geïdentifiseer, naamlik middelmisbruik, religieuse sienings, mishandeling wat moontlik by die huis plaasvind, adollesente wat die skuldige gekoggel het, asook musiek, angs, spanning en stres (Daily Mail Reporter, 2008; Grobler, 2008; Staff Reporters, 2009). Dit is duidelik uit bogenoemde voorbeeld dat verskeie faktore teenwoordig is wanneer aggressiewe gedrag geopenbaar word.

Om op te som: Die adollesente wat grootword in huise waar middelmisbruik plaasvind, word blootgestel aan ernstige emosionele wanbalanse en gebeure. Hulle ervaar die onstabiele gedrag van hul ouers en terselfdertyd word hul gedrag minimaal gereguleer. Dit stel hulle in staat om aggressiewe gedrag te openbaar sonder dat hul ouers die gedrag aanspreek. Wanneer die probleem uiteindelik aangespreek word, is dit gewoonlik te laat. Aggressie is

heel waarskynlik geïnkorporeer in die adolessent se sosiale raamwerk, wat die verwydering of vermindering daarvan bemoeilik.

Dit is ook belangrik om aandag te gee aan faktore buite die gesin, aangesien ander faktore soos die media en mediageweld, groepsdruk, kultuurverskille en bendes ook teenwoordig is in die Suid-Afrikaanse konteks.

2.4.3 GROEPSDRUK

Groepsdruk word deur Robinson (1996) gedefinieer as die behoefte of begeerte om goedere te verkry wat soortgelyk of dieselfde is as ander in jou portuurgroep. Adolessente ontwikkel gedurende adolessensie betekenisvolle verhoudings met ander tot so 'n graad dat hierdie verhoudings met tye self 'n belangriker rol as hul eie familie in hul lewens speel. Met ander woorde die vriende sal bepaal watter morele waardes aanvaar word, watter gedrag geopenbaar word en watter gevoelens en emosies aanvaarbaar is (Wait et al., 2005). Soos geïdentifiseer in die sosiale leerteorie (Bandura, 1973) leer adolessente gedrag aan deur middel van observasie. Die adolessente sal dus geneig wees om die gedrag wat hul vriende openbaar na te boots ten einde aanvaarding vanaf die spesifieke individue te ontvang.

Portuurgroepe skep 'n geleentheid vir adolessente om vaardighede en gedrag aan te leer wat nie in ander sosiale omstandighede of groepe aangeleer kan word nie. Dit speel 'n belangrike rol in die vorming van seksualiteit en norme, morele ontwikkeling en die ontwikkeling van empatie (Budhal, 1998). Harilal (1996) is van mening dat portuurgroepe belangrik is vir die volgende vyf redes:

- Dit dien as 'n brug tussen die adolessent en die breër gemeenskap, met ander woorde die adolessent gebruik dit as 'n platform om die gemeenskap te bestudeer en te observeer.
- Dit skep 'n konteks waarbinne die meeste individue se behoeftes vervul sal word.
- Die adolessente se vriende sal help om hul behoeftes te vervul. Die probleem is egter dat as die norme van die groep aggressiewe gedrag aanmoedig, die adolessent gebruik sal maak van aggressiewe gedrag om sy behoeftes te vervul.
- Die adolessente ontwikkel 'n positiewe selfkonsep wat meestal ooreenstem met hul portuurgroepe. Dit moedig ook samewerking en die ontwikkeling van nabye verhoudings aan.

- Laastens verteenwoordig dit modelle wat nageboots kan word.

Ten spyte van bostaande positiewe aspekte, kan portuurgroepe ook 'n negatiewe effek hê op adolessente, naamlik dat portuurgroepe spanning plaas op adolessente ten einde gedrag te openbaar wat nie ooreenstem met die normale gedrag van hul gesin of gemeenskap nie. Adolessente leer dus aanvaarbare en onaanvaarbare sosiale gedrag aan deur middel van hul interaksie met hulle vriende. Sommige adolessente wat die slagoffer is van aggressie by die skool, sal hierdie adolessente self met verloop van tyd aggressie begin openbaar aangesien hulle leer dat aggressiewe gedrag individue in staat stel om ander te domineer en doelwitte te bereik (Baron & Richardson, 1994). Die meeste adolessente konformeer tot die gedrag wat hul vriende openbaar, aangesien hulle nie deur hul vriende verwerp wil word nie. Die gevolg is dat hulle met tyd onvanpaste gedrag openbaar ten einde aanvaar te word. Die adolessent sal nie noodwendig die ongewenste gedrag as korrek beskou nie, maar die vrees van verwerping sal veroorsaak dat hy die gedrag by sy eie sosialiseringssraamwerk inkorporeer (Budhal, 1998; Harilal, 1996). Die adolessente kan aggressiewe gedrag openbaar tot 'n graad waar hulle beskou word as boelies of selfs 'n portuurgroep wat beskou word as 'n bende. Om die rede sal die invloed van boelies op die openbaring van aggressiewe gedrag nou bespreek word.

2.4.3.1 Boelies

Mash en Wolfe (2005:156) definieer boelies as 'n adolessent of adolessente wat herhaaldelik ander adolessente blootstel aan negatiewe, hoofsaaklik aggressiewe, gedrag. Hierdie gedrag kan insluit fisiese aanranding, verbale voorstelle of deur net die adolessent se selfbeeld af te breek deur herhaaldelik negatiewe opmerkings te maak. Boelies is gewoonlik fisies sterker as die slagoffer, wat dit feitlik onmoontlik maak vir die slagoffer om homself te verdedig. Mash en Wolfe (2005) is ook van mening dat seuns hierdie negatiewe gedrag meer openbaar, maar dat seuns ook 'n hoër waarskynlikheid het om die slagoffer te wees. Die gebeure hou nie net 'n negatiewe gevolg vir die slagoffer in nie, maar ook vir die skuldige. Die skuldige sal aanleer om gebruik te maak van aggressie tydens die meeste interaksie, terwyl die slagoffer ekstreme ang, spanning en frustrasie sal ervaar (Mash & Wolfe, 2005). Die slagoffer stuur 'n boodskap aan adolessente dat as hulle aangeval word, hul nie hulself sal verdedig nie. Dit sal adolessente motiveer om die aggressiewe gedrag te onderhou, aangesien hulle nie verantwoordelik gehou sal word vir die gedrag nie (Berkowitz, 1993).

Die status en aanvaarding wat die adolessente vanuit hul portuurgroep kry, bepaal die gedrag wat die adolessent openbaar. Die adolessente voel “veilig” binne die opset van die groep en sal daarom enige iets doen om verwerping te vermy (Berkowitz, 1993). As die adolessente deur hul portuurgroep, soos geïdentifiseer deur Hartup en Stevens (1999) verwerp word, kan die volgende gedrag teenwoordig wees: die verwerpte adolessente word as aggressief en versteurd beskou. Hierdie adolessente word ook beskou as onvriendelik, rusiemakerig en prikkelbaar. Die verwerpte adolessent beskou koggelry as ‘n vorm van uitlokking en sal aggressief optree daartydens. As adolessente deur ‘n portuurgroep aanvaar word, aanvaar hulle die aggressiewe gedrag wat in die groep teenwoordig is aangesien hulle daaglik blootgestel word daaraan. Dit vorm deel van hul identiteit as ‘n groeplid en etiketteer die soort gedrag wat aanvaarbaar is binne die groep (Tremblay, 2001). Die uiteinde hiervan is dat adolessente wat aggressiewe gedrag openbaar, die gedrag ook sal openbaar omdat hul vriende die gedrag ondersteun, volhou en motiveer (Robbins, 2000).

Die volgende deel van hierdie hoofstuk sal aansluit by bogenoemde, naamlik ‘n bespreking van die invloed van bendes op die openbaring van aggressiewe gedrag.

2.4.4 BENDES

Short (1997) definieer ‘n bende as ‘n groep wie se lede oor tyd volgehou word deur groep-gedefinieerde kriteria en eienskappe. Jeugbendes word beskou as ‘n groep wat nie beheer word deur volwassenes nie en onderhou word deur die lede. Bendes is aanvanklik beskou as jong kinders of adolessente wat ‘n groep vorm vir identiteit en sekuriteit, met geen negatiewe of gewelddadige dade of gedrag gekoppel aan die groepe nie. Dit het egter stadig maar seker met verloop van tyd verander aangesien sekere van die groepe geteister is deur ander groepe, wat beteken het dat bendes hulself begin beskerm het teen ander bendes (Short, 1997). Hierdie gevoel van loyaliteit en beskerming is steeds sterk teenwoordig in vandag se bendes (Short, 1997).

Bendes word regoor die wêreld geklassifiseer in verskillende tipes, naamlik:

Aasvreterbendes

Hierdie bendes is die minste georganiseerd en het heeltyd nuwe leiers. Hul aggressiewe gedrag en dade is gewoonlik onbeplan en lede het gewoonlik ‘n lae selfbeeld en is swak presteerders (Musick, 1995). Adolessente vorm deel van hierdie bendes, aangesien dit hulle

in staat stel om byvoorbeeld by die skool geassosieer te word met ander adolessente wat dieselfde eienskappe openbaar.

Territoriale bendes

Sulke bendes is hoogs georganiseer en beskerm hul terrein en omgewing ten alle koste. Lojaliteit aan mekaar is sterk teenwoordig. Om in die groep te kom, moet lede eers 'n sekere ritueel voltooi. Die bendes is meestal betrokke by gevegte (Musick, 1995). Indien hul terrein deur ander bendes bedreig word, sal die bendelede gebruik maak van aggressiewe gedrag om dit te beskerm.

Korporatiewe bendes

Hierdie is hoogs gestruktureerde organisasies wat dwelms verkoop. Lede moet hul lojaliteit bewys en leiers is gewoonlik die oudste lede. 'n Stel reëls is teenwoordig wat hul gedrag reguleer. As die reëls nie nagekom word nie, word lede swaar gestraf (Musick, 1995).

Die meeste van die leiers en lede van bendes beskou aggressiewe gedrag as die enigste oplossing tot 'n rusie (Musick, 1995; Robbins, 2000). Die probleem is dat 'n groot aantal adolessente op 'n vroeë ouderdom deel vorm van hierdie bendes, aangesien die bendes sekuriteit en welstand bied: omstandighede wat nie noodwendig teenwoordig is in hul gesin of breër gemeenskap nie (Robbins, 2000). Die bendes vorm dus 'n "stabiele familie" vir die adolessente. Die norme waaraan hierdie bendes voldoen, word die realiteit van die adolessente. Tesame met bogenoemde faktore speel verskeie ander faktore, insluitend die media en sosio-ekonomiese status ook 'n belangrike rol. Beide hierdie faktore sal vervolgens bespreek word om die invloed van elkeen op adolessente se openbaring van aggressiewe gedrag te beskryf.

2.4.5 SOSIO-EKONOMIESE STATUS

Soos geïdentifiseer deur Englander (2007) sal daar in die teenwoordigheid van ernstige ekonomiese druk en armoede, negatiewe houdings, gedrag en interaksie in die gesin voorkom. Arm gesinne is geneig om ongeorganiseer te wees, openbaar 'n geneigdheid van min of geen vooruitgang, en die lede openbaar gewoonlik 'n lae selfbeeld (Marshall, 1992). 'n Groot hoeveelheid ouers van arm gesinne is ook van mening dat hulle nie in volle beheer is van hul kinders se lewens en toekoms nie en dat hulle nie vir hul kinders die noodsaaklike bystand kan verskaf nie. Die gevolg is dat die meeste van die ouers slegs die kinders se

onmiddellike behoeftes vervul en nie die kinders voorberei op die toekoms nie (Moeller, 2001).

Marshall (1992) is van mening dat adolessente wat in omstandighede van sosio-ekonomiese wanbalans grootword, net nog 'n hindernis moet oorkom wat hul geneigdheid tot aggressiewe gedrag net verder verhoog. Armoede, direk of indirek, het 'n invloed op ouerskapstyle wat weer 'n groot impak op die adolessente se wanaangepaste gedrag het (Moeller, 2001). Adolessente van arm gesinne raak soms groot in omstandighede wat nie ideaal geskik is vir optimale ontwikkeling nie, met ander woorde omstandighede wat die geleentheid sal bied om gebruik te maak van 'n wye verskeidenheid bronne ten einde optimale ontwikkeling te verseker. Die gevolg is dat adolessente 'n groot hoeveelheid tyd voor 'n televisie spandeer en in aanraking kom met verskeie soorte media (musiek, musiekvideo's, rekenarspeletjies en die internet), aangesien daar min of geen ander betekenisvolle aktiwiteite in hul omgewing teenwoordig is nie (Media Awareness Network, 2009; Benavente, 2006). Adolessente wat grootword in huise waar finansies glad nie 'n probleem is nie, kan ook situasies ervaar wat 'n negatiewe uitwerking op hul ontwikkeling het, aangesien hulle meer bronne tot hul beskikking het. Dié adolessente word blootgestel aan 'n groter hoeveelheid en verskeidenheid media, omstandighede en ervarings as adolessente van arm gemeenskappe. Finansiële welstand hou voordele in vir adolessente, soos byvoorbeeld toegang tot beter skole en meer finansiële steun. Dit kan egter ook nadelig wees vir hulle, soos dat adolessente van mening is dat hul rykdom hul die reg gee om arm adolessente te domineer deur verskeie dade, aksies en gedrag insluitend aggressiewe gedrag (McConnell, 2007). Die "Waterkloof Vier" is 'n moontlike voorbeeld hiervan. Hier word verwys na vier seuns van Waterkloof in Pretoria wat 'n onbekende man in Desember 2001 in Pretoria Park vermoor het. Sedert die moord het die vier (toe nog) adolessente elke poging aangewend om nie in die tronk te beland nie, en die finansies van hul ouers het dit tydelik moontlik gemaak (Steyn, 2005; De Bruin, 2008). Kulturele diversiteit, groepsdruk, godsdiens, blootstelling aan verskeie vorme van media asook sosio-ekonomiese status is as moontlike oorsake vir die moord geïdentifiseer (SAPA, 2005). Die Waterkloof Vier is egter skuldig bevind en al vier is tans in die tronk (SAPA, 2005).

Wat belangrik is, is dat die media altyd 'n rol sal speel in die ontwikkeling van die adolessent se selfkonsep, aangesien alle adolessente op 'n daaglikse basis daaraan blootgestel word,

hetsy onder omstandighede van armoede of ekonomiese welvaart. Vir die rede sal die impak van media en mediageweld volgende beskryf word.

2.4.6 MEDIAGEWELD

Mediageweld word gedefinieer as die uitbeelding van interpersoonlike daade wat daarop gemik is om opsetlike skade aan te rig in en deur die media (Young Media Australia, 2007). Media vanuit bogenoemde konteks verwys na verskeie vorme van kommunikasie insluitend die radio, koerant, televisie, musiek, rekenaarspeletjies en die internet (Techter, 2009). Die definisie sluit in, maar is nie beperk tot tekenprentgeweld, verbale aggressie, die intensie tot aggressie, uitbeelding van die resultate van aggressie en rekenaargeweld nie.

Wat hier van belang is, is Albert Bandura (1973) se sosiale leerteorie en adolessente se geneigdheid om na te boots wat hulle waarneem. Die gedrag wat die adolessente waarneem, insluitend aggressiewe gedrag, kan deur hulle nageboots word. Teen die ouderdom van 18 jaar het die meeste adolessente al ongeveer 200 000 daade van geweld op televisie waargeneem, insluitend 40 000 moorde (Huston, Donnerstein, Fairchild, Feschbach, Katz, Murray, Rubinstein, Wilcox, & Zuckerman, 1992). Adolessente tussen die ouderdom van 8 en 18 jaar spandeer meer tyd voor die televisie, rekenaar en met ander vorme van media (ongeveer 45 uur 'n week) as enige ander aktiwiteit behalwe slaap (Kaiser Family Foundation, 2005). Die waarskynlikheid dat 'n adolessent waarneem hoe 'n akteur in 'n film aggressie gebruik om ander seer te maak of om homself te beskerm, is groot. Adolessente word die meeste geaffekteer aangesien hulle moeiliker onderskei tussen realiteit en fantasie, makliker beïnvloed word deur fantasie, sukkel om die motivering van aggressiewe daade te verstaan en naboets wat hulle sien (Bushman & Huesmann, 2001). Drie algemene gevolge van blootstelling aan mediageweld, soos geïdentifiseer deur die Nasionale Instituut van Geestelike Gesondheid (1982) en die Kaiser Family Foundation (2005), is die volgende: adolessente raak minder sensitief vir die pyn en lyding van ander, hulle kan 'n vrees ontwikkel vir die wêreld in geheel en adolessente kan meer aggressief optree teenoor ander tydens situasies waar aggressiewe gedrag nie van pas is nie.

Dit is duidelik dat mediageweld ook 'n groot invloed op die openbaring van aggressiewe gedrag het. Tesame met die feit dat adolessente blootgestel word aan media, veral in gebroke huise, speel die gemeenskap en omgewing ook 'n belangrike rol. Indien geen of min vorme van media teenwoordig is nie, sal die adolessente ander areas vind ten einde ontslae te raak

van die frustrasie, spanning en aggressie (Bushman & Huesmann, 2001). Die gemeenskap en nabye omgewing is die volgende area wat tot die beskikking is van adolessente. Die effek van die omgewing en onstabiliteit in 'n gemeenskap sal volgende bespreek word.

2.4.7 GEMEENSKAPSONSTABILITEIT

Wolman (1989) en Gottfredson (2001) definieer 'n gemeenskap as 'n groep organismes wat saamleef in 'n nabye omgewing en dit verteenwoordig 'n tipe sosiale organisasie. Dit kan ook gedefinieer word as 'n groep mense wat saamleef en dieselfde belangstellings, geloof of nasionaliteit het. Gemeenskapsonstabiliteit verteenwoordig 'n gebrek aan stabiliteit waar die gemeenskap nie meer in beheer is nie (Kimaryo & Hitsum, 1993).

Onstabiliteit in 'n gemeenskap kan voorkom in verskeie vorme van geweld insluitend politieke en sosiale geweld, selfmoord asook verkragting, bendes, aanranding en verskeie ander (Rosa, 1995; Kimaryo & Hitsum, 1993). Die gemeenskap plaas druk en spanning op die adolessent en dit kan daartoe bydra dat hulle meer aggressief optree. Soos genoem tydens die bespreking van vorige faktore (media en mediageweld; mishandeling; groepsdruk en bendes) kan dit ook veroorsaak dat adolessente se ontwikkeling van die selfkonsep nie korrek is nie en aggressiewe gedrag as die norm aanvaar begin word (Rosa, 1995). Dit kan moontlik die rede wees waarom baie adolessente outoriteit, reëls en dissipline by byvoorbeeld skole minder aanvaar en dit hanteer en teenstaan deur middel van aggressiewe daade (Kimaryo & Hitsum, 1993). Gottfredson (2001) stem saam deur te sê dat skole wat in onstabiele, arm gemeenskappe geleë is, meer gedragsprobleme ervaar met adolessente as skole in stabiele, welaf gemeenskappe.

Adolessente sal die ongewenste gedrag, norme en waardes van die gemeenskap naboots. Die feit dat hul daaglik blootgestel word aan verskeie vorme van geweld, kan veroorsaak dat hulle die wêreld beskou as 'n vyandige en gevaarlike plek. Gevolglik dink hulle die enigste manier om te oorleef, is deur die toepassing van aggressiewe gedrag tydens daaglikse interaksie (Baron et al., 1994). Net soos die media adolessente minder sensitief maak vir geweld, kan geweld in die gemeenskap dieselfde effek hê. Die grootste nadeel hiervan is dat adolessente moontlik glad nie aggressiewe gedrag as verkeerd beskou nie. Die openbaring van aggressie deur hul rolmodelle versterk verder die wanpersepsie. Al bogenoemde sal veroorsaak dat die adolessent geleidelik emosioneel ongevoelig word vir beide aggressie en enige tekens of vorme van pyn (Baron et al., 1994).

Kulturele diversiteit speel 'n belangrike rol in gemeenskappe (Wolman, 1989) en het al in die verlede ernstige probleme veroorsaak in gemeenskappe, tussen stede en selfs lande, in só 'n mate dat oorloë plaasgevind het. Vervolgens sal kultuur en kulturele diversiteit bespreek word.

2.4.8 KULTUUR EN KULTURELE DIVERSITEIT

Kultuur word deur Wolman (1989) en Rosa (1995) gedefinieer as 'n wyse van hoe 'n sekere gemeenskap saamleef. Dit verteenwoordig 'n kollektiewe samevatting van sosiaal aanvaarbare gedragspatrone, waardes, norme en instellings gevind in 'n populasie of gemeenskap. Dit verteenwoordig alles wat 'n gemeenskap as "aanvaarbaar" beskou en enige optrede buite die norme of waardes van die gemeenskap word as verkeerd of 'n bedreiging beskou (Rosa, 1995). Hierdie bedreiging word gewoonlik deur die gemeenskap gekonfronteer en die kwessie so vinnig moontlik opgelos. Die probleem hiermee is as adolessente die "oortreders" is. Die adolessente sal meestal self die probleem aanspreek wat gewoonlik beteken dat 'n graad van aggressiewe gedrag teenwoordig sal wees. As voorbeeld kan die hoë voorkoms (62% soos geïdentifiseer by adolessente in Kaapse en Gautengse skole) van rassisties georiënteerde voorvalle, insluitend rassistiese opmerkings wat tot fisiese geweld lei, genoem word (Human Rights Watch, 2001).

Adolessente bevind hulself meestal in skole waar adolessente van ander kulturele agtergronde en geloof ook is. Hulle is dus in 'n skool waar ander adolessente en selfs opvoeders soms optree en praat op 'n manier wat vir hulle onbekend is (Rosa, 1995). Hierdie kulturele misverstande tussen die adolessente en opvoeders kan lei tot konflik, wantroue en vyandigheid. Die konflik kan verder vererger word deur kulturele inversie en kulturele afkerigheid. Kulturele inversie verwys na die persepsie van die minderheid van 'n spesifieke kultuur en hul geloof dat die eienskappe / norme / waardes / oortuigings van die meerderheid adolessente nie geskik is vir hulle nie. Dit verwys ook na opvoeders se onvermoë om kulturele en rasgeoriënteerde kwessies aan te spreek (Rosa, 1995; Human Rights Watch, 2001). Baron et al. (1994) is van mening dat die aggressie wat voorkom die resultaat is van konflik in behoeftes. Tydens sulke konflik word die minderheid gewoonlik beskou as minderwaardig. Die minderheid word dan geïsoleer en daar word ernstig teen hulle gediskrimineer, wat ongevoeligheid ten opsigte van geweld verder verhoog. As adolessente

die minderheid verteenwoordig in 'n skool, kan hulle blootgestel word aan ernstige aggressiewe gedrag, aangesien min of geen mense die minderheid sal verdedig nie.

'n Ander aspek wat ook in sekere gemeenskappe na vore kom, is etnosentrisme. Dit is 'n tendens waar lede van 'n spesifieke kultuur glo dat hul kultuur en wyse van lewe die beste is (Harlilal, 1996). Adollesente onderskei hul waardes en norme van "ander" en bou 'n sterk grens op tussen hul groep en die "ander" (Baron et al., 1994). Hierdie vorm dikwels die basis van rassisme en veroordeling wat regoor Suid-Afrika in skole waargeneem word (Rosa, 1995). Die gevolg is dat adollesente van die minderheidsgroep sensitief is vir hul status en waarskynlik 'n lae selfbeeld ontwikkel. Gross (2003) som dit op deur te sê dat dit voordele inhou vir 'n adollesent om aan 'n sosiale groep te behoort, maar as hierdie sosiale groep blootgestel word aan diskriminasie en verwerping van die groter populasie, dit 'n ernstige negatiewe invloed op die adollesent se selfpersepsie en raamwerk vir optrede het. Die gevolg is dat adollesente grootword met die gedagte dat diskriminasie, verwerping, onregverdigheid, geweld en rassisme ten spyte van ouderdom en status plaasvind. 'n Voorbeeld wat dit goed verduidelik, soos genoem in sosio-ekonomiese status, is die Waterkloof Vier. Die vier seuns het tydens die aardbeving wat hulle die onbekende man vermoor het, ook 'n boemelaar aangerand. Die boemelaar het geen beskerming gehad nie en die motief vir die aanranding blyk kultureel van aard te wees. Die adollesente kon moontlik gevoel het dat die boemelaar minderwaardig is, aangesien hulle geen finansiële probleme ervaar het nie (SAPA, 2005). 'n Ander voorbeeld wys op die verhoging in xenofobie wat in Suid-Afrika voorkom en die effek wat dit het op die openbaring van aggressiewe gedrag deur individue (Dempster, 2003; Manzi & Bond, 2009). In dié geval kan die "elmboog-toets" genoem word waar inwoners van Suid-Afrika, hoofsaaklik vanuit informele nedersettings, burgers vanuit ander lande soos Mosambiek en Zimbabwe vra om die Zuluwoord vir elmboog (indolowane) te sê. Indien die inwoner die woord korrek uitspreek of weergee, word niks gedoen nie, maar as die woord verkeerd uitgespreek of gebruik word, word die slagoffer ernstig aangerand. Hierdie verskynsel word ook waargeneem in skole waar adollesente van verskillende kulture dieselfde metodes gebruik ten einde die minderheid skade aan te doen (Manzi & Bond, 2009).

Tesame met bogenoemde, word adollesente ook in skole geplaas waar kultuur geïgnoreer word. Die verlies aan identiteit wat 'n adollesent hier kan ervaar, kan ernstige skade veroorsaak. Die adollesent kan verward wees en gefrustreerd voel, wat tot gevolg sal hê dat

vyandigheid en aggressie vinniger opvlam (Rosa, 1995). Dit word steeds vererger deur opvoeders se tendens om te sê dat hulle alle adolessente dieselfde hanteer (Avery & Walker, 1993). Hierdie opvoeders respekteer en hanteer adolessente vanuit hul eie raamwerk vir 'n ideale adolessent, byvoorbeeld wit en middelklas. Alle adolessente word dus hanteer asof hulle wit en middelklas is. Dit is duidelik dat hierdie wanpersepsie ernstige konflik kan veroorsaak, maar dat dit nie altyd duidelik verstaan word nie. Deur die kultuur van adolessente te ignoreer, verloor die adolessente hulself in die “nuwe” versteurde realiteit. Aggressiewe gedrag kan deur adolessente gesien word as die enigste uitweg om hul kulturele identiteit te behou (Avery et al., 1993). Die innerlike konflik wat hierdie adolessente ervaar, is eenvoudig te groot om saam te leef in hierdie nuwe realiteit waar waardes en norme van verskeie kulture oënskynlik oorvleuel (Harilal, 1996).

Om op te som: kultuur en kulturele diversiteit is 'n aspek van die samelewing wat nie net geïgnoreer kan word nie. Dit het 'n definitiewe impak op adolessente en kan veroorsaak dat hulle blootgestel word aan omstandighede wat aggressiewe gedrag aanmoedig. Die enigste manier hoe hierdie kwessie werklik opgelos sal kan word, is as elke individu 'n poging aanwend om ander se waardes en norme te respekteer. Solank as wat dit nie gebeur nie, moet ons meganismes in plek kry wat die negatiewe gevolge van hierdie kwessie sal aanspreek en probeer verminder. Adolessente sal aanhou aggressief optree ten einde hul identiteit en realiteit te beskerm.

2.5 SAMEVATTING

Om af te sluit: aggressie vind nie plaas in 'n vakuum nie. Adolessente word daaglik blootgestel aan 'n groot verskeidenheid van interaksie, gedrag, gevoelens en gebeure wat 'n groot impak op hul realiteit het. In sekere omstandighede sal dit die adolessent leer om van pas op te tree binne 'n sosiale konteks, maar in ander situasies sal die adolessent gedrag aanleer wat in die meeste situasies onaanvaarbaar is.

In vandag se lewe waar interaksie van kardinale belang is, is die groot risiko vanuit 'n Suid-Afrikaanse konteks dat adolessente hierdie noodsaaklike interaksie van hul vriende leer en nie van hul ouers of versorgers nie. Die adolessente assosieer met 'n spesifieke groep en binne die konteks van hierdie groep, ontwikkel en hou hulle aanvaarbare norme en gedrag in stand (Robbins, 2000). As hierdie norme en gedrag geweldadige interaksie ondersteun, is dit nie bevorderlik vir adolessente nie, aangesien die lede mekaar sal ondersteun in die

openbaring van sulke ongewenste gedrag. Dit strek ook verder as net 'n adolessent se portuurgroep en sluit ook die nabye omgewing, gemeenskap en gesin in. Die teorieë en faktore van aggressie wat uitgelig is, bevestig dat die openbaring van geweld in die vorm van aggressie in die teenwoordigheid van 'n adolessent, 'n groot negatiewe impak op die adolessent het. Die multidimensionele teoretiese benadering het dit duidelik gemaak dat geen faktor alleen verantwoordelik kan wees vir die openbaring van aggressiewe gedrag by adolessente nie, maar dat die integrasie van verskeie faktore en teorieë soos die teenwoordigheid van armoede, middelmisbruik en mishandeling aggressiewe gedrag kan veroorsaak (Moeller, 2001; Gasa, 2001; Wilson & Blocher, 1990).

Dit is volwassenes se verantwoordelikheid om as rolmodelle op te tree vir adolessente ten einde hulle in staat te stel om die realiteit van mislukking beter te aanvaar en te hanteer. Uit hierdie hoofstuk word dit duidelik dat daar verskeie faktore teenwoordig is wat kan lei tot die openbaring van aggressie by adolessente. Intervensie is egter baie maal nodig ten einde te verseker dat probleme van aggressie aangespreek word. Die volgende hoofstuk sal fokus op die beskrywing van maatskaplikewerk-intervensie, insluitend relevante intervensie-programme, wat bydra tot die verwydering en/of vermindering van aggressiewe gedrag by adolessente.

Hoofstuk 3

AARD EN OMVANG VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERK-INTERVENSIE AAN ADOLESSENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG

3.1 INLEIDING

Tydens die identifisering en beskrywing van teorieë en faktore wat bydra tot die openbaring van aggressiewe gedrag by adolessente, is die verduideliking van die intervensie wat aggressiewe gedrag aanspreek, ook noodsaaklik. Dit is noodsaaklik om die aard en omvang van maatskaplikewerk-intervensie vir aggressiewe gedrag te identifiseer, aangesien hierdie navorsing nie net fokus op die identifisering van die probleem aggressie en aggressiewe gedrag nie, maar ook die probleem wil beskryf en aanspreek. Hierdie hoofstuk sal die aard en omvang van die maatskaplikewerk-intervensie beskryf en spesifiek op gevallewerk fokus, ten einde alle temas van maatskaplikewerk-intervensie insluitend gedrag, emosie, kennis en morele waardes, asook spesifieke intervensiestrategieë soos ontspanningsopleiding, karakteropleiding en waardes-identifisering te bespreek. Die intervensieme is geselekteer om spesifiek die probleem van aggressiewe gedrag in adolessente te hanteer, aangesien dit toegepas kan word onder deurlopende leiding van die maatskaplike werker, deur opvoeders by die skool, deur ouers by die huis en deur lede van die gemeenskap. Elkeen van die voorgenoemde sisteme verteenwoordig 'n prominente rol in die adolessent se lewe (Moeller, 2001; Du Preez, 2007; Robinson, 1996; Gottfredson, 2001, Edwards-Meyer, 2003).

Ten einde die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie volledig te bestudeer sal maatskaplikewerk-intervensie vervolgens gedefinieer word om die konteks van die intervensiestrategieë wat aggressiewe gedrag kan aanspreek, beter te verstaan. Soos beskryf in hoofstuk 2, sal 'n multidimensionele perspektief deurlopend gehandhaaf word om die verskillende faktore, waaronder die teorieë oor aggressiewe gedrag, faktore wat bydra tot aggressiewe gedrag in adolessente en programme wat aggressiewe gedrag aanspreek, te integreer vir 'n beter geheelbeeld.

3.2 KONSEPTUALISERING VAN MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIE

Die internasionaal aanvaarde definisie vir maatskaplike werk soos geformuleer deur die Internasionale Federasie van Maatskaplike Werk en Internasionale Assosiasie van Skole vir Maatskaplike Werk (RSA, 2006a) dui daarop dat die maatskaplike professie verandering bevorder. Dit bewerkstellig ook probleemoplossing in verhoudings en bemagtig en bevry mense om hul welstand te versterk. Deur teorieë oor menslike gedrag en maatskaplike sisteme te benut, word verseker dat maatskaplike werk intree waar mense met hul omgewings in interaksie is. Beginsels van menseregte en maatskaplike geregtigheid is fundamenteel tot maatskaplike werk (Hare, 2000). In die ontleding van die definisie van maatskaplike werk is Hare (2000) van mening dat maatskaplikewerk-intervensie verandering en ontwikkeling ondersteun deur gebruik te maak van die primêre metodes van maatskaplike werk, naamlik gevallewerk, groepwerk en gemeenskapswerk. Hierdie studie sal slegs fokus op die gevallewerkmethode, aangesien dit deur outeurs soos Konopka (1963), Leaver (2007), Perlman (1957), Pierson (2007), Brown (1992), Thackery et al., (1994) en Van Rooyen en Combrink (1985) by uitstek aangedui word as metode om individue se aggressiewe gedrag te hanteer.

Intervensie word gedefinieer as 'n krag of daad wat plaasvind ten einde 'n gegewe situasie, gedrag of aangeleentheid te modereer en/of aan te pas (Leaver, 2007). In die konteks van hierdie navorsing verwys maatskaplikewerk-intervensie na die hantering van aggressiewe gedrag by adolessente, met ander woorde die vermindering of verwydering van die ongewenste aggressie en aggressiewe gedrag deur gebruik te maak van die gevallewerkmethode (Hare, 2000). Die intervensie wat hierna bespreek word, sal nie net fokus op die voorkoming van aggressie en aggressiewe gedrag nie, maar ook op die hantering van aggressie en aggressiewe gedrag. Dit sal verseker dat beide die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag volledig bespreek word. Die definisie van maatskaplikewerk-intervensie, soos gedefinieer deur Hare (2000), vul dus die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringmodel (RSA, 2006a) aan, aangesien dit verandering, ontwikkeling en bevordering op alle vlakke van die samelewing ondersteun. Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringmodel, tesame met Hare (2000) se definisie van maatskaplikewerk-intervensie, dien dus as 'n vertrekpunt vir die res van die studie. Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringmodel van die Departement Maatskaplike Ontwikkeling sal ook vervolgens in meer diepte bespreek word.

3.3 DIE GEÏNTEGREERDE MAATSKAPLIKE DIENSLEWERINGSMODEL

Die maatskaplike gevallewerintervensie wat toegepas kan word om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek, moet relevant wees vir 'n Suid-Afrikaanse konteks, aangesien Suid-Afrika 'n unieke geskiedenis, probleme en kwessies het (Parry, 2005). Die implementering van maatskaplike gevallewerintervensie moet dus kultuur-, religie- en omgewingsensitief wees, met ander woorde 'n Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel sal gevolg moet word ten einde te verseker dat alle sisteme en bronne saamwerk (RSA, 2006b). 'n Beskrywing van die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel sal volg, soos dit deur die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling voorgestel is, ten einde te verseker dat die maatskaplike gevallewerintervensie toepaslik is vir die huidige Suid-Afrikaanse konteks.

Een van die Regering se grootste verantwoordelikhede is om die proses van ontwikkeling te fasiliteer deur gebruik te maak van verskeie instellings van die staat, die staat se vennote en die burgerlike samelewing (RSA, 2006b). Die implementering van 'n Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel wat fokus op die verskaffing van 'n deeglike, effektiewe, kwaliteit maatskaplike diensleweringsstelsel wat bydra tot 'n selfonderhoudende gemeenskap, is van primêre belang. Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel (RSA, 2006b) dien as 'n riglyn vir maatskaplike dienste binne die konteks van 'n maatskaplike ontwikkelingsparadigma. Maatskaplike ontwikkeling fokus op die ontwikkeling van 'n gemeenskap in sy totaliteit, met ander woorde alle noodsaaklike sisteme en bronne moet saamwerk om ontwikkeling in die geheel te verseker (Parry, 2005). Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel probeer dus die ontwikkeling van die individue se totale potensiaal bevorder ter verbetering van hul materiële, kulturele, politieke en sosiale aspekte van hul lewens (RSA, 2006a).

Deelname, bemagtiging, universele toegang, gelykheid en volhoubaarheid is slegs 'n paar beginsels wat teenwoordig is vir 'n ontwikkelingsparadigma soos voorgestel deur die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel, ten einde bogenoemde aspekte in die huidige Suid-Afrikaanse konteks te bevorder (RSA, 2006b). Individue moet volledig deelneem aan die proses van leer, ontwikkeling en verandering. Binne hierdie konteks moet adolessente dus self verantwoordelikheid neem vir hul aggressiewe gedrag ten einde funksionele gedrag te vorder. Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel behoort

ook die individu te bemagtig ten einde 'n groter invloed te hê in hul eie besluitneming, met ander woorde besluite en verandering moet nie net gemaak word vir die adolessente nie, hul moet self ook betrokke wees by die besluite wat geneem word. Dienste moet universeel toeganklik wees, byvoorbeeld indien aggressiewe adolessente met 'n maatskaplike werker in kontak wil kom, moet die nodige sisteme in plek wees om dit te verseker. Die proses van maatskaplike gevallewerkindervensie soos bepaal deur die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringmodel, sal in die verloop van die hoofstuk as konseptuele raamwerk vir intervensie bespreek word. Figuur 3.1 bied 'n illustrasie van die konseptuele raamwerk soos uiteengesit vir hierdie studie. Voordat die proses van maatskaplike gevallewerkindervensie bespreek word, moet die konseptuele raamwerk soos geïdentifiseer in Figuur 3.1, naamlik diensverskaffers, wetgewing en beleid, vlakke en aard van dienste, asook die gevallewerkindervensiemetode ontleed word ten einde as konteks te dien. Die volgende afdeling sal hierdie konteks ontleed.

3.3.1 DIENSVERSKAFFERS VAN MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIE

In Suid-Afrika is daar 'n wye verskeidenheid entiteite wat dienste verskaf aan alle sektore van die samelewing, insluitend Provinsiale Departemente van Maatskaplike Ontwikkeling, Geloofs- en Gemeenskapsgebaseerde Organisasies, Nie-regeringsorganisasies (NRO's) en private entiteite. Alhoewel hierdie studie slegs fokus op maatskaplike werkers van NRO's, sal al drie diensverskaffers ter wille van volledigheid vervolgens bespreek word.

- *Departement van Maatskaplike Ontwikkeling*

Elke instelling wat maatskaplike dienste aan sektore van die samelewing verskaf, beklee 'n verskeidenheid van rolle ten einde te verseker dat die beste diens moontlik gelewer word en dat die belangrikste kwessies en probleme aangespreek word. Die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling speel 'n belangrike rol in maatskaplike dienslewering, aangesien dit 'n verskeidenheid van take en rolle uitvoer, insluitend die finansiering van maatskaplike diensleweringprogramme, tesame met die bewusmaking en bekendstelling van maatskaplike diensprogramme (RSA, 2006b). Die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling administreer dus die maatskaplike wetgewing wat noodsaaklik is vir dienslewering. Die Departement moet dus dienslewering beplan, implementeer, koördineer en moniteer ten einde te verseker dat dit ooreenkomstig nasionale norme en

Konseptuele raamwerk vir Maatskaplike Gevallewerintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag

Diens- verskaffers	Departement van Maatskaplike Ontwikkeling			Nieregeringsorganisasies (NRO)		Private entiteite		
Metodes	Individuele werk (Gevallewerk)							
Proses	Aanvangs- fase	Assesserings- fase	Kontakfase	Beplannings- fase	Intervensiefase	Evaluerings- fase	Terminerings- fase	
Vlakke	Voorkoming		Vroeë intervensie		Statutêre, residensiële, alternatiewe sorg		Rekonstruksie, nasorg	
Aard	Beskerming				Voortgesette sorg			
Teiken- groepe	Kinders			Jeug (Adolessente)		Gesinne		
Wetgewing & Beleide	Grondwet (Handves van Menseregte)		Wet op Maatskaplike Diensberoepe (1978)		Witskrif vir Maatskaplike Welsyn (1997)		Geïntegreerde Maatskaplike Dienslewering- model (2006)	Kinderwet (2006)
Teorieë	Genetiese en biologiese teorie van Freud (1963), die instinkgedrag van Lorenz (1966), Buss (1986) se teorie van aggressie, Schachter en Singer se tweefaktorteorie van emosies (Singer, 1971) en die gedragsteorie (Moeller, 2001).							

Figuur 3.1: Konseptuele raamwerk vir maatskaplike gevallewerintervensie aan aggressiewe adolessente

standaarde is (RSA, 2006b). Dit sal dienste van gelyke hoë standaard ooreenkomstig bestaande wetgewing verseker.

- *Nie-regeringsorganisasies (NRO's)*

NRO's waar maatskaplike werkers werk, lewer taakgesentreerde dienste, met ander woorde die dienste adresseer behoeftes en stel prioriteite om te verseker dat die belangrikste behoeftes aangespreek word (RSA, 2006b). NRO's werk gewoonlik saam met ander NRO's ten einde die nodige vaardighede, take en bronne te deel en meer effektiewe dienste te lewer. Die taakgesentreerde dienste wat die NRO's bied is van belang vir hierdie studie, aangesien maatskaplike gevallewerkintervensie moontlik kan bydra tot die vermindering van aggressie en aggressiewe gedrag by die adolessent. NRO's is veral van belang vir hierdie studie, want dit fokus in baie gevalle op generiese maatskaplikewerk-dienste, wat gevallewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente insluit. NRO's word hoofsaaklik deur die regering befonds, wat vereistes vir dienslewering stel.

- *Private entiteite*

Private entiteite ontvang gewoonlik geen staatsfinansiering soos NRO's nie. Die private entiteite sluit privaatpraktisyns in wat werknemberystandsprogramme loods ten einde intervensie meer betekenisvol en bekombaar te maak (RSA, 2006b). Hierdie entiteite is nie die fokus van hierdie studie nie.

Die diensverskaffers probeer dienste lewer wat sal fokus op voorkoming, vroeë intervensie, alternatiewe sorg, rekonstruksie en nasorg. Die vlakke van die dienste, soos uiteengesit in die konseptuele raamwerk van maatskaplike gevallewerkintervensie, sal dus fokus op al vier bogenoemde vlakke.

3.3.2 VLAKKE VAN MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIE

Die verskillende vlakke van dienste wat aangebied word, sal verseker dat kwessies en probleme moontlik effektief aangespreek kan word. Elke metode van maatskaplikewerk-intervensie betree 'n spesifieke vlak, byvoorbeeld gemeenskapswerk sal fokus op alternatiewe sorg en rekonstruksie, terwyl groepwerk op voorkoming en vroeë intervensie sal fokus (Hare, 2000). Vir die doeleindes van hierdie studie waar die gevallewerkmethode van belang is, sal voorkoming, vroeë intervensie, alternatiewe sorg en nasorg van belang wees.

- *Voorkoming*

Voorkoming kom ter sprake wanneer moontlikhede van risikogedrag ontstaan, soos byvoorbeeld wanneer aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente voorkom (RSA, 2006b). Die maatskaplike gevallewerkinservensie wat sal fokus op die voorkoming van aggressie en aggressiewe gedrag in die adolessent, sal die selfstandigheid van die adolessent versterk, met ander woorde die aggressiewe adolessent word bemagtig om verantwoordelikheid te neem vir sy gedrag en om 'n poging aan te wend om die ongewenste gedrag te verander. Die maatskaplike gevallewerkinservensie poog dus om te voorkom dat aggressie en aggressiewe gedrag by die adolessent ontstaan en kulmineer.

- *Vroeë intervensie*

Vroeë intervensie vind gewoonlik plaas met geïdentifiseerde risikopersons. Die adolessent kan moontlik kenmerke van aggressie en aggressiewe gedrag openbaar, met ander woorde die vroeë intervensie vind plaas voordat (of kort nadat) die adolessent die aggressie en aggressiewe gedrag openbaar. Die maatskaplike gevallewerkinservensie sal dus deurlopend ontwikkelingsgerigte en terapeutiese programme gebruik ten einde die aggressie en aggressiewe gedrag aan te spreek (RSA, 2006b). Die vlak van intervensie wat in hierdie studie beskryf word, sal waarskynlik meestal op vroeë intervensie gefokus wees.

- *Alternatiewe sorg*

Alternatiewe sorg vind plaas indien 'n individu verwyder word van 'n normale blyplek, gewoonlik deur 'n hofbevel, en geplaas word in alternatiewe sorg of residensiële fasiliteite (RSA, 2006b). Dit kan van toepassing wees op hierdie studie, afhangende van die graad van aggressie en aggressiewe gedrag wat die adolessent openbaar. Indien die adolessent baie aggressief optree, kan die hof beveel dat die adolessent vir 'n beperkte periode 'n residensiële fasiliteit moet bywoon. Hierdie alternatiewe sorg word slegs as tydelik beskou, met ander woorde tot en met die aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessent verminder. Die adolessent sal deur hierdie periode van alternatiewe sorg ondersteun word om die gewenste gedrag uit te voer.

- *Rekonstruksie en nasorg*

Die rekonstruksie en nasorg sal die aggressiewe adolessent in staat stel om na die gesin of gemeenskap terug te keer, met ander woorde herintegrasie en ondersteuningsdienste sal

met die verloop van die gevallewerkindervensie plaasvind (RSA, 2006a). Dit sal die adolessent in staat stel om suksesvol terug te keer na die gemeenskap sonder dat die ongewenste gedrag in die nabye toekoms weer voorkom.

Hierdie vlakke van dienste probeer statutêre en voortgesette sorg onderhou. Die voortgesette sorgdienste word gerig op individue wat nie vir hulself kan sorg nie, met ander woorde die kwaliteit van die aggressiewe adolessent se lewe word verbeter. Die statutêre dienste stel die maatskaplike werker in staat om die regte van mense te beskerm, byvoorbeeld die adolessente wat blootgestel word aan die aggressiewe gedrag van ander adolessente. Die aard van die dienste wat die aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessente deur die gevallewerkindervensie aanspreek, fokus hoofsaaklik op drie teikengroepe, naamlik kinders, jeug en gesinne. Die drie teikengroepe sal vervolgens bespreek word.

3.3.3 TEIKENGROEPE VAN MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIE

Om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag ten volle aan te spreek, is dit belangrik om intervensie te bied aan almal wat betrokke kan wees by die probleem, naamlik die aggressiewe adolessente, ouers en opvoeders (Larson & Lochman, 2002; Hine, 2005). Die teikengroepe van die maatskaplike gevallewerkindervensie sluit die volgende in: kinders, jeug (adolessente) en ouers. Kinders en adolessente vorm deel van die teikengroep, aangesien hul ouderdomsgroep relevant is vir hierdie navorsing. Gesinne is ook deel van die teikengroepe van die maatskaplike gevallewerkindervensie, aangesien die gesin as 'n oorsaak en oplossing vir die adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag kan dien (Larson & Lochman, 2002). Die maatskaplike werker sal deurlopend in die gevallewerkindervensie aan die aggressiewe adolessent, soos geïdentifiseer in die vlakke van dienste, wetgewing in ag moet neem ten einde te verseker dat die dienste geen regte van die aggressiewe adolessent ondermyn nie (Larson & Lochman, 2002).

3.3.4 WETGEWING EN BELEID RELEVANT TOT DIE MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIE

Die wetgewing en beleid wat relevant is vir hierdie studie, naamlik die Grondwet van Suid-Afrika (1996), die Wet op Maatskaplike Diensberoepe (RSA, 1978), die Witskrif vir Maatskaplike Welsyn (RSA, 1997), die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringmodel (RSA, 2006a) en Kinderwet (RSA, 2006), sal vervolgens bespreek word, aangesien dit die

statutêre konteks is waarbinne gevallewerintervensie aan aggressiewe adolessente gelewer word.

- *Grondwet van Suid-Afrika (1996)*

Die Grondwet van Suid-Afrika (1996) vervat die Handves van Menseregte. Die Handves van Menseregte impliseer dat individue die reg het tot toepaslike ondersteuning indien hulle nie in staat is om hulself en hul afhanklikes te onderhou nie (1996). Die aggressiewe adolessente het dus die reg tot gevallewerintervensie, aangesien hulle nie self die probleem kan oplos nie. Die gesin kan ook maatskaplike gevallewerintervensie verlang, omdat hulle geen beheer oor die aggressiewe adolessent het nie.

- *Witskrif vir Maatskaplike Welsyn (RSA, 1997)*

Die Witskrif vir Maatskaplike Welsyn (RSA, 1997) voorsien 'n oorhoofse makrobeleidsraamwerk vir alle maatskaplike welsynsdienste. Die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling vorm deel van die diensverskaffers wat die maatskaplikewerk-intervensie bied aan individue wat die dienste verlang. Dit fokus dus op die bevordering en onderhoud van ontwikkelingsgerigte maatskaplike werk.

- *Wet op Maatskaplike Diensberoepe (RSA, 1978)*

Die Wet op Maatskaplike Diensberoepe (RSA, 1978) beskerm die belang van maatskaplike werkers, asook die diensverbruikers. Hierdie wet impliseer dat die maatskaplike werker se regte beskerm word wanneer hy/sy gevallewerintervensie aan die aggressiewe adolessent bied. Die aggressiewe adolessent se regte word andersyds ook beskerm tydens die gevallewerintervensie (RSA, 1978).

- *Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel (RSA, 2006a)*

Die Geïntegreerde Maatskaplike Diensleweringsmodel (RSA, 2006b) is vroeër in hierdie studie in meer diepte bespreek. Dit bied 'n konteks vir die maatskaplikewerk-intervensie aan die aggressiewe adolessent, en kan as operasionalisering van die Witskrif van Maatskaplike Welsyn (1997) beskou word.

- *Kinderwet (RSA, 2006)*

Die Kinderwet (RSA, 2006) omskryf die wet en regulasies waarvolgens intervensie aan kinders en adolessente gerig moet word. Gevallewerintervensie moet dus binne die Kinderwet se parameters geskied.

Hierdie wetgewing en beleid is van kardinale belang vir die maatskaplikewerk-intervensie aan die aggressiewe adolessent, aangesien dit die gevallewerintervensie doelgerig sal lei. Die metodes van maatskaplikewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente sal vervolgens bespreek word.

3.3.5 DIE METODES VAN MAATSKAPLIKEWERK-INTERVENSIË

Ouers, opvoeders en gemeenskappe kan 'n impak hê op die aggressie en aggressiewe gedrag wat adolessente openbaar (Rosa, 1995; Kimaryo & Hitsum, 1993; Gottfredson, 2001; Pirouz, 2005; Reynolds, 1989). Die aard en omvang van maatskaplikewerk-intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag, maak gebruik van die drie primêre metodes in maatskaplike werk, naamlik gevallewerk, groepwerk en gemeenskapswerk (RSA, 2006b). Dit bied 'n wyse vir die maatskaplike werker om intervensie toe te pas om aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente te bestuur (France & Utting, 2005; Hine, 2005; Braden, 1997) na aanleiding van die gepaste vlak van intervensie (RSA, 2006b) waarop intervensie fokus. Soos vroeër geïdentifiseer, fokus hierdie studie slegs op maatskaplike gevallewerintervensie as metode om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek.

Gevallewerk is 'n metode wat effektief ten opsigte van aggressiewe gedrag toegepas kan word, aangesien maatskaplike werkers in een-tot-een-kontak en in samewerking met die adolessent is. Groepwerk en gemeenskapswerk as deel van maatskaplikewerk-intervensie wend 'n kollektiewe poging aan om die probleem aan te spreek. So byvoorbeeld sal maatskaplike werkers 'n groep vorm by 'n betrokke skool waar daar dalk verskeie adolessente is wat aggressiewe gedrag openbaar of die maatskaplike werkers sal al die opvoeders, ouers en primêre versorgers in 'n gemeenskap bymekaarbring vir 'n gemeenskapswerkprojek wat op voorkoming van adolessente se aggressiewe gedrag fokus (Hine, 2005, Rothman, 1968). Vir die belang van hierdie studie sal die gevallewerkmethode vervolgens bespreek word, met die fokus op vroeë intervensie as diensleweringvlak.

3.4 DIE GEVALLEWERKPROSES

Gevallewerk verwys na die metode waardeur individuele persone en gesinne ondersteuning ontvang van 'n maatskaplike werker (Zastrow, 2004). Maatskaplike gevallewerkintervensie verwys na 'n metode wat deur maatskaplike werkers gebruik word om 'n gespesialiseerde individuele diens aan 'n diensverbruiker te lewer ten einde hulle in staat te stel om probleme in hul sosiale funksionering beter te hanteer (Perlman, 1957). Maatskaplike gevallewerk fokus dus op die bevordering van individue se probleemoplossingsvermoëns, aanpassingsvaardighede en ontwikkelingskapasiteit. Dit fokus ook op die bemagtiging van individue deur gebruik te maak van die beskikbare bronne en om hulle aan sisteme te verbind wat hul blootstelling gee aan noodsaaklike geleenthede om self hul probleme op te los (Leaver, 2007).

Aggressiewe gedrag by adolessente tree gewoonlik binne die skoolopset na vore. Soos geïdentifiseer deur Larson en Lochman (2002), is opvoeders geneig om ouers te blameer vir die onvanpaste aggressiewe gedrag wat adolessente by die skool openbaar. Die mening dat opvoeders ouers verantwoordelik hou vir hierdie aggressiewe gedrag word ondersteun deur navorsing van Pirouz (2005), Wittenberg & Collinson (2007), Conger (1991) en Moeller (2001). In hoofstuk 2 is dit duidelik gestel dat ouers wel verantwoordelik kan wees vir die ontwikkeling van aggressiewe gedrag in adolessente as gevolg van verskeie redes, insluitend hul optrede as rolmodelle, met ander woorde die waardes, norme en kultuur wat hul oordra aan die adolessente by die huis (Down & Miller, 1998; Robbins, 2000). Moeller (2001) voer aan dat as ouers steeds gebruik maak van aggressiewe dissiplinêre metodes, aggressie aanmoedig tydens interaksie, nie adolessente korrek dissiplineer wanneer ongewenste gedrag geopenbaar word nie en nie kontrole hou oor die wye verskeidenheid media, insluitend televisie, radio, koerante, tydskrifte en die rekenaar waaraan die adolessente blootgestel word nie, die skool nie werklik 'n verandering kan aanbring aan adolessente se gedrag nie. Die hoeveelheid tyd wat die adolessente by die skool spandeer is eenvoudig nie genoeg om die ongewenste aggressiewe gedrag, norme en waardes af te leer nie (Larson & Lochman, 2002). Om hierdie rede is 'n gestruktureerde intervensie proses nodig.

Die proses van maatskaplike gevallewerkintervensie verwys na die stappe wat geneem word vanaf die aanvangsfase tot en met die terminering van die intervensie, dus die hele verloop van die intervensie soos uitgevoer deur die maatskaplike werker (RSA, 2006b). Die

spesifieke proses wat gevolg sal word, word geïllustreer in Figuur 3.2 (bladsy 60), wat 'n integrering is van Compton & Galaway (1999), Hepworth, Rooney, Rooney, Strom-Gottfried en Larsen (2006), Johnson en Yanca (2007) en Miley, O'Melia en Dubois (2001) se uiteensetting van die gevallewerkproses. Figuur 3.2 bied 'n dieptebespreking van die fases wat sal plaasvind tydens die proses van maatskaplike gevallewerkintervensie soos uiteengesit in die konseptuele raamwerk van Figuur 3.1 (bladsy 52). Die intervensieproses sal dus begin met die aanvangsfase, soos dit vervolgens vanuit 'n multi-dimensionele teoretiese perspektief omskryf word.

3.4.1 AANVANGSFASE

Die intervensieproses sal by die aanvangsfase 'n ondersteunende verhouding tussen die maatskaplike werker en die diensverbruiker vestig (Hepworth et al., 2006). Beide die maatskaplike werker en die diensverbruiker bring 'n verskeidenheid van ervarings na die interaksie. Die maatskaplike werker bring professionele kennis, waardes en vaardighede na die interaksie, terwyl die aggressiewe adolessent sy eie persepsie van die situasie, lewenservaring en motivering saambring; elk wat 'n impak op die intervensieproses kan hê (Hepworth et al., 2006). Indien die aggressiewe adolessent reeds blootgestel was aan die maatskaplikewerk-intervensie, sal die maatskaplike werker sy vorige rekords kan bestudeer, om so goed as moontlik voor te berei vir die eerste ontmoeting. Aanmelding speel 'n belangrike rol tydens hierdie intervensieproses, aangesien dit 'n impak op die eerste ontmoeting sal hê (Johnson & Yanca, 2007).

- **AANMELDING VAN AGGRESSIEWE ADOLESSENTE**

'n Metode van aanmelding wat deur maatskaplike werkers benut kan word, is kommunikasie tussen skole en maatskaplike werkers (Larson & Lochman, 2002). Opvoeders speel 'n belangrike rol in die aanmelding van aggressiewe adolessente, omdat hulle op 'n daaglikse basis in interaksie is met dié adolessente. Opvoeders moet met die maatskaplike werker skakel wanneer aggressiewe adolessente geïdentifiseer word.

Die maatskaplike werker se voorbereiding vir die eerste ontmoeting met die aggressiewe adolessent is belangrik, aangesien die adolessent kan optree as 'n vrywillige diensverbruiker, 'n nie-vrywillige diensverbruiker, 'n potensiële diensverbruiker of 'n oorgeplaaste diensverbruiker. Die adolessent kan ook sonder die skool se verwysing die maatskaplike werker gaan spreek, met ander woorde die adolessent is dus 'n vrywillige diensverbruiker

Die Maatskaplike Gevallewerintervensieproses vir die aggressiewe adolessent

Fases	Beskrywing van die fases
Aanvangsfase	<ul style="list-style-type: none"> • Aanmelding van die aggressiewe adolessent • Verkry deelname vanaf die deelnemers : aggressiewe adolessente, ouers en skoolpersoneel • Ouerlike toestemming noodsaaklik (Vereis deur Suid-Afrikaanse Skolebeleid) • Beleid en Wetgewing vir die spesifieke nieregeringsorganisasie belangrik vir intervensie
Assesseringsfase	<ul style="list-style-type: none"> • Maatskaplike werker samel nodige data in • Ontwikkeling van 'n geskikte intervensieplan • Identifiseer die sterkpunte van die aggressiewe adolessent
Kontrakfase	<ul style="list-style-type: none"> • Dien as 'n fasiliterende werktuig: help om ooreenkoms tussen werker en adolessent te bereik • Laat toe dat kontrak deurlopend hersien kan word: omstandighede verander deurlopend • Dien as fasiliteerder tot terminering: help om adolessent voor te berei op terminering
Beplanningsfase	<ul style="list-style-type: none"> • Gesamentlike selektering en omskrywing van die doelstellings • Dit moet ooreenstem met die motivering van die aggressiewe adolessent • Maatskaplike werker: moet nie instem tot doelstellings wat hy/sy teen voorbehoude het nie
Aksiefase	<ul style="list-style-type: none"> • Die intervensieplan word uitgevoer om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag aan te spreek • Samewerking tussen die maatskaplike werker en aggressiewe adolessent, ouers en skoolpersoneel is belangrik • Maatskaplike werker moet objektiwiteit handhaaf – lewer die beste geskikte dienste
Evalueringsfase	<ul style="list-style-type: none"> • Evalueer die sukses van die maatskaplike gevallewerintervensie (saam met die adolessent) • Evaluering – aggressiewe adolessent sien self die vordering • Die sukses ten opsigte van die implementering van die intervensieplan word bepaal
Termineringsfase	<ul style="list-style-type: none"> • Terminering geskied as die doelstelling van die intervensie bereik is • Bepaal of verdere maatskaplike gevallewerintervensie benodig word (indien die adolessent die terminering teenstaan) • Beëindig die intervensieproses deur terminering of verwysing

Figuur 3.2: Fases van die gevallewerintervensieproses soos geïntegreer met Compton & Galaway (1999), Hepworth et al., (2006), Miley et al., (2001) en Johnson & Yanca (2007).

(Hepworth, Rooney & Larsen, 1997). Die aggressiewe adolessent kan ook 'n potensiële diensverbruiker wees, aangesien die maatskaplike werker die adolessent moet motiveer dat die intervensie noodsaaklik is vir vordering en dat die individu(e) wat die adolessent verwys het, net die beste vir hom wil hê (Hepworth et al., 1997; Compton & Galaway; 1999).

Die aggressiewe adolessent kan egter 'n nie-vrywillige diensverbruiker wees, met ander woorde die adolessent word deur sy ouers en opvoeders verplig om die maatskaplikewerk-intervensie te ondergaan (Hepworth, et al., 1997). Die nie-vrywillige diensverbruiker is een van die moeilikste diensverbruikers wat 'n maatskaplike werker kan kry, aangesien die diensverbruiker gewoonlik nie dink dat 'n probleem teenwoordig is nie en ander blameer vir die gedrag wat hy openbaar. Diensverbruikers kan ook oorgeplaas word van een maatskaplike werker na 'n ander maatskaplike werker, indien die eerste maatskaplike werker 'n ander werk kry, die diensverbruiker verhuis na 'n ander gemeenskap of indien 'n organisasie slegs 'n spesifieke area bedien en die diensverbruiker 'n diens buite die gespesifiseerde gemeenskap verlang (Hepworth, et al., 1997). Die maatskaplike werker sal dus voor die eerste ontmoeting reeds probeer bepaal watter tipe diens die adolessent gaan benodig om te verseker dat die fokuspunte van die intervensie korrek is.

Die maatskaplike werker sal alle beskikbare inligting oor die aggressiewe diensverbruiker versamel, die aggressiewe adolessent se sterkpunte oorweeg en in kontak kom met sy eie gevoelens. Dit is noodsaaklik vir die maatskaplike werker om met sy eie gevoelens in kontak te kom, ten einde enige stereotipering wat moontlik teenwoordig mag wees uit die weg te ruim. Die eerste ontmoeting met die aggressiewe adolessent is kritiek, aangesien dit die koers van die gevallewerkintervensie sal bepaal, met ander woorde die plasing van lessenaars, stoele en posisionering het alles 'n impak op hoe die aggressiewe adolessent sal reageer. Dit word gesien as die geleentheid waar die maatskaplike werker die diensverbruikersisteem kan oorrede om deel te neem aan die gevallewerkintervensie. Die maatskaplike werker vertoon dus 'n openlike houding, met ander woorde die maatskaplike werker gee aandag aan en is ontvanklik vir die diensverbruiker se gevoelens, demonstreer 'n behoefte om te help en vra die diensverbruiker om persepsies te deel (Hepworth et al., 2006). Dit stel die aggressiewe adolessent in staat om die proses te lei en vanuit sy eie verwysingraamwerk die gevallewerkintervensie te benader, aangesien geen waardes, norme of religieuse oortuigings op hom afgedwing word nie 'n Voorlopige kontrak kan ook tydens hierdie periode saamgestel word. Hierdie kontrak sal bepaal of die maatskaplike werker en

die diensverbruikersstelsel kan saamwerk, watter behoeftes onmiddellik aangespreek moet word, of 'n diens gelewer kan word en watter uitkomst verwag kan word (Miley et al., 2001; Johnson & Yanca, 2007).

Die maatskaplike werker skep gedurende die eerste ontmoeting van die aanvangsfase 'n balans tussen hoop en ongemak, ten einde sensitief te wees vir die aggressiewe adolessent se gereedheid tot die gevallewerkinservensie. Met die voltooiing van die eerste onderhoud is dit noodsaaklik dat die maatskaplike werker kontak maak met die aggressiewe adolessent se ouers ten einde toestemming te verkry vir die adolessent se deelname aan die maatskaplike gevallewerkinservensie voordat assessering plaasvind.

• *OUERLIKE TOESTEMMING*

Die belang daarvan om toestemming van ouers of primêre versorgers te verkry voordat maatskaplike werkers direkte intervensie aan adolessente bied, word uiteengesit in die Suid-Afrikaanse Skolebeleid (SASA, 2007). Adolessente wat blootgestel word aan intervensie sonder dat toestemming van hul ouers of primêre versorgers verkry word, het soms tot gevolg dat die intervensie nie effektief is in die behandeling van die spesifieke probleem, soos byvoorbeeld aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente, nie (Larson & Lochman, 2002). Gedurende die proses waar die maatskaplike werker toestemming verkry van die ouers, kan verdere assesserings gemaak word oor die oorsake en faktore wat moontlik kan bydra tot die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag (Larson & Lochman, 2002). Die maatskaplike werker kan gebruik maak van hierdie tydperk om meer inligting oor die aggressiewe leerder in te samel, met ander woorde die maatskaplike werker kan gebruik maak van die ouers of primêre versorgers om die sterkpunte, behoeftes, kwessies en waardes van die aggressiewe adolessent te identifiseer.

Een van die beste maniere om toestemming van die ouers of primêre versorgers te verkry, is om hierdie ouers en primêre versorgers na 'n geleentheid te nooi, soos byvoorbeeld 'n oueraand by die skool, waar die omvang van die maatskaplike gevallewerkinservensie deeglik bespreek word. Hierdie manier kan effektief toegepas word in 'n poging om toestemming te verkry vir adolessente om deel te neem aan intervensie. Gewoonlik word ouers deur skole ingeroep omdat hul seun of dogter alreeds aggressiewe gedrag geopenbaar het, met ander woorde die adolessent word onmiddellik gestraf voordat enige intervensie kan plaasvind (Larson & Lochman, 2002). Die ouers is gewoonlik relatief bekend met die aggressiewe

adolessent se skool en indien die ouers ingelig word dat die skool die saak na die maatskaplike werker verwys het, sal dit die intervensieproses aansienlik bevorder.

Dit is noodsaaklik dat die ouers of primêre versorgers verstaan dat die maatskaplike gevallewerkindervensie onder geen omstandighede as 'n straf dien vir die aggressiewe adolessente nie, maar dat die intervensie eerder die ontwikkelingstake van die adolessente probeer aanspreek en verbeter (Mayer, 1995). Die ouers of primêre versorgers sal dus sien dat die maatskaplike gevallewerkindervensie positief en pro-aktief is, met ander woorde dit dien as 'n goeie leerervaring vir die aggressiewe adolessent en die adolessent sal deurlopend aktief betrokke wees by die intervensie (Larson & Lochman, 2002). Die toestemming wat die maatskaplike werkers van die ouers of primêre versorgers verkry, moet dus bewustelik en vrywillig wees, met ander woorde die ouers of primêre versorgers weet presies wat die maatskaplike gevallewerkindervensie behels. Onder geen omstandighede moet die ouers of primêre versorgers geforseer voel om in te stem tot die maatskaplike gevallewerkindervensie nie (Larson & Lochman, 2002). Indien die ouers of primêre versorgers deeglik ingelig word oor die hele program en prosedures, sal hulle makliker toestemming tot intervensie verleen (Larson & Lochman, 2002).

3.4.2 ASSESSERINGSFASE

Joubert (1990:8) definieer assessering as “... *die doelbewuste pragmatiese proses, gesamentlik onderneem deur die diensverbruiker en hulpverlener waardeur a) die diensverbruiker se probleemsituasie verken en geanaliseer word, b) hulpverleningsdoelstellings en hulpverleningsprogramme geformuleer en c) 'n grondslag daar gestel word vir die evaluering van vordering en doelbereiking*”. Assessering behels dus die insameling van inligting en identifisering van die probleem. Die proses van assessering gaan voort tot en met die termineringsfase (Hepworth et al., 2006).

Die assessering beskryf die simptome van die aggressiewe adolessent en ondersoek hulpbronne wat moontlik benut kan word tydens die gevallewerkindervensie. Die assessering word nie beskou as 'n diagnose nie, maar die diagnose spruit eerder voort uit die assessering (Compton & Galaway; 1999; Johnson & Yanca, 2007). Soos beskryf tydens die aanvangsfase, is dit belangrik dat die maatskaplike werker die aggressiewe adolessent die geleentheid tot selfopenbaring bied en daarom is dit nodig dat die maatskaplike werker kulturele sensitiwiteit openbaar tydens assessering. Indien die maatskaplike werker die

aggressiewe adolessent die geleentheid bied om te praat oor sy kulturele waardes en norme, sal dit die hulpverleningsproses vergemaklik, aangesien die intervensieplan die waardes en norme van die adolessent in ag sal neem. Die doel van die assessering is nie net om die probleme en kwessies van die aggressiewe adolessent te identifiseer nie, maar om ook die sterkpunte van die aggressiewe adolessent te identifiseer. Indien die behoeftes en sterkpunte van die adolessent nie tegelykertyd geassesseer word nie, ondermyn die maatskaplike werker die adolessent se potensiaal en groei (Hepworth et al., 2006). Die assessering van die sterkpunte sal daartoe bydra dat die aggressiewe adolessent private inligting deel met die maatskaplike werker en meer verantwoordelikheid neem vir sy aggressie en aggressiewe dade. Die inligting wat die maatskaplike werker gebruik om die assessering te voltooi, word nie net vanaf die eerste onderhoud met die aggressiewe adolessent verkry nie. Die maatskaplike werker kan ook inligting verkry deur vorige lêerinhoud te bestudeer, verbale verslag van die gesin of opvoeders te verkry, die aggressiewe adolessent se verbale en nie-verbale gedrag direk te observeer, asook deurdat die aggressiewe adolessent homself moniteer. Toetse en metingsinstrumente kan ook gebruik word indien verdere inligting bekom moet word vir 'n volledige assessering. Direkte observasie van die aggressiewe adolessent se verbale en nie-verbale gedrag moet sensitief geïnterpreteer word, aangesien die adolessent se gedrag deur die teenwoordigheid van die maatskaplike werker beïnvloed kan word (Hepworth et al., 1997; Johnson & Yanca, 2007).

Die maatskaplike werker kan, soos voorgestel deur Hepworth et al. (2006), vrae tydens assessering as kontrolelys benut om te verseker dat betekenisvolle faktore nie oor die hoof gesien word nie. Die vrae is as volg:

- Wat is die probleem soos deur die aggressiewe adolessent beskou?
- Is daar enige wetlike implikasies wat die intervensieproses kan belemmer?
- Is enige gesondheidskwessies of veiligheidskwessies teenwoordig?
- Wat is die spesifieke indikasies van die probleem (aggressiewe gedrag) en hoe manifesteer dit?
- Watter persone en sisteme is by die aggressiewe gedrag betrokke?
- Hoe onderhou die interaksie tussen die sisteme die aggressiewe gedrag?
- Watter on vervulde behoeftes en/of begeertes is betrokke?
- Watter ontwikkelings stadium of lewensoorname is betrokke?
- Hoe ernstig is die aggressiewe gedrag en hoe affekteer dit die deelnemers?

- Wat is die betekenis van die aggressie en aggressiewe gedrag vir die adolessent?
- Waar vind die aggressiewe gedrag die meeste plaas?
- Wanneer vind die aggressiewe gedrag plaas?
- Hoe gereeld vind die aggressiewe gedrag plaas?
- Wat is die duur van die aggressiewe gedrag?
- Wat is die gevolge van die aggressiewe gedrag?
- Het ander kwessies die funksionering van die adolessent beïnvloed?
- Wat is die adolessent se emosionele reaksie op die probleem?
- Hoe het die adolessent die aggressiewe gedrag probeer hanteer en watter vaardighede is nodig om die aggressie en aggressiewe gedrag te hanteer?
- Wat is die adolessent se vaardighede, sterkpunte en hulpbronne?
- Wat is die impak van kultuur, die samelewing en klasfaktore op die aggressiewe gedrag?
- Watter ondersteuningsnetwerke bestaan of moet vir die adolessent geskep word?
- Watter eksterne hulpbronne word deur die aggressiewe adolessent benodig?

Hierdie vrae dien slegs as 'n kontrolelys vir die maatskaplike werker om te verseker dat die assessering so suksesvol as moontlik is (Hepworth et al., 2006). Alhoewel sommige van hierdie vrae simplisties is, sal die spesifieke situasie dalk vereis dat die maatskaplike werker sommige van die faktore in meer diepte assessee. Wanneer die assessering van die aggressiewe adolessent voltooi is, is dit nodig om 'n kontrak saam met hom/haar op te stel (Johnson & Yanca, 2007).

3.4.3 KONTRAKFASE

Hepworth et al., (2006) is van mening dat 'n kontrak as 'n fasiliterende werktuig dien wat die maatskaplike werker en diensverbruiker in staat stel om 'n ooreenkoms te bereik oor die doel, fokus en verwagte uitkoms van die intervensie. Daar kan ook na die kontrak verwys word as 'n diensooreenkoms of ontwikkelingsplan, aangesien dit die aggressiewe adolessent in staat stel om die situasie van die maatskaplike gevallewerkinservensie beter te verstaan. Verder kan die adolessent skriftelike toestemming gee tot deelname aan die intervensie (Hepworth et al., 2006). Die kontrak is dus 'n kulminering van die assesseringfase, aangesien spesifieke doelstellings vir die gevallewerkinservensie gedefinieer word, die tegnieke en intervensiestrategieë bepaal word en die voorwaardes vir die intervensie vasgestel word. Die

kontrak probeer kongruensie bevorder, met ander woorde dit probeer die adolessent se persepsie van die aggressiewe gedrag verbeter en dit motiveer die adolessent om deel te neem aan die gevallewerkinservensie (Hepworth et al., 2006).

Die kontrak moet egter deurlopend hersien word, aangesien die situasie tydens die gevallewerkinservensie enige tyd kan verander. Die maatskaplike werker moet dus deurlopend seker maak dat die diensverbruiker verstaan wat die maatskaplike gevallewerkinservensie behels en dat die adolessent, ouers en opvoeders deurlopend gemotiveer word om die intervensie te voltooi. Alhoewel die kontrak meestal geen wettige binding het nie, dien dit as goeie praktyk om ingeligte toestemming van die diensverbruikers te kry om deel te neem aan die gevallewerkinservensie. Die doelstellings wat bereik wil word moet in prioriteitsvolgorde gerangskik word, bepalings vir die heronderhandeling van kontrakte en voorsiening vir die verandering van die doelstellings moet vasgestel word. Die tyd en lengte van die sessies, asook die gereedheid van die verskillende partye moet bepaal word, wat deur die vlak van die dienste bepaal word (voorkoming, vroeë intervensie, alternatiewe sorg of nasorg). Die kontrak dien ook as riglyn vir die fasilitering van die proses tot terminering, aangesien die tydsduur duidelik bepaal word (Compton & Galaway; 1999; Miley et al., 2001). Die kontrak dien dus as 'n dokument wat die aggressiewe adolessent in staat sal stel om die proses van die gevallewerkinservensie beter te verstaan, aangesien die kontrak die begin van die gevallewerkinservensie tot en met die terminering daarvan verwoord.

3.4.4 BEPLANNINGSFASE

Die beplanningsfase beheks 'n proses van gesamentlike selektering en omskrywing van doelstellings (Miley et al., 2001; Johnson & Yanca, 2007). Indien die aggressiewe adolessent 'n vrywillige diensverbruiker is, moet die doelstellings ooreenstem met die verwagte eindresultate wat die adolessent verlang. As die aggressiewe adolessent 'n nie-vrywillige diensverbruiker is, moet die doelstellings ooreenstem met die motivering van die adolessent. Die doelstellings wat dus geselekteer word, moet met die kennis en vaardighede van die praktisyn ooreenstem en dit moet in positiewe terme wat groei beklemtoon, gestel word. Dit is belangrik dat die maatskaplike werker nie instem tot doelstellings waarteen hy/sy voorbehoude het nie. Die beplanningsfase is dus 'n proses waardeur gesamentlike

doelstellings geselekteer word. Dit stel die aggressiewe adolessent in staat om 'n keuse uit te oefen oor sy verbintenis tot die spesifieke doelstelling (Hepworth et al., 2006).

Dit is noodsaaklik om 'n indiepte-assessering van die aggressiewe adolessent saam te stel sodat 'n effektiewe intervensieplan bepaal kan word. 'n Intervensieplan word gedefinieer as 'n aantal stappe wat gedoen moet word, of aktiwiteite wat uitgevoer moet word, ten einde te verseker dat 'n spesifieke doel of strategie bereik word (Compton & Galaway, 1999). Die intervensieplan bepaal dus wát gedoen moet word en deur wíé, wanneer dit gedoen moet word, en watter bronne of fondse beskikbaar is om te benut (Compton & Galaway, 1999). Die intervensieplan moet egter ooreenstem met die uitkomst en doelwitte wat deur beide partye geselekteer is, met ander woorde die intervensieplan moet die probleme aanspreek soos bepaal deur die maatskaplike werker en almal wat betrokke sal wees by die intervensie.

As al bogenoemde stappe voltooi is, kan die maatskaplike werker gestruktureerd tot aksie oorgaan. Die aksie of intervensiefase van die proses sal volgende bespreek word.

3.4.5 AKSIEFASE

Die intervensieplan wat deur die maatskaplike werker saamgestel is, kan nou uitgevoer word ten einde te verseker dat die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag deur die adolessent effektief hanteer word. Die maatskaplike werker sal deurlopend oop wees vir verandering, wat enige tyd gedurende die proses kan plaasvind, soos byvoorbeeld wanneer die aggressiewe adolessent nie meer wil deelneem aan die gevallewerkintervensie nie of as die ouers van die adolessente nie meer vir die gevallewerkintervensie opdaag nie (Compton & Galaway, 1999; Hepworth, et al., 2006). 'n Verskeidenheid van intervensierolle kan deur die maatskaplike werker tydens hierdie fase geïmplementeer word.

- *INTERVENSIEROLLE VAN DIE MAATSKAPLIKE WERKER*

Die doelstellings in die kontrakfase en beplanningsfase aktiveer die rolle wat geïmplementeer kan word deur die maatskaplike werker tydens die intervensiefase. Rolle verteenwoordig spesifieke patrone van professionele gedrag in spesifieke situasies. Die rolle van die maatskaplike werker word ook bepaal deur die intervensiestrategieë wat geïmplementeer sal word. So byvoorbeeld sal die gedragsterapie of selfkontrole-opleiding 'n impak hê op watter rolle toegepas word. Die maatskaplike werker

implementeer dus rolle as 'n werktuig om die aggressiewe adolessent te help om sy/haar lewenstake te bemeester (Hepworth et al., 2006).

Die maatskaplike werker kan 'n verskeidenheid rolle vertolk, waaronder dié van 'n konsultant, motiveerder, klarifiseerder, terapeut, instaatsteller of bemiddelaar. Die maatskaplike werker as **konsultant** sal kundige inligting aan die aggressiewe adolessent verskaf, terwyl die maatskaplike werker as motiveerder die aggressiewe adolessent se hoop en optimisme sal stimuleer (Hepworth et al., 2006; Johnson en Yanca, 2007). Die **motiveerder** sal die aggressiewe adolessent in staat stel om self sterkpunte te identifiseer, ten einde sy bestaan betekenisvol en produktief te maak. Die maatskaplike werker as **klarifiseerder** identifiseer vae en verwarrende aspekte van die aggressiewe adolessent se situasie, byvoorbeeld as die adolessent verskeie teenstrydige faktore identifiseer as die oorsaak van sy aggressiewe gedrag. Die klarifiseerder vorm dus 'n duidelik beeld van die situasie en help die aggressiewe adolessent om keuses te identifiseer. Die maatskaplike werker as terapeut verbeter die aggressiewe adolessent se maatskaplike funksionering in terme van sy houdings, persepsies, gevoelens, gedrag, emosies en hanteringsvaardighede ten opsigte van die spesifieke situasie. Die maatskaplike werker as **terapeut** bied deurlopende ondersteuning aan die aggressiewe adolessent, ten einde die adolessent in staat te stel om sy verhoudings met ander sisteme beter te begryp. Die maatskaplike werker as **instaatsteller** ontsluit die potensiaal van die aggressiewe adolessent, met ander woorde die maatskaplike werker help die aggressiewe adolessent om sy behoeftes, probleme en moontlike oplossings te verwoord. Die instaatsteller se doel is ook om die diensverbruiker te bemagtig om homself te help, met ander woorde die adolessent sal self oplossings vir die probleem identifiseer. Die maatskaplike werker as **bemiddelaar** dien as 'n arbiter, dus onderhandel die maatskaplike werker wedersydse begrip tussen partye, byvoorbeeld kontak tussen die aggressiewe adolessent en sy opvoeders. Die maatskaplike werker is gevolglik neutraal en tree op as vredemaker, katalisator en kommunikator (Compton & Galaway, 1999; Hepworth, et al., 2006; Johnson & Yanca, 2007).

Vir die doeleindes van hierdie studie sal die rolle wat die maatskaplike werker vertolk oorvleuel, aangesien 'n wye verskeidenheid tegnieke, strategieë en hulpbronne benut kan word om die temas van aggressiewe gedrag, te wete gedrag, emosie, kennis en morele waardes, aan te spreek. Indien die maatskaplike werker die aggressiewe adolessent deurlopend motiveer en ondersteun, soos byvoorbeeld hul sterkpunte konstant identifiseer, sal

die proses van intervensie moontlik goed verloop, aangesien die adolessent bemagtig word om verantwoordelikheid te aanvaar vir sy eie ontwikkeling. Die ondersteuning wat die aggressiewe adolessent ontvang is belangrik, omdat die adolessent deurlopend getoets kan word deur vriende, familie en opvoeders om nie die intervensie te voltooi nie. Dit kan wees dat die adolessent aanvanklik min verandering waarneem en dus nie die intervensie wil voortsit nie of die vriende van die aggressiewe adolessent kan hom verwerp omdat hy die maatskaplike gevallewerkinsiens bywoon (Hepworth et al., 1997; Miley et al., 2001). Soos vroeër geïdentifiseer moet die maatskaplike werker deeglik voorbereid wees op enige verandering, aangesien die meeste diensverbruikers begin twyfel wanneer intervensie plaasvind (Hepworth et al., 1997).

Die temas van die maatskaplike gevallewerkinsiens as deel van die intervensiefase sal volgende bespreek word.

3.4.5.1 TEMAS VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERKINTERVENSIE

Die genetiese en biologiese teorie van Freud (1963), die instink-gedragsteorie van Lorenz (1966), Buss (1986) se teorie van aggressie, Schachter en Singer se twee-faktorteorie van emosies (Singer, 1971) en die gedragsteorie (Moeller, 2001), ondersteun die feit dat gedrag, emosies, morele waardes en kennisies kan bydra tot die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente. Hierdie vier temas van maatskaplike gevallewerkinsiens, naamlik gedrag, emosie, kennisie en morele waardes, sal volgende bespreek word.

a) GEDRAGSVERANDERING

Hierdie tema, naamlik gedrag as 'n oorsaak van aggressiewe gedrag, is sterk gebaseer op die sosiale leerteorie van Bandura (1973) en operante kondisionering as deel van die gedragsteorie (Moeller, 2001). Die meeste gedrag wat adolessente openbaar, het 'n spesifieke doel, met ander woorde die gedrag stel die adolessent in staat om 'n spesifieke behoefte te bevredig (Braden, 1997).

Adolessente kan in verskeie situasies gebruik maak van aggressie en/of aggressiewe gedrag, naamlik die aggressiewe gedrag kan die adolessent help om 'n gevaarlike en ongemaklike situasie te vermy deur ander individue te intimideer of die adolessent kan aggressiewe gedrag openbaar ten einde ander individue te manipuleer en te beheer vir hul eie doeleindes. Bateman en Linden (1998) is van mening dat as adolessente aggressie en aggressiewe gedrag

openbaar wat hul eie leervermoë of die van ander adolessente ondermyn of inhibeer, moet 'n gedragsintervensieplan saamgestel word. 'n Gedragsintervensieplan kan saamgestel word deur 'n kollektiewe eenheid van bronne en sisteme, insluitend die adolessente se ouers, opvoeders en maatskaplike werkers. Die gedragsintervensieplan sal begin deur gebruik te maak van alle moontlike bronne en sisteme om faktore te identifiseer wat die ongewenste gedrag veroorsaak, met ander woorde alle bronne en sisteme wat 'n prominente rol in die adolessent se lewe speel en self ook moontlik bydra tot die aggressiewe gedrag, besluit nou saam watter intervenisieplan gevolg moet word en watter faktore aangespreek moet word (Bateman & Linden, 1998). Die bronne en sisteme maak dus gebruik van die gedragsintervensieplan om die frekwensie van die ongewenste gedrag, naamlik aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente oor tyd te verminder en te verwyder (Braden, 1997).

Die gedragsintervensieplan beklemtoon ook die noodsaaklikheid daarvan dat alle sisteme en bronne wat betrokke is by die intervenisieproses deeglike kennis het aangaande die probleem, met ander woorde as individue emosies of gedrag openbaar wat aandui dat hulle 'n probleem het, moet dit onmiddellik aangespreek word ten einde die moontlikheid van die spesifieke gedrag te verminder, byvoorbeeld indien 'n adolessent aggressiewe tekens en neigings openbaar, moet die opvoeders of ouers die tekens herken en onmiddellik intree (Braden, 1997). Die ouers en opvoeders kan, volgens die gedragsintervensieplan, op 'n verskeidenheid maniere die situasie hanteer, byvoorbeeld hulle kan in verbinding tree met ander ouers en opvoeders wat dieselfde probleem ervaar, hulle kan hulp soek by maatskaplike werkers, hulle kan gebruik maak van gedragstrategieë en/of hulle kan een-tot-een-kontak hê met die adolessent wat die gedrag openbaar (Bateman & Linden, 1998; Braden, 1997). Volgens die gedragsintervensieplan kan 'n verskeidenheid van gedragstrategieë effektief benut word, byvoorbeeld die adolessente moet in klein groepe onder die toesig van 'n maatskaplike werker take verrig, wat hulle samewerking sal verbeter. Indien adolessente wel aggressiewe gedrag openbaar, moet hulle die geleentheid gebied word om self oor die situasie te redeneer voordat die straf toegepas word, ten einde te verseker die adolessent verstaan hoekom die spesifieke gedrag gestraf moet word. Indien 'n straf toegepas word, moet dit geskik wees vir die gegewe situasie, met ander woorde die aggressiewe adolessent moet nie glo die straf is onredelik in vergelyking met die gedrag wat geopenbaar is nie. Die ouers, opvoeders en maatskaplike werkers kan ook die gewenste gedrag in 'n rollespel modelleer, aangesien dit die adolessente in staat sal stel om die situasie self te beleef. Wat belangrik is,

is dat die bronne en sisteme deurlopende positiewe vordering prys en ondersteun, ten einde die adolessent te motiveer om die gewenste gedrag voor te sit (Braden, 1997).

Die navorser is van mening dat die gedragsintervensieplan in 'n Suid-Afrikaanse konteks toegepas kan word, maar dat die kommunikasie tussen die verskillende bronne en sisteme bevorder moet word om te verseker dat die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente hanteer kan word. Maatskaplike werkers sal 'n groot rol in die verbetering van kommunikasie tussen die bronne en sisteme speel, aangesien 'n groter hoeveelheid bronne, insluitend staatsfinansiering en mede-maatskaplike werkers, tot hul beskikking is.

Die maatskaplike gevallewerkindervensie wat die maatskaplike werkers toepas om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek, kan die volgende tegnieke insluit, naamlik modellering, sosiale versterking en reaksiekoste, soos geïdentifiseer in die sosiale leerteorie van Bandura (1973) en operante kondisionering van die gedragsteorie (Moeller, 2001). **Modellering** is een van die mees basiese tegnieke wat toepas kan word ten einde die aggressiewe gedrag van adolessente te verminder, byvoorbeeld as 'n onderwyser die adolessente straf deur gebruik te maak van lyfstraf, sal die adolessente leer dat aggressiewe gedrag 'n wyse van dissipline is. Indien die onderwyser tydens 'n soortgelyke voorval die adolessent op 'n ander manier dissiplineer, sal die adolessente 'n meer positiewe boodskap ontvang. **Sosiale versterking** en **aktiwiteitversterking** is twee ander tegnieke wat effektief toegepas kan word om 'n verandering teweeg te bring. Die maatskaplike werker kan gebruik maak van sosiale en aktiwiteitversterking om die adolessent te ondersteun wanneer hy die gewenste gedrag openbaar. Die adolessente wat aggressiewe gedrag openbaar, sal op verskeie wyses sosiale versterking ontvang, naamlik verbale prysing, openlike vertoning van liefde en morele aanmoediging, terwyl aktiwiteitversterking 'n adolessent direk sal toelaat om tydens 'n gegewe situasie gewenste gedrag te openbaar en dan die positiewe versterking te ontvang (Moeller, 2001).

'n Minder bekende tegniek wat ook gebruik kan word tydens die maatskaplike gevallewerkindervensie staan bekend as die **reaksiekoste** (Bandura, 1973). Dit is die doel van maatskaplike werkers om hierdie tegniek, naamlik reaksiekoste aan die ouers en opvoeders te verduidelik. Reaksiekoste stel die ouers en opvoeders in staat om iets betekenisvol en waardevol van die adolessent te verwyder wanneer ongewenste gedrag geopenbaar word, soos byvoorbeeld die aggressiewe adolessent mag nie tydens pouse saam

met sy vriende gaan speel nie en moet vir die hele pouse in die klas bly (Moeller, 2001). Hy/Sy sal dus leer dat indien ongewenste gedrag geopenbaar word, sal 'n aangename aktiwiteit weerhou word.

Al bogenoemde intervensietegnieke, insluitend modellering, sosiale versterking en reaksiekoste, kan maklik toegepas word en kan 'n verandering in die adolessent se aggressiewe gedrag veroorsaak. Wat hierdie maatskaplike gevallewerkinservensie verder voordelig maak, is dat die aggressiewe adolessent ten volle betrokke is by die intervensie, met ander woorde die adolessent beleef self ook die verandering op 'n fisiese, kognitiewe en emosionele vlak. Ten einde die probleem van aggressiewe gedrag in adolessente volledig aan te spreek, word die emosionele en kognitiewe temas van aggressie ook bespreek.

b) EMOSIONELE BEHEER

Emosies speel 'n belangrike rol in adolessente se ontwikkeling en kan bydra tot die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente (Singer, 1971). Die aard van maatskaplike gevallewerkinservensie wat op die emosionele aspek van aggressiewe gedrag sal fokus, sal adolessente vaardighede moet aanleer wat hulle in staat sal stel om die aggressiewe gevoelens, wat tydens episodes van aggressiewe gedrag ontstaan, beter te beheer. Larson en Lochman (2002) is van mening dat **aggressiekontrole-opleiding** as tegniek effektief toegepas kan word deur beraders soos maatskaplike werkers, ten einde die probleem van aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek. Die aggressiekontrole-opleiding stel die adolessente in staat om emosionele tekens, wat gekoppel is aan aggressiewe gedrag, te identifiseer en dan gebruik te maak van innerlike selfbepaling om die outomatiese aggressiewe response te probeer beheer of beperk (Moeller, 2001).

Byvoorbeeld: As 'n adolessent by die skool deur 'n ander adolessent gekoggel word, kan dit veroorsaak dat aggressiewe gevoelens ontstaan voordat die adolessent aggressief op die koggelry reageer. Indien die adolessent gebruik maak van innerlike selfbepaling ("stop en dink voor ek reageer") kan dit die aggressiewe gevoelens verminder en sal die adolessent moontlik op 'n meer gepaste wyse optree.

Hierdie tegniek stel nie net adolessente in staat om hul eie aggressiewe gevoelens te hanteer nie, maar dit leer hulle ook om die intensies en motiewe van ander adolessente te bepaal tydens konfliktsituasies, met ander woorde die adolessente maak gebruik van 'n **perspektiefanalise**. Perspektiefanalise vind plaas wanneer individue hul eie motiewe en

intensies, tesame met die motiewe en intensies van ander individue, deeglik opsom en analiseer (Rios, Trent & Castaneda, 2004). Hierdie analise stel die adolessent in staat om toepaslik op te tree tydens die gegewe situasie, met ander woorde indien 'n adolessent 'n situasie as bedreigend analiseer, sal die adolessent nie aggressief reageer nie. Die maatskaplike werker kan deur middel van sy rol as instaatsteller deurlopend die situasie moniteer en verseker dat die adolessent nie die verkeerde gedrag aanleer nie (Hepworth et al., 2006).

Die tegniek, naamlik aggressiekontrole-opleiding, probeer adolessente leer om aggressiewe neigings beter te beheer, met ander woorde die adolessente leer hoe om nie-aggressief op te tree in konfliktsituasies. Adolessente word geleer om verskeie aggressiewe intensies op 'n daaglikse basis te identifiseer deur gebruik te maak van 'n reeks tegnieke waaronder self-evaluering, gedragsaanwysings, snellers, vermindering en herinnering ten einde die ongewenste aggressiewe gedrag te vermy. Die **gedragsaanwysings en snellers** stel die adolessent in staat om 'n ongewenste konfliktsituasie te identifiseer voordat dit oorsakel na aggressiewe gedrag. Indien die adolessent nie die konfliktsituasie kan vermy nie, moet hulle gevolglik gebruik maak van vermindering en herinnering om die situasie te probeer hanteer. Die vermindering van aggressiewe snellers sluit tegnieke in soos diep asemhaling wat kalmte veroorsaak, terwyl herinnering die adolessent in staat stel om terug te dink aan vorige soortgelyke situasies om sodoende 'n oplossing te vind (Moeller, 2001; Reddy & Goldstein, 2001). Die tegniek wat die maatskaplike werker toepas, stel die adolessent in staat om verantwoordelikheid te neem vir sy eie aksies en dade (Reddy & Goldstein, 2001). Tesame met die bespreking van emosionele temas wat aan aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente gekoppel is, moet die kognitiewe aspekte ook aangespreek word. Vir hierdie rede sal die tema van kognisie volgende bespreek word.

c) KOGNITIEWE HERKONDISIONERING

Kognitiewe benaderings is gebaseer op die hipotese dat aggressiewe gedrag wat deur die adolessente geopenbaar word, gegrond is in die adolessente se gedagtes en denkprosesse (Moeller, 2001). Freud (1963) is van mening dat aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente veroorsaak word deur die onderdrukking/repressie van gevoelens, emosies en gebeure, met ander woorde die adolessent is self nie bewus daarvan nie. Intervensie wat dus die kognitiewe tema van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente sal aanspreek, sal

die gedagtes en denkprosesse van die aggressiewe adolessente moet verander om die aggressiewe gedrag suksesvol aan te spreek (Reddy & Goldstein, 2001).

Freud (1963) was van mening dat 'n individu se onderbewussyn uit drie komponente bestaan, naamlik die beskrywende onderbewussyn, die dinamiese onderbewussyn en die sisteem-onderbewussyn. Die beskrywende onderbewussyn verwys na al die elemente van 'n adolessent se psigiese lewe waarvan hy nie bewus is nie, terwyl die dinamiese onderbewussyn psigiese prosesse en inhoud wat opsigtelik van die individu se bewussyn verwyder is, verteenwoordig. Die prosesse en inhoud word verwyder, aangesien dit skade kan veroorsaak aan die ontwikkeling van die individu. Die sisteem-onderbewussyn, wat later deur Freud (1963) vervang is met die id, ego en super-ego, is waar inkonsekwentheid tussen psigiese prosesse verplaas word, met ander woorde die adolessent sal nie in staat wees om onmiddellik die verplaaaste gedagtes te kan herroep nie. Wat duidelik is uit bogenoemde, soos geïllustreer in hoofstuk 2, is dat repressie en onderdrukking van gedagtes, inhoud en gevoelens 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag. Freud (1963) het geglo dat die individue wat aggressie en aggressiewe gedrag openbaar, geleentheid gegee moet word om te kan praat oor hul gevoelens ten einde die probleem effektief aan te spreek. Die kommunikasie tussen die maatskaplike werker en die individu wat die aggressiewe gedrag openbaar, sal plaasvind in 'n atmosfeer wat die adolessent in staat stel om openlik en gemaklik te kommunikeer, met ander woorde die maatskaplike werker sal die individu in staat stel om enige gevoelens en emosies op homself te projekteer. Hierdie proses van oordrag stel die aggressiewe individu in staat om onderdrukte gevoelens, veral konflikte met ouers tydens kinderjare, op te los. Freud (1963) probeer die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag in individue aanspreek deur die onderdrukte gevoelens en emosies van die adolessent se onderbewussyn tot sy bewussyn te bring, met ander woorde dit stel die aggressiewe adolessent in staat om oor sy gevoelens te praat in 'n atmosfeer waar die individu nie bedreig voel nie.

Die aard van die maatskaplike gevallewerkkintervensie moet dus al bogenoemde aspekte in ag neem. Dit sal die adolessent wat aggressie en aggressiewe gedrag openbaar op so 'n manier bereik dat hierdie adolessent se gedagtes en denkprosesse moet verander in 'n atmosfeer wat geskik is vir openlike kommunikasie tussen die adolessent en die maatskaplike werker. Die maatskaplike gevallewerkkintervensie kan gebruik maak van 'n verskeidenheid tegnieke om die adolessent se aggressiewe gedrag op 'n deurlopende stap-vir-stap-proses te monitor en

verander. Die tegnieke, insluitende rollespel en bespreking van konfliktsituasies, sal die aggressiewe adolessent in staat stel om situasies op verskillende maniere te benader, deur alternatiewe oplossings te soek, die voordele en nadele van 'n spesifieke reaksie teenmekaar op te weeg en om dan 'n keuse te maak oor hoe om op te tree (Reddy & Goldstein, 2001). Alhoewel die adolessent met tye verkeerde besluite sal neem, wat aggressie en aggressiewe gedrag tot gevolg kan hê, sal hierdie gebeure die adolessent in staat stel om soortgelyke situasies te vermy deur gebruik te maak van herinnering, een van die tegnieke vroeër in die hoofstuk geïdentifiseer.

Aanvullend tot bogenoemde drie temas, naamlik dié emosie, kennis en gedrag, kan morele waardes ook 'n rol in die adolessent se lewe speel (Mash & Wolfe, 2005; Bandura, 1973; Aiken, 1994). Om hierdie rede word die tema van morele waardes volgende bespreek.

d) HERSTRUKTURERING VAN MORELE WAARDES

Adolessente se morele waardes het 'n groot invloed op hoe hulle in enige gegewe situasie sal reageer, byvoorbeeld as 'n adolessent onder omstandighede grootword waar aggressie en aggressiewe gedrag gereeld gebruik word, sal die adolessent self ook meer van aggressiewe gedrag tydens sekere situasies gebruik maak (Bandura, 1973; Mash & Wolfe, 2005; Sadock & Sadock, 2003; Gross, 2003). Indien dieselfde adolessent egter in omstandighede grootword waar positiewe oplossingsvaardighede toegepas word, sal hierdie adolessent enige konfliktsituasie beter hanteer (Reddy & Goldstein, 2001). Die morele waardes van adolessente is ook belangrik omdat 'n verskil in hierdie waardes tussen adolessente ook konflik kan veroorsaak (Reddy & Goldstein, 2001). Ten einde hierdie probleem van aggressiewe gedrag by adolessente ten volle vanuit 'n Suid-Afrikaanse konteks aan te spreek, is dit belangrik dat maatskaplike gevallewerkintervensie kultuursensitief moet wees.

Reddy (2009) is van mening dat kulturele sensitiwiteit meer kompleks is as wat die meeste mense dink. Om kultuursensitief te wees, in die konteks van maatskaplike gevallewerkintervensie, beteken dat maatskaplike werkers die kulturele agtergrond van hul diensverbruikers moet begryp en dat dit in 'n land soos Suid-Afrika, waar kulturele diversiteit daaglik op die voorgrond is, van primêre belang is (Reddy, 2009). Om kultuursensitief te wees beteken dat die maatskaplike werker die familiekuur, insluitend die morele waardes van 'n spesifieke gesin, hul geloof en finansies, tesame met hul etniese kuur en geografiese kuur in ag moet neem. Etniese kuur verwys na die etniese morele waardes en belange,

asook die individu se siening van die wêreld, terwyl geografiese kultuur na die omgewing waar die individu leef, verwys, byvoorbeeld adolessente wat in arm gemeenskappe grootword, sal ander morele waardes en sienings hê as adolessente wat in gemeenskappe grootword waar min tot geen armoede teenwoordig is nie (Reddy, 2009). Aggressie en aggressiewe gedrag kan moontlik ontstaan wanneer die adolessente van verskeie gemeenskappe in kontak kom met mekaar, aangesien die morele waardes en norme van hul gemeenskappe kan verskil. Maatskaplike werkers moet 'n poging aanwend om kultuursensitief te wees, aangesien kulturele sensitiwiteit die maatskaplike werker in staat sal stel om nie sy persoonlike sienings, morele waardes en geloof op die individu af te dwing nie. Indien kulturele sensitiwiteit effektief deur die maatskaplike werker toegepas word, kan dit moontlik bydra tot die vermindering van aggressiewe gedrag. Soos vroeër verduidelik, is objektiwiteit van die maatskaplike werker belangrik. As die maatskaplike werker bewus is van sy gevoelens en sienings oor ander kulture en gelowe, kan hy objektief bly.

Intervensiestrategieë met die fokus op voorkoming, vroeë intervensie, alternatiewe sorg en nasorg, maar veral vroeë intervensie, soos geïdentifiseer in die konseptuele raamwerk van hierdie studie, word vervolgens bespreek.

3.4.5.2 INTERVENSIESTRATEGIEË VIR AGGRESSIEWE ADOLESSENTE

Vir die belang van hierdie studie moet die omvang van maatskaplike gevallewerkinsintervensie, met ander woorde die fisiese intervensie wat plaasvind in die vorm van gevallewerk, ook bespreek word. Soos vroeë geïdentifiseer word intervensie gedefinieer as 'n krag of daad wat plaasvind ten einde 'n gegewe situasie, gedrag of aangeleentheid te modereer en/of aan te pas (Leaver, 2007). 'n Strategie kan gedefinieer word as 'n plan van aksie wat saamgestel is om spesifieke doelwitte te bereik (Whitney, 1994). Die volgende intervensiestrategieë is geselekteer vir die doeleindes van hierdie studie, aangesien dit die vier temas van maatskaplike gevallewerkinsintervensie, naamlik gedrag, emosie, kennis en morele waardes, kollektief aanspreek en dus verbandhoudend is.

a) ONTSPANNINGSOPLEIDING EN SELFKONTROLE-OPLEIDING

Een van die intervensiestrategieë wat deur die maatskaplike werker benut kan word, staan bekend as ontspanningsopleiding. Die ontspanningsopleiding waaraan die adolessent onder leiding van die maatskaplike werker blootgestel word, is effektief in die vermindering van spanning- en opwekkingstadiums, wat beide gewoonlik ontstaan voordat aggressiewe gedrag

manifesteer (Freud, 1963). Die maatskaplike werker leer die aggressiewe adolessent 'n verskeidenheid tegnieke aan om te gebruik in situasies waar aggressie en aggressiewe gedrag kan ontstaan, byvoorbeeld haal diep asem, herhaal uitdrukkings soos “ontspan” en “bly kalm” en doen oefeninge om te ontspan (Wolfe, 1987). Wat die intervensie verder waardevol maak, is dat dit tydens enige situasie toegepas kan word. Die aggressiewe adolessent kan ook ander adolessente hierdie spesifieke tegnieke aanleer nadat hy dit self bemeester het. Die maatskaplike werker moet daarop aandring dat die aggressiewe adolessent hierdie tegnieke daaglik toepas om te verseker dat die adolessent dit op 'n latere stadium toepas sonder om daaraan te dink. Die maatskaplike werker kan ook gebruik maak van selfkontrole-opleiding en kommunikasie-opleiding om die aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente te verminder. Die selfkontrole-opleiding, onder leiding van die maatskaplike werker, stel die adolessent in staat om 'n situasie deeglik te analiseer voordat 'n reaksie sal plaasvind, met ander woorde die adolessent kry 'n geleentheid om 'n ander reaksie tot die situasie/stimulus te identifiseer voordat aggressiewe gedrag ontstaan (Dixon, Hayes, Binder, Manthey, Sigman & Zdanowski, 1998).

Kommunikasie is belangrik in intervensie, aangesien 'n gebrek aan kommunikasie tydens die maatskaplike gevallewerkinsintervensie die vordering sal hinder. Die maatskaplike werker, soos vroeër verduidelik in die fases van die proses, moet verseker dat die aggressiewe adolessent ten volle betrokke is by die maatskaplike gevallewerkinsintervensie.

b) KOMMUNIKASIEOPLEIDING

Die maatskaplike werker kan gebruik maak van kommunikasie-opleiding ten einde die probleem van aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek. Kommunikasie-opleiding stel die adolessent in staat om moeilike situasies of gebeure te hanteer deur gebruik te maak van meer positiewe kommunikasievaardighede (Collins, Gabor & Ing, 1987; Archer, 2001). Die fokus van hierdie intervensiestrategie is om te verseker dat die individue wat in die situasie verkeer waar aggressiewe gedrag kan ontstaan, met mekaar kommunikeer, byvoorbeeld die adolessent wat aan verbale aggressie blootgestel word, kan met die oortreder probeer redeneer. Die adolessent sal dus probeer om 'n ander oplossing vir die situasie te vind eerder as om gebruik te maak van aggressie en aggressiewe gedrag (Archer, 2001). Alhoewel hierdie intervensiestrategie simplisties voorkom, kan dit moontlik tot die vermindering van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente lei (Archer, 2001).

c) VOORWAARDELIKE BESTUUR

Die maatskaplike werker kan ook gebruik maak van voorwaardelike bestuur tydens maatskaplike gevallewerkkintervensie. Voorwaardelike bestuur veronderstel dat die adolessent 'n beloning ontvang wanneer positiewe gedrag geopenbaar word en onder geen omstandighede fisies gestraf moet word nie (Higgins & Petry, 1999). Dit stem ooreen met Buss (1961) se gedragsteorie, dat gedrag aangeleer word op grond van beloning en straf. Die gevolg is dat positiewe gedrag moontlik sal manifesteer, aangesien die adolessent weet dat 'n beloning gekoppel word aan die gewenste gedrag en dat ongewenste gedrag nie beloon word nie.

d) KARAKTEROPLEIDING (ROLLESPEL)

Karakteropleiding word hoofsaaklik toegepas in die skool waar die aggressiewe adolessent homself bevind, aangesien dit die maatskaplike werker 'n geleentheid bied om kontak te maak met sulke adolessente. Die adolessent kan moontlik beter op die intervensie reageer omdat dit plaasvind in 'n omgewing wat bekend is aan hom (Smith & Sharp, 1994). Die maatskaplike werker speel 'n groot rol in die spesifieke strategie, aangesien die adolessent die korrekte manier van optrede uit die maatskaplike werker se gedrag kan waarneem en so kan leer watter gedrag onaanvaarbaar is en hoekom dit onaanvaarbaar is. Alhoewel karakteropleiding in groepsverband aangebied kan word, bly die intervensie steeds gevallewerk-georiënteerd omdat die maatskaplike werker individuele aandag aan elke leerder verskaf. Die maatskaplike werker sal die adolessent deurlopend geleentheid bied om die gedrag te beskryf en te verduidelik. As voorbeeld kan die maatskaplike werker aggressiewe gedrag teenoor 'n onderwyser openbaar. Die adolessent sal dan geleentheid kry om te beskryf wat hy/sy waargeneem het en hoe hy/sy sal voel en optree in soortgelyke situasies. Die maatskaplike werker sal dieselfde situasie weer uitbeeld, maar hierdie keer sal die gewenste gedrag geopenbaar word, gevolg deur 'n deeglike beskrywing deur die adolessent. Die uiteindelijke doel van karakteropleiding is om aggressiewe adolessente 'n geleentheid te bied om hul "karakter" te verander, met ander woorde die adolessent neem waar watter karaktereienskappe nodig is om die gewenste gedrag te openbaar (Smith & Sharp, 1994). Hiermee saam sal die aggressiewe adolessent sy waardes, norme en geloof ook assesser, ten einde te verseker dat hy heeltemal tevrede is met die aspekte van sy karakter. Dit sal die maatskaplike werker baat om waardes-identifisering by die maatskaplike gevallewerkkintervensie te inkorporeer, aangesien die kombinerings van verskeie

intervensiestrategieë ‘n meer volledige oplossing sal bied vir die aggressie en aggressiewe gedrag wat die adolessent openbaar. Waardes-identifisering as strategie van maatskaplike gevallewerintervensie sal vervolgens bespreek word.

e) WAARDES-IDENTIFISERING

Waardes-identifisering probeer adolessente ‘n geleentheid bied om hul eie waardes te ontwikkel. Die maatskaplike werker probeer dus pro-aktiewe waardes aan hulle voorstel sonder dat formele onderrig teenwoordig is (Lipe, 1990; Dombek & Wells-Moran, 2006). Aggressiewe adolessente kry voorts ‘n geleentheid om sêlf waardes te ontwikkel en van hul vorige waardes, indien dit negatief is of op hulle afgedwing is, ontslae te raak. Die maatskaplike werker sal deurlopend situasies aan die adolessent voorhou en vra wat hulle van sekere situasies dink. Dit is belangrik dat die maatskaplike werker nie sy eie waardes op die adolessente sal afdwing nie. Die adolessente moet dus gebruik maak van hul eie waardes, leerervarings, kultuur en geloof om, saam met die maatskaplike werker, beter waardes te identifiseer indien hy dit so sou verkies. Indien dit individueel aangebied word, stel dit ook die adolessent in staat om die waardes, kultuur en geloof van ander aggressiewe adolessente waar te neem, wat verder ‘n geleentheid bied om eie waardes te verander of aan te pas (Bandura, 1973). Waardes speel ‘n belangrike rol in die adolessent se lewe, aangesien dit interaksie met ander reguleer en dit kan bydra tot die ontwikkeling van aggressiewe gedrag in die adolessent (Singer, 1971).

Dit is ook noodsaaklik dat adolessente die waardes, gevoelens en regte van ander in ag neem wanneer gedrag geopenbaar word. As adolessente geen respek toon vir die waardes, gevoelens en regte van ander nie, kan dit moontlik bydra tot die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag. Assertiwiteitsopleiding sal volgende bespreek word.

f) ASSERTIWITEITSOPLEIDING

Assertiwiteit (beslistheid) sluit in ‘n reeks komponente oor gedrag wat individue in staat stel om hul eie gevoelens, opinies, voorkeure en emosies ten toon te stel op ‘n manier wat ander se waardes, gevoelens en regte respekteer selfs al kan die uitdrukking van sulke gevoelens moontlik averse reaksies veroorsaak, insluitend kritiek, straf of verwerping (Hepworth et al., 1997). Lipe, 1990 identifiseer ‘n reeks assertiewe gedragstipes of reaksies, naamlik (1) verwerping van versoeke, (2) uitdrukking van ongewilde opinies, (3) erkenning van persoonlike tekortkomings, (4) aanvaarding van komplimente, (5) uitdrukking van positiewe

gevoelens, (6) rig van versoeke om gedrag te verander (7) en die instandhouding van kommunikasie.

Die eerste stap vir die maatskaplike werker is om te bepaal watter assertiewe reaksie bevorder kan word om te verseker dat die korrekte gedrag vertoon word en dat geen onnodige tyd gemors word nie. Die tegnieke, soos reeds in hier hoofstuk geïdentifiseer, naamlik modellering, reaksiekoste en rolspel, kan dan toegepas word om die nodige reaksie verder te ontwikkel. Die doel van assertiwiteitsopleiding is dus om kommunikasie te bevorder sonder dat enige onnodige gedrag, soos byvoorbeeld aggressiewe gedrag, ontstaan (Hepworth et al., 1997). Die assertiwiteitsopleiding moet sensitief toegepas word, aangesien 'n adolessent wat aggressiewe gedrag openbaar in gemeenskappe kan grootword waar assertiwiteit nie geopenbaar word nie (Hepworth et al., 1997). In sulke gemeenskappe sal assertiwiteitsopleiding die probleem net verder aanspoor en moet ander strategieë oorweeg word, soos byvoorbeeld streshanteringsopleiding. Die adolessent sal moontlik nie-assertief optree wat tot gevolg het dat ander adolessente hulle misbruik en ondermyn. Maatskaplike werkers kan ook ingestel wees op 'n adolessent wat ontstaan vir sy regte, maar glad nie omgee vir die waardes, regte en norme van ander nie. Die maatskaplike werker kan in dié geval ook ontspanningsopleiding by hierdie opleiding inkorporeer.

Die grootste probleem wat adolessente sal ervaar, is om assertief te wees teenoor ander adolessente wat voorheen enige negatiewe gedrag teenoor hulle geopenbaar het, aangesien hulle bang sal wees vir verwerping of soortgelyke negatiewe reaksies, soos byvoorbeeld wanneer 'n adolessent aggressief teenoor ander optree ten einde homself te beskerm. Indien 'n adolessent nie van aggressiewe gedrag gebruik maak waar hy gewoonlik sou nie, laat hy homself toe om blootgestel te word aan negatiewe en ondermynde reaksies (Hepworth et al., 1997). Die maatskaplike werker kan deurlopend ondersteuning bied aan die aggressiewe adolessent om te verseker dat die gedrag effektief opgelos word. Die intervensie fokus dus hoofsaaklik soos veronderstel deur die konseptuele raamwerk van hierdie studie, op vroeë intervensie. Streshanteringsopleiding kan ook deur die maatskaplike werker tydens gevallewerkinservensie benut word. Streshanteringsopleiding sal volgende bespreek word.

g) STRESHANTERINGSOPLEIDING

Streshanteringsopleiding is 'n term wat verwys na 'n verskeidenheid benaderings wat die algehele doel het om individue in staat te stel om stres en spanning beter te hanteer in hul daaglikse lewe (Hepworth et al., 1997; Allen, 2002). Indien maatskaplike werkers dit regkry om hierdie opleiding korrek in aggressiewe adolessente te implementeer, kan dit moontlik bydra tot die vermindering in aggressiewe gedrag. Die streshanteringsopleiding sal verhoed dat 'n adolessent geïsoleer voel tydens spanningsvolle situasies of om beheer te verloor oor emosies. Die adolessent sal dus geleer word om kalm te bly ten spyte van ander se intensies of reaksies. Ontspanningsopleiding kan weereens met ander strategieë geïnkorporeer word, aangesien dit individue in staat sal stel om situasies beter te assesser en korrek daarop te reageer (Hepworth et al., 1997:430-435).

Indien die maatskaplike werker genoeg informasie aan die aggressiewe adolessent gee, sal dit verseker dat die moontlikheid tot sukses ten opsigte van ontspanningsopleiding in die konteks van streshanteringsopleiding, groter is. Die maatskaplike werker moet dus vir die adolessent en ouers genoeg informasie verskaf rakende ontspanningsopleiding. Hy moet die voordele wat hierdie opleiding vir die huidige situasie en toekoms inhou, tesame met informasie oor hoe die proses uiteengesit is, watter stappe gevolg gaan word en wat die uiteindelijke resultate gaan wees, aan hulle verduidelik.

Alhoewel die meeste van bogenoemde intervensiestrategieë tydens die maatskaplike gevallewerkkintervensie afsonderlik gebruik kan word, kan dit ook sinvol wees indien verskeie intervensiestrategieë geïntegreer word (Wolcott, 1994). Die maatskaplike werker maak in dié geval gebruik van alle bronne, soos die aggressiewe adolessent se ouers, opvoeders en vriende om die probleem van aggressiewe gedrag so effektief moontlik aan te spreek.

Wanneer die ongewenste gedrag volgens die maatskaplike werker voldoende verwyder is, byvoorbeeld wanneer aggressie en aggressiewe gedrag nie meer in die adolessente voorkom nie, kan die evalueringsfase en termineringsfase plaasvind.

3.4.6 EVALUERINGSFASE

Die doel van die evalueringsfase is om te evalueer hoe suksesvol die implementering van die intervensieplan was, met ander woorde, het die intervensieplan die ongewenste gedrag suksesvol hanteer of is verdere intervensie nodig? Die maatskaplike werker bepaal dus tot

watter graad elkeen van die doelwitte bereik is, soos dit in die kontrakfase en beplanningsfase van die intervensieproses bepaal is (Hepworth et al., 2006; Miley et al., 2001).

Die maatskaplike werker kan gebruik maak van kwantitatiewe of kwalitatiewe metings, of 'n kombinasie van beide kwantitatief en kwalitatief, om evaluering te doen. Die kwantitatiewe meting sal begin deur 'n basislyn van die gedrag vas te stel, ten einde te bepaal of enige variasies voorkom. Die kwantitatiewe meting maak gebruik van verskeie metings en instrumente om tot 'n konklusie te kom. Die maatskaplike werker kan die vordering moniteer deur indikatore te bepaal, byvoorbeeld 1 = minste, 2 = matig en 3 = meeste. Kwalitatiewe metings laat toe dat die diensverbruiker self die realiteit en ervaring verwoord deur middel van grafieke, prente en narratiewe (Compton & Galaway, 1999; Hepworth et al., 2006). Die maatskaplike werker benut dus kritieke insidente om begrip te verkry van die aggressiewe adolessent se ervaring. Die evaluering probeer vasstel watter vordering vanaf die aanvangsfase tot en met die evalueringsfase gemaak is, met ander woorde, was die tegnieke en intervensiestrategieë korrek geïmplementeer, het die aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessent verminder en is die adolessent tydens die intervensieproses bemaagtig om self in die toekoms die probleem op te los? Die evaluering is nie net waardevol vir die maatskaplike werker nie, maar die aggressiewe adolessent sien ook watter vordering plaasgevind het vanaf die begin van die intervensieproses. Die adolessent kry die geleentheid om die hele intervensieproses te evalueer, aangesien samewerking tussen die maatskaplike werker en adolessent noodsaaklik is vir sukses gedurende die proses. Indien die maatskaplike werker van mening is dat die evalueringsfase voltooi is, kan die termineringsfase geskied. Die termineringsfase van die intervensieproses sal volgende bespreek word.

3.4.7 TERMINERINGSFASE

Terminering verwys na die proses van formele beëindiging van die individuele werker-diensverbruiker-verhouding (Compton & Galaway, 1999; Johnson & Yanca, 2007). Terminering vind plaas wanneer die doelstellings van intervensie bereik is, wanneer die diensverbruiker na ander dienste verwys word, wanneer tydsbeperkte dienste klaar is of wanneer die maatskaplike werker en die diensverbruiker die ondersteunende verhouding verlaat vanweë onbeplande redes (Miley et al., 2001; Johnson & Yanca, 2007). Suksesvolle terminering behels dat die aggressiewe adolessente deurlopend voorbereid is vir die

terminering, sodat die aggressiewe adolessente voorbereid is vir onafhanklikheid van die maatskaplike werker.

Die maatskaplike werker moet ook voorbereid wees vir weerstand teen terminering, aangesien diensverbruikers gemaklik en veilig voel in die teenwoordigheid van die maatskaplike werker en die intervensieproses. Indien weerstand gebied word teen terminering, moet die maatskaplike werker bepaal of verdere intervensie nodig is en/of die diensverbruiker net die proses probeer verleng. Die terminering behels dus 'n gesamentlike reflektoring van die emosionele reaksies wat gedurende die beëindiging van die intervensieproses ontstaan, asook die gesamentlike beplanning van die adolessente se groei in die toekoms (Hepworth et al., 2006; Johnson & Yanca, 2007). Indien verdere intervensie verlang word, kan die maatskaplike werker self die nodige intervensie aan die betrokkenes bied of die maatskaplike werker kan die betrokkenes verwys na ander maatskaplike werkers wat moontlik 'n "nuwe" benadering en perspektief sal bied tot die probleem (Hepworth et al., 1997). Soms geskied terminering op 'n beplande wyse, maar word nie gekenmerk deur die suksesvolle bereiking van doelstellings nie. Dit vind plaas wanneer intervensie 'n dooiepunt bereik het, met ander woorde die maatskaplike werker en die aggressiewe adolessent moet bepaal watter faktore die gunstige bereiking van die doelstelling verhoed en wat die adolessent se persepsie van toekomstige hulp is. Die doel van die termineringsfase is dus om die diensverbruiker 'n geleentheid te bied, nie net om eienaarskap te aanvaar vir die intervensieproses nie, maar ook om werklik die verandering wat plaasgevind het te konsolideer.

Die verloop van die gevallewerkinservensie vanaf die aanvangsfase tot en met die termineringsfase word beskou as 'n gesamentlike poging om verandering en groei in die verhouding tussen die maatskaplike werker en diensverbruiker, dus die aggressiewe adolessent, die ouers, opvoeders, primêre versorgers en vriende, te laat geskied. Die maatskaplike werker tree tydens die gevallewerkinservensie op as fasiliteerder om sodoende die aggressiewe adolessent in staat te stel om self groei te bevorder en die intervensieproses te lei.

3.5 GEVALLEWERK MET AGGRESSIEWE ADOLESSENTE SE OUERS

Indien ouers deur maatskaplike werkers gemotiveer kan word om betrokke te raak by gestruktureerde ouerleidingsprogramme, kan positiewe resultate moontlik bereik word.

Hierdie tipe intervensie word beskou as gevallewerk aangesien die ouers of primêre versorgers in een-tot-een-kommunikasie met die maatskaplike werker is. Larson en Lochman (2002) is van mening dat as ouers adolessente se gedrag binne en buite die skool moniteer, en ook goeie verantwoordelike gedrag ondersteun, modelleer en handhaaf, kan dit 'n vermindering in aggressiewe gedrag in die adolessente meebring. Miller (1994) ondersteun hierdie idee van ouerleidingsprogramme en identifiseer ses komponente wat noodsaaklik is tydens die implementering van die ouerleidingsprogramme. Twee van die komponente wat in hierdie ouerleidingsprogramme belangrik is, is dat die ouers effektiewe kommunikasie en nie-fisiese dissipline sal toepas. Die effektiewe kommunikasie, insluitend empatie en die hantering van negatiewe gevoelens wat ontstaan wanneer die adolessente aggressiewe gedrag openbaar, moet deurlopend deur die ouers toegepas word om die adolessente te motiveer om meer positiewe gedrag te openbaar. Hierdie aspek van die ouerleidingsprogram stem ooreen met Albert Bandura (1973) se sosiale leerteorie. Tesame met hierdie effektiewe kommunikasie moet die maatskaplikewerk-intervensie ouers leer om nie-fisiese dissipline toe te pas, waarvan “time-outs”, reaksiekoste en die oorsien van antisosiale gedrag deel is.

Die ouers moet verseker dat die boodskappe wat hulle aan die adolessente oordra, neutraal is. Die boodskap moet dus geen negatiewe, impulsiewe emosies insluit nie. Die ouers sal die boodskap wat hulle wil oordra, deeglik moet hersien om te verseker dat geen ongewenste kommunikasie plaasvind nie. Indien 'n adolessent gewenste gedrag openbaar, sal die ouers leer om hierdie gedrag te ondersteun. Dit is wat Albert Bandura (1973) se sosiale leerteorie, waarin positiewe versterking voorkom, propageer. Die maatskaplike gevallewerkintervensie moet die ouers in staat stel om gebruik te maak van die bronne in hul omgewing, veral die skool waar die adolessent skoolgaan (Miller, 1994). Ouers behoort dus 'n wye verskeidenheid van vaardighede (“time-outs”, reaksiekoste en oorsien van antisosiale gedrag) aan te leer soos bepaal deur die maatskaplike werker - kortom, vaardighede wat nie noodwendig teenwoordig sou wees indien ouerleidingsprogramme nie beskikbaar was nie (Miller, 1994).

Die grootste probleem wat ouers ervaar met adolessente wat aggressie en aggressiewe gedrag openbaar, ten spyte van die nodige vaardighede, bronne en opleiding tot hul beskikking, is dat die meeste buitelanders insluitend familie, opvoeders en professionele werkers verwag dat hierdie ouers die adolessente lief moet hê, maar ook reg moet dissiplineer. Byvoorbeeld indien ouers die aggressiewe adolessente dissiplineer en die aggressiewe gedrag steeds

voortgaan, word ouers gekritiseer omdat hul dissipline nie streng genoeg is nie, maar wanneer die dissipline te streng is, word ouers weer gekritiseer omdat die straf te streng is (Gershoff, 2002). Indien die tegnieke, vaardighede en opleiding wat die ouers deur die maatskaplike gevallewerkinservensie ontvang nie die aggressiewe gedrag van die adolessent verminder nie, kan dit ander probleme veroorsaak, waaronder konflik tussen die ouers, gevolg deur gevoelens van moedeloosheid en hulpeloosheid. Hierdie probleme kan weer veroorsaak dat die adolessent meer aggressiewe gedrag openbaar (Down & Miller, 1998; Cavell, 2000; Szyndrowski, 1999).

3.6 GEVALLEWERK MET AGGRESSIEWE ADOLESSENTE SE SKOOLPERSONEEL

Die maatskaplike gevallewerkinservensie kan ook gebruik maak van opvoeders ten einde die probleem van aggressiewe gedrag in adolessente aan te spreek. Een van die mees algemene wyses van dissipline wat by 'n skool toegepas word indien 'n adolessent aggressiewe gedrag openbaar, is dat die betrokke adolessent of adolessente die skoolhoof moet gaan spreek. Die feit dat skole steeds van hierdie metode gebruik maak, dien as 'n indikator van hoe ver skole steeds moet gaan om adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag ten volle te verstaan (Larson & Lochman, 2002). Die skoolhoof sal die betrokke adolessente kan dissiplineer deur middel van verskeie tegnieke, naamlik deur gesprekke met adolessente, hulle uit 'n paar klasse hou, die ouers skakel of self die betrokke adolessente uit die skool skors vir 'n beperkte periode. Hierdie intervensie wat deur die skoolhoof toegepas word, kan 'n impak hê op sommige adolessente, maar die langtermyn effek van dié soort intervensie word betwyfel, veral sonder die leiding 'n maatskaplike werker (Larson & Lochman, 2002; Miller, 1994; Cavell, 2000).

In die meeste gevalle is dit ook dieselfde aggressiewe adolessente wat elke dag of week in die kantoor van die skoolhoof beland (Moeller, 2001). Die skoolhoof kan dan gevoelens van moedeloosheid en hulpeloosheid ervaar, aangesien dit blyk dat die toegepaste intervensie nie die aggressiewe daade van die adolessente effektief hanteer nie. Om hierdie rede is dit belangrik dat professionele individue, soos maatskaplike werkers, sielkundiges en voorligtingspersoneel, wat daagliks gebruik maak van effektiewe intervensiemetodes om adolessente wat aggressiewe gedrag openbaar, aan te spreek, in kontak kom met die skool en skoolhoof (Larson & Lochman, 2002). Dit is belangrik dat die maatskaplike werker verskeie

strategieë van intervensie deeglik bespreek met die skoolhoof, soos byvoorbeeld ontspannings-opleiding of kommunikasie-opleiding, ten einde te verseker dat die beste strategie van intervensie vir die betrokke adolessent geselekteer word (Larson & Lochman, 2002). Saam met hierdie bespreking moet die opvoeders van die betrokke skool ook opleiding ontvang, aangesien die implementering van maatskaplikewerk-intervensie verskeie vaardighede en tegnieke kan vereis waarvoor die opvoeders nie beskik nie (Moeller, 2001; Cavell, 2001). Die maatskaplike werker moet ook seker maak dat die opvoeders weet dat die intervensie langtermyn is en dat die verandering en vermindering in die aggressiewe gedrag wat die adolessente openbaar, stadig maar seker oor tyd sal plaasvind (Wolcott, 1994). Die maatskaplike gevallewerkinsiens kan, met ondersteuning van die opvoeders, effektief wees in skole, aangesien die meeste van die aggressiewe gedrag plaasvind by die skool en die skoliere in daaglikse interaksie met die opvoeders is (Wolcott, 1994). Larson en Lochman (2002) is van mening dat dit belangrik is dat die skool gebruik maak van die bronne in die nabye omgewing, met ander woorde die skool moet ook gebruik maak van en in interaksie tree met die gemeenskap.

3.7 SAMEVATTING

In die hoofstuk is die uiteensetting van maatskaplike gevallewerkinsiens wat die ongewenste gedrag, naamlik aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente, direk of indirek benader, bespreek. Die eerste afdeling van hierdie hoofstuk het gefokus op die bespreking van die Geïntegreerde Maatskaplike Dienslewingsmodel (RSA, 2006b) om 'n konseptuele raamwerk van hierdie studie te konstrueer, ten einde die konteks van die gevallewerkinsiens te verstaan. Die tweede afdeling van hierdie hoofstuk het gefokus op die beskrywing van die intervensieproses, vanaf die aanvangsfase tot die termineringsfase. Gedurende die bespreking van die intervensieproses is die temas van aggressie en aggressiewe gedrag, soos bepaal deur die teorieë van aggressie en aggressiewe gedrag, naamlik gedrag, emosie, kennis en morele waardes, bespreek. Dit is duidelik in hierdie hoofstuk dat skole 'n belangrike rol kan speel in die vermindering van aggressiewe gedrag in die adolessente en dat verskeie aspekte in skoolverband, naamlik ouers, primêre versorgers, opvoeders en skoolhoof, die aggressiewe gedrag effektief kan aanspreek en beperk in samewerking met die maatskaplike werker (Down & Miller, 1998; Robbins, 2000; Moeller, 2001; Larson & Lochman, 2002).

Die integrasie van die onderskeie sisteme, waaronder die aggressiewe adolessente se ouers, skool en gemeenskap, asook die betrokkenheid van die adolessent self by tegnieke en intervensiestrategieë, maak dit duidelik dat aggressiewe gedrag effektief aangespreek kan word. Om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag ten volle vanuit 'n Suid-Afrikaanse konteks te verstaan, is dit nodig om met diegene te konsulteer wat meestal verantwoordelik is vir die hantering van adolessente se aggressiewe gedrag. Die volgende hoofstuk sal daarom fokus op die verkryging en analisering van die data en resultate soos dit van die maatskaplike werkers tydens onderhoude verkry is.

Hoofstuk 4

EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE AARD EN OMVANG VAN MAATSKAPLIKE GEVALLEWERKINTERVENSIE AAN ADOLES- SENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG

4.1 INLEIDING

Die doelstelling van die navorsing is om 'n begrip te ontwikkel vir die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkindervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag, ten einde riglyne in dié verband aan maatskaplike werkers te stel.

Hierdie hoofstuk fokus op die derde doelwit van die studie, naamlik die rapportering van die resultate soos geïdentifiseer met die verwerking van die data van die onderhoudskedule. Die resultate van die empiriese ondersoek word deurlopend gekoppel aan en getrianguleer met die twee literatuurhoofstukke, naamlik hoofstukke 2 en 3. 'n Bondige oorsig van die navorsingsmetodiek volg om te verseker dat die konteks van die studie korrek geïnterpreteer word.

Tydens die analisering van die resultate van die empiriese ondersoek het die volgende hooftemas wat bespreek sal word, na vore gekom. Dit sluit in:

- besonderhede van die aggressiewe adolessente;
- oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag;
- die proses van maatskaplike gevallewerkindervensie met aggressiewe adolessente.

Hierdie hoofstuk bied eerstens 'n oorsig oor die voorbereiding vir die ondersoek, waarna verduidelik sal word hoe data ingesamel en verwerk is. Daarna word die resultate van die empiriese studie in besonderhede uiteengesit.

4.2 VOORBEREIDING VIR DIE ONDERSOEK

Voordat daar met die studie begin is, is toestemming by spesifieke maatskaplike werkers verkry om aan die studie deel te neem.

4.2.1 Universum

Die navorsingsveld sluit al die maatskaplike werkers werksaam by nie-regeringsorganisasies (NRO's) in die Boland-distrik in. Daar is by alle NRO's in die Boland-distrik vasgestel watter maatskaplike werkers met aggressiewe adolessente werk. Altesaam 30 maatskaplike werkers het aan hierdie insluitingskriteria voldoen. Die eerste gewillige 20 maatskaplike werkers wat Afrikaans of Engels magtig is (om die gebruik van 'n tolk uit te skakel), is in die studie gebruik. Daar is gebruik gemaak van doelbewuste steekproeftrekking, aangesien slegs maatskaplike werkers wat oor die nodige eienskappe beskik, deel van die studie kon wees (Grinnell, 1988; Grinnell & Williams, 1990; Bless et al., 2004).

4.2.2 Navorsingsmetode

Onderhoude met deelnemende maatskaplike werkers is met behulp van 'n onderhoudskedule as riglyn gevoer. Hierdie onderhoudskedule is gebaseer op inligting wat uit die literatuurstudie verkry is (hoofstukke 2 en 3). 'n Gekombineerde kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenadering is binne 'n verkennende en beskrywende ontwerp gevolg (De Vos et al., 2005; Padgett, 1998; Williams et al., 1995). Dit stem ooreen met Bless en Smith (2004:97-101) se stelling dat in sekere areas van die sosiale realiteit, suiwer kwantitatiewe navorsing nie genoeg is om die navorsing volledig te voltooi nie. Alhoewel die tendens dat kwantitatiewe navorsing meer betroubaar en eenvoudiger is om te verwerk teenwoordig is, sal die verwerping van kwalitatiewe informasie tot 'n onvolledige beskrywing van die sosiale realiteit lei.

4.2.3 Data-invordering en -analiserings

Die navorser het gebruik gemaak van semi-gestruktureerde onderhoude. Elke onderhoud het tussen 40 tot 60 minute geduur. Geen onderhoud het sonder die toestemming van die respondente plaasgevind nie. Die onderhoude met die deelnemende maatskaplike werkers is konfidensieel hanteer om individuele respondente se standpunte te beskerm (Rubin & Babbie, 2007). Direk na afloop van die onderhoude is die data verwerk en het analiserings gevolg. Dit behels die organisering van inligting in beduidende patrone en die omskepping daarvan in 'n raamwerk, wat die essensie van wat gesê word, ontbloot (Rubin & Babbie, 2007). Kwalitatiewe data is volgens Tesch (1990) se riglyn tot temas, subtemas en kategorieë verwerk. Die res van hierdie hoofstuk fokus op data wat gegenereer is uit die onderhoudvoering. Die resultate wat deur middel van direkte aanhalings uiteengesit sal

word, word deurlopend vergelyk en getrianguleer met bestaande literatuur. Om die kwantitatiewe data grafies te illustreer, word van tabelle en figure gebruik gemaak.

4.3 NAVORSINGSRESULTATE

Die navorsingsresultate word bespreek deur middel van die skematiese uiteensetting in tabel 4.1, waar die hoof- en subtemas wat in hierdie studie voorkom, aangedui word.

Tabel 4.1: Skematiese uiteensetting van die hoof- en subtemas van die empiriese studie

HOOFTEMAS	SUBTEMAS
1. Identifiserende besonderhede van die maatskaplike werkers	<ul style="list-style-type: none"> Aantal jare werksondervinding as maatskaplike werker Grootte van respondente se gevalleladings Aantal adolessente in gevalleladings van respondente
2. Besonderhede van die aggressiewe adolessente in die respondente se gevalleladings	<ul style="list-style-type: none"> Aantal adolessente wat aggressiewe gedrag openbaar in respondente se gevalleladings Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente Geslag van aggressiewe adolessente in gevallelading van respondente Ouderdom van aggressiewe adolessente in die gevalleladings van respondente Aggressiewe adolessente se skoolbywoning Hoofversorger van die aggressiewe adolessente
3. Aanmelding van die aggressiewe adolessent	<ul style="list-style-type: none"> Wie is verantwoordelik vir die aanmelding van aggressiewe adolessente Kliëntsisteem wat die aggressiewe adolessente verteenwoordig
4. Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag volgens respondente	<ul style="list-style-type: none"> Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente Frekwensie van faktore wat bydra tot aggressiewe gedrag in adolessente Oorsake van aggressiewe gedrag soos geïdentifiseer deur die aggressiewe adolessente van die respondente
5. Proses van maatskaplike gevallewerk-intervensie met aggressiewe adolessente	<ul style="list-style-type: none"> Die frekwensie van die verskillende maatskaplikewerkmetodes soos benut tydens maatskaplikewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente Vlakke van dienslewering Fokus van assessering tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente Fokus van doelstellings vir gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente Temas vir gevallewerkintervensie Benutting van intervensiestrategieë Benutting van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente Betrokkenheid van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente Benaderde sukses ten opsigte van die vermindering van adolessente se aggressiewe gedrag Voltooing van die intervensieproses deur aggressiewe adolessente

Die hoofteemas en subteemas, tesame met **kategorieë** wat verder vanuit die subteemas geïdentifiseer is, sal vervolgens bespreek word.

4.3.1 Identifiserende besonderhede van die maatskaplike werkers

‘n Uiteensetting van die identifiserende besonderhede van die maatskaplike werkers behels die beskrywing van verskeie subteemas, waaronder die aantal jare werksondervinding per maatskaplike werker, die grootte van die respondente se gevalleladings, asook die aantal adolessente per gevallelading van elke deelnemer.

4.3.1.1 Aantal jare werksondervinding as maatskaplike werker

Die respondente is gevra hoeveel jare ondervinding hulle as maatskaplike werkers het. Tabel 4.2 bied ‘n uiteensetting van die respondente se totale aantal jare werksondervinding.

Tabel 4.2: Aantal jare werksondervinding van respondente as maatskaplike werkers

Aantal jare werksondervinding	f	Persentasie
Minder as 1 jaar	0	0%
1 tot 5 jaar	12	60%
Meer as 5 jaar	8	40%
Totaal	20	100%

(n=20)

Daar is twaalf (60%) respondente wat slegs vyf jaar of minder ondervinding as maatskaplike werkers het. Daar kan dus afgelei word dat die meerderheid respondente (60%) relatief min ondervinding het in die beroep van maatskaplike werk, wat moontlik ‘n effek op die maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente kan hê.

4.3.1.2 Grootte van respondente se gevalleladings

As deel van die identifiserende besonderhede van die maatskaplike werkers, is die maatskaplike werkers gevra om die grootte van hulle gevalleladings aan te dui. Die grootte van die gevalleladings het gefokus op twee aspekte, naamlik aantal huishoudings en aantal diensverbruikers (kliënte) per maatskaplike werker. Tabel 4.3 bied ‘n uiteensetting van die grootte van die respondente se gevalleladings.

Tabel 4.3: Grootte van die respondente se gevalleladings

	Minimum	Maksimum	Gemiddeld	Totaal van al die respondente se gevalleladings
Aantal huishoudings per maatskaplike werker	23	300	105,35	2107
Aantal kliënte per maatskaplike werker	52	450	201,65	4033

(n=20)

Die grootte van die respondente se gevalleladings ten opsigte van huishoudings wissel van 23 tot 300 huishoudings per maatskaplike werker met 'n gemiddelde van 105,35 huishoudings per deelnemer. Die grootte van die gevalleladings ten opsigte van diensverbruikers wissel van 52 tot 450 kliënte, met 'n gemiddelde van 201,65 kliënte per deelnemer. Die resultate maak dit duidelik dat die aantal kliënte per deelnemer relatief hoog is, en dat dit moontlik tot gevolg kan hê dat die maatskaplike werkers nie effektiewe dienste aan alle kliënte lewer nie, veral nie deur middel van 'n gevallewerkmethode nie (Maslach & Leiter, 1997). Dit kan ook beteken dat die maatskaplike werkers se gevallelading so hoog is dat die meerderheid van hul werk nie tydens kantoorure gedoen kan word nie (Maslach & Leiter, 1997).

4.3.1.3 Aantal adolessente in gevalleladings van respondente

In opvolging van die grootte van die respondente se gevalleladings, is die respondente gevra om by benadering te identifiseer hoeveel adolessente in hul gevalleladings teenwoordig is. Tabel 4.4 is 'n uiteensetting van die resultate van die aantal adolessente in die gevallelading van die respondente.

Tabel 4.4: Aantal adolessente in gevallelading van respondente

	<u>Kleinste aantal</u> adolessente in die gevalleladings van die respondente	<u>Grootste aantal</u> adolessente in die gevalleladings van die respondente	<u>Gemiddelde aantal</u> adolessente in die gevalleladings van die respondente	<u>Totale aantal</u> adolessente in die gevalleladings van die respondente
Aantal adolessente	15	150	70,35	1407

(n=20)

Tesame met die groot aantal kliënte wat elke respondent bedien (soos uiteengesit in tabel 4.3) wissel die aantal adolessente van elke gevallelading tussen 15 tot 150 adolessente, met 'n gemiddelde van 70,35 adolessente per deelnemer. Die meerderheid respondente het self aangedui dat hul gevalleladings nie hanteerbaar is nie as gevolg van die hoë aantal gevalle per werker, sowel as die groot hoeveelhede werk wat in elke geval vereis word. 'n Groot aantal respondente se kliënte is adolessente, naamlik 1407 (35%) uit 'n totale aantal kliënte van 4033. Die respondente moet 'n sorgplan en individuele ontwikkelingsplan vir elke aggressiewe adolessent opstel wat die sterkpunte en ontwikkelingsareas van die aggressiewe adolessent uiteensit (RSA, 2006b). Die groot persentasie adolessente in die deelnemers se gevallelading en die intensiteit van werk wat daarmee saamgaan, onderskryf dus die doel en belangrikheid van hierdie studie.

4.3.2 Besonderhede van die aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente

In opvolging van die identifiserende besonderhede van die respondente, het die volgende afdeling gefokus op die besonderhede van die aggressiewe adolessente wat deel is van die respondente se gevalleladings. Tabel 4.5 bied 'n uiteensetting van die subtemas soos geïdentifiseer in die onderhoudskedule.

In hierdie gedeelte sal elke subtema afsonderlik bespreek word, met die fokus op die aantal adolessente wat aggressiewe gedrag openbaar, die tipe aggressiewe gedrag wat geopenbaar word, die geslag en ouderdom van die aggressiewe adolessente, die hoofversorger van die adolessente, asook die aggressiewe adolessente se skoolbywoning.

4.3.2.1 Aantal adolessente in gevalleladings van respondente wat aggressiewe gedrag openbaar

Die respondente is gevra om by benadering te identifiseer hoeveel aggressiewe adolessente in hul gevalleladings voorkom, gebaseer op die aantal adolessente wat in die vorige vraag (4.3.1.3) geïdentifiseer is. Die resultate van hierdie vraag word geïllustreer in tabel 4.5.

Tabel 4.5: Aantal adolessente wat aggressiewe gedrag in respondente se gevalleladings openbaar

	Minimum	Maksimum	Gemiddeld	Totale aantal aggressiewe adolessente in die gevalleladings van die respondente
Aantal aggressiewe adolessente in respondente se gevalleladings	15	131	52,75	1005

(n=20)

Tabel 4.5 reflekteer die aantal aggressiewe adolessente wat die maatskaplike werkers in hul gevalleladings het. Dit wissel van 'n minimum van 15 aggressiewe adolessente tot 'n maksimum van 131 aggressiewe adolessente, met 'n gemiddelde van 52,75 aggressiewe adolessente per maatskaplike werker. Dit is duidelik uit die response van die respondente dat hulle op 'n daaglikse basis in interaksie met aggressiewe adolessente is. Berekeninge toon dat 71,43% van die totale aantal adolessente (1407) in die gevalleladings van die maatskaplike werkers aggressiewe gedrag openbaar. Dit stem saam met die literatuur van Connor (2002), Maquire en Pastore (1999), Gentry (2004), Petersen et al. (2005) en Harber (2001) dat die voorkoms van aggressiewe adolessente hoog is, nie net in 'n internasionale konteks nie, maar ook in 'n Suid-Afrikaanse konteks. Die groot persentasie aggressiewe kliënte in die gevalleladings van die respondente staaf dus voorts die rasionaal en probleemstelling van hierdie studie.

4.3.2.2 Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente

Die respondente is 'n oop vraag gevra om te identifiseer watter tipe aggressiewe gedrag die adolessente in hulle gevalleladings die meeste openbaar. Daar is ook in meer diepte geëksploreer ten opsigte van waar en teenoor wie die aggressiewe gedrag plaasvind. Die bevindinge van die ondersoek word vervolgens in figure en tabelle aangebied.

Uit die response van die respondente kon ses veranderlikes wat oor die tipe aggressiewe gedrag van die adolessente handel, geïdentifiseer word. Respondente kon vanweë die oop vraag meer as een respons bied. Die veranderlikes word in tabel 4.6 uiteengesit.

Tabel 4.6: Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente

Tipe aggressiewe gedrag van die adolessente soos geïdentifiseer deur die respondente	f	Persentasie
Baklei met familie	10	50%
Baklei met vriende	7	35%
Indirekte aggressie (skree/gil/vloek)	5	25%
Baklei met opvoeders	4	20%
Vandalisme	3	15%
Boelies	3	15%

(n=20)

Die tipe aggressiewe gedrag van adolessente wat die respondente die meeste geïdentifiseer het, is aggressiewe gedrag wat voorkom in die vorm van baklei met familie (10 respondente of 50%), gevolg deur aggressiewe gedrag in die vorm van baklei met vriende (7 respondente of 35%) en aggressiewe gedrag deur indirekte aggressie (skree/gil/vloek) (vyf respondente of 25%). Die respondente het dit deurlopend duidelik gemaak dat meisies meer gebruik maak van indirekte aggressie en dat seuns meer gebruik maak van direkte aggressie, soos baklei met vriende en familie, asook vandalisme. Die volgende veranderlike waarna minder deur respondente verwys is, is aggressiewe gedrag in die vorm van baklei met opvoeders (4 respondente of 20%). Laastens is vandalisme en boelie (drie respondente of 15%) deur respondente as 'n tipe aggressie deur adolessente geïdentifiseer. Hierdie resultate stem ooreen met die algemene konsensus onder navorsers oor die feit dat meisies meer gebruik maak van indirekte aggressie, terwyl seuns meer direkte aggressie toepas (Chang, 2003:535-537; Kerestes et al., 2006; Krevans & Gibbs, 1996; Pakaslahti et al., 2000; Richardson, 2005; Tremblay, 2000; Singer, 1971). Daar kan dus afgelei word dat die resultate van die respondente deur literatuur ondersteun word.

4.3.2.3 Teenwoordigheid van individu wanneer die aggressiewe gedrag plaasvind

Die respondente is tweedens deur middel van 'n oop vraag ter wille van 'n meer diepte eksplorering versoek om te identifiseer in wie se teenwoordigheid die aggressiewe gedrag meestal plaasvind, soos die respondente dit in hul eie gevalleladings ondervind. Die volgende tabel voorsien die resultate van hierdie subtema. Die respondente kon meer as een respons aanbied.

Tabel 4.7: Teenwoordigheid van individue tydens die aggressiewe gedrag van die adolessente

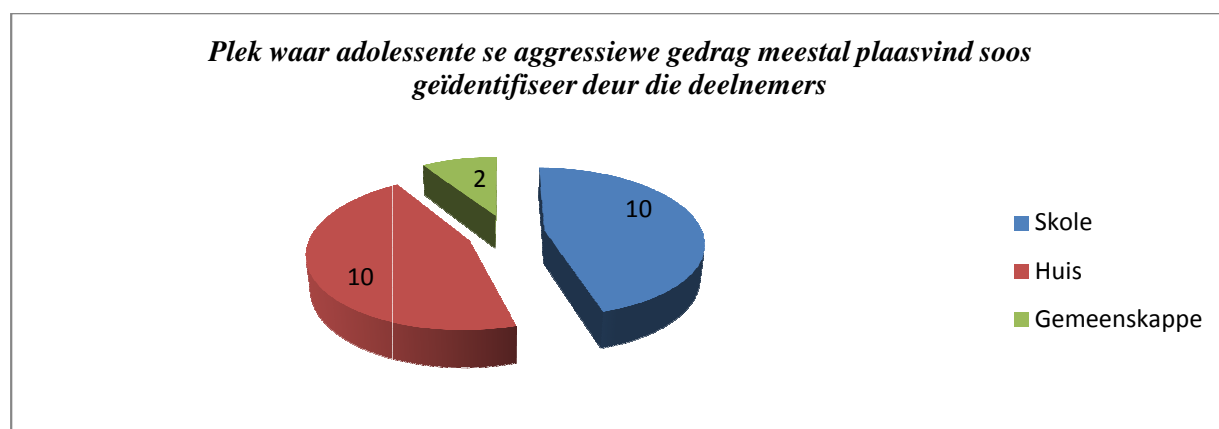
Teenwoordigheid van individue tydens aggressiewe gedrag	f	Persentasie
Familie	9	45%
Vriende	9	45%
Opvoeders	4	20%
Bendes	1	5%

(n=20)

Dit is nie vreemd dat die resultate aandui dat die respondente van mening is dat aggressiewe gedrag meestal plaasvind in die teenwoordigheid van vriende en familie nie (nege respondente of 45%), gevolg deur aggressiewe gedrag in die teenwoordigheid van opvoeders (vier respondente of 20%) en laastens deur aggressiewe gedrag deur bendes (een respondent of 5%). Dit stem ooreen met die resultate van die tipe aggressiewe gedrag wat adolessente openbaar, soos dit in tabel 4.6 aangetoon is, aangesien die respondente van mening is dat baklei met familie en vriende die meeste voorkom onder die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings.

4.3.2.4 Plek waar aggressiewe gedrag van die adolessente meestal plaasvind

Die respondente is ook versoek om te identifiseer waar die aggressiewe gedrag van die adolessente in hul gevalleladings die meeste plaasvind. Figuur 4.1 illustreer die resultate op hierdie vraag.

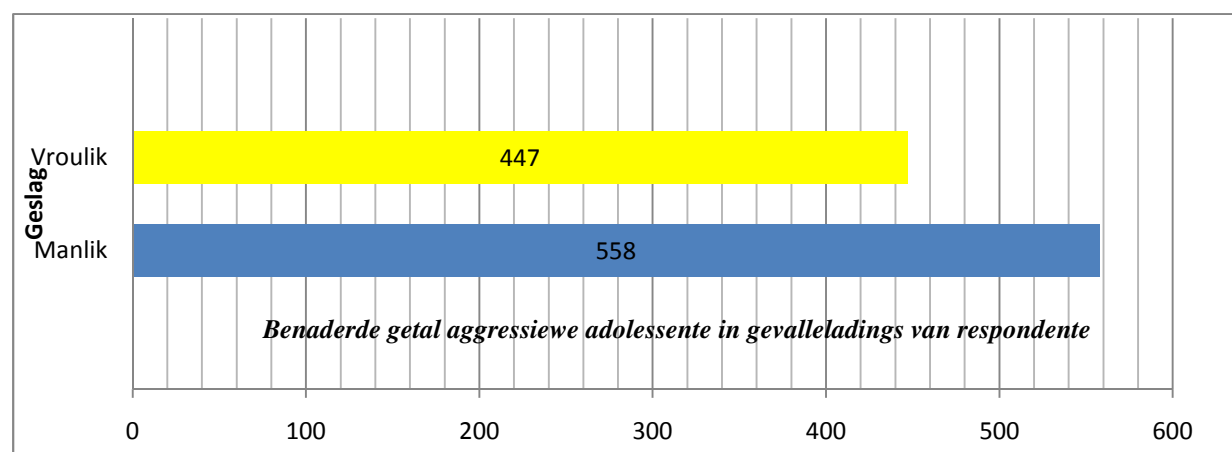
(n=20)

Figuur 4.1: Plek waar die aggressiewe gedrag van die adolessente meestal plaasvind

Figuur 4.1 dui aan dat die helfte van die respondente (10 respondente of 50%) van mening is dat aggressiewe gedrag van adolessente in hul gevalleladings meestal by die adolessente se skole of huise voorkom, terwyl aggressiewe gedrag die minste in die breër gemeenskap (twee of 10%) voorkom. 'n Voorbeeld wat hierdie standpunt ondersteun, naamlik dat aggressiewe gedrag meestal plaasvind by skole en huise, is dié van 'n seun wat op 18 Augustus 2008 'n medeskoolier, die 16-jarige Jacques Pretorius, aan die Hoër Tegniese Skool Nic Diederichs in Krugersdorp vermoor het deur gebruik te maak van 'n swaard (Daily Mail Reporter, 2008). Rademeyer (2009) is van mening dat adolessente op 'n daaglikse basis blootgestel word aan verskeie vorme van geweld en dat dit glad nie skrikwekkend is dat hulle meer en meer begin gebruik maak van aggressie en aggressiewe gedrag in omstandighede waar dit voorheen glad nie teenwoordig was nie, soos byvoorbeeld 'n adolessent wat sy onderwyser sal aanrand as gevolg van 'n swak punt vir 'n toets. Die feit dat die respondente toon dat die adolessente se aggressiewe gedrag meestal in die huis en skool voorkom, korreleer dus met die tipe aggressie en die persone teenwoordig wanneer die aggressie plaasvind, soos dit in tabelle 4.6 en 4.7 geïllustreer word.

4.3.2.5 Geslag van aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente

Die tweede kenmerk van die aggressiewe adolessente wat in ag geneem is, is hulle geslag. Die respondente is versoek om die geslag van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings by benadering aan te dui.

(n=1005)

Figuur 4.2: Geslag van aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente by benadering aangedui

Uit figuur 4.2 blyk dit dat die respondente van mening is dat 558 (55,5%) van die totale aantal aggressiewe adolessente in hul gevalleladings manlik is, terwyl 447 (44,5%) van die totale aantal aggressiewe adolessente in hul gevalleladings vroulik is. Die voorkoms van meisies en seuns is relatief eweredig versprei in die gevalleladings van respondente en stem oor met Mash en Wolfe (2005) dat adolessente seuns in die algemeen meer aggressiewe gedrag as meisies toon.

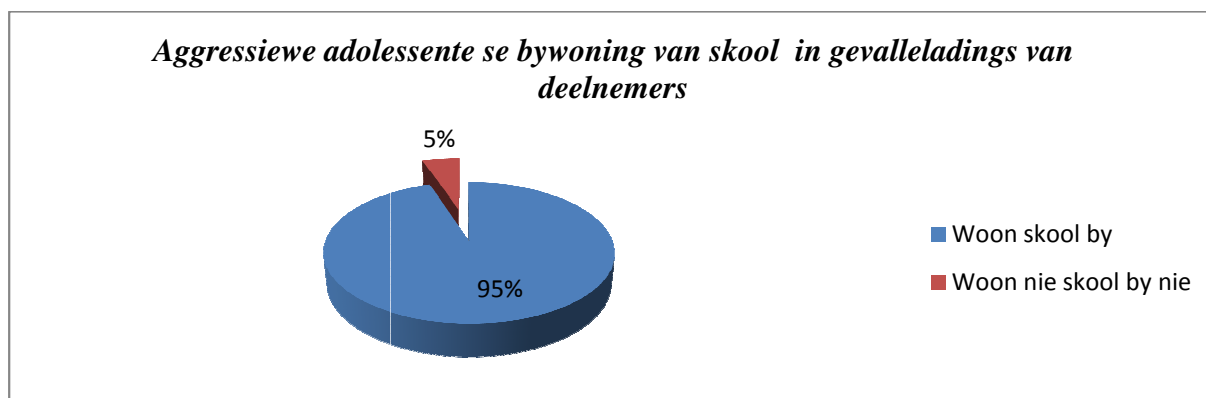
4.3.2.6 Ouderdom van aggressiewe adolessente in die gevalleladings van respondente

Die respondente is gevra om by benadering die ouderdom van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings aan te dui. Die meeste respondente, naamlik 11 of 55% het aangetoon dat die meeste van die aggressiewe adolessente in hulle gevalleladings by benadering 14 tot 16 jaar oud is. Tydens verdere eksplorering voer die respondente aan dat die rede waarom die meeste adolessente in hulle gevalleladings ongeveer 14 jaar oud is, moontlik is weens die feit dat hierdie adolessente in 'n oorgangsfase van skool en sosiale interaksie is (Wait et al., 2005).

Die voorafgaande bevinding stem ook ooreen met die definisie van adolessensie soos geïdentifiseer in hoofstuk 1, naamlik dat adolessensie na 'n lewensfase van jong persone tussen die ouderdom van 10 en 20 jaar verwys (Esterhuyse, 2001; Kalipeni et al., 2004; Wait et al., 2003:140-150). Die ontwikkelingstake tydens hierdie periode, wat bekend staan as vroeë adolessensie, volgens Wait et al. (2005:152) is die volgende: die aanvaarding van 'n veranderende liggaamlike voorkoms, ontwikkeling van operasionele denke, emosionele ontwikkeling, lidmaatskap van die portuurgroep en die vestiging van heteroseksuele verhoudings. Verder is die psigososiale krisis van hierdie tydperk groepidentifikasie teenoor vervreemding, wat moontlik tot die betrokke adolessente se aggressiewe gedrag aanleiding gee.

4.3.2.7 Aggressiewe adolessente se skoolbywoning

Die respondente is gevra om 'n aanduiding te gee wie van die aggressiewe kliënte in hulle gevallelading van skoolgaande ouderdom is. Figuur 4.3 toon die uiteensetting van die resultate.

(n=20)

Figuur 4.3: Aggressiewe adolessente se bywoning van skool in die gevalleladings van die respondente

Figuur 4.3 bied 'n uiteensetting van die respondente se mening oor die aggressiewe adolessente se skoolbywoning. Die meerderheid respondente (19 maatskaplike werkers of 95%) is van mening dat die meeste van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings skoolgaande is. Een deelnemer het die volgende respons gegee: *“alhoewel die meeste van die aggressiewe adolessente geregistreer is by 'n skool, bepaal daaglikse omstandighede of die adolessente die skool sal bywoon.”* Dit stem ooreen met Wait et al. (2005) se mening dat tydens die fase van adolessensie sterk druk op die adolessente vanuit drie invloedryke bronne, naamlik ouers, portuurgroepe en opvoeders geplaas word om met 'n spesifieke portuurgroep van hul ouderdom te identifiseer (Wait et al., 2005). Indien enige van hierdie drie bronne negatiewe interaksie met die adolessente het, kan dit 'n impak op sy gedrag hê. Die een deelnemer (5%) wat aangedui het dat die meeste aggressiewe adolessente in sy gevallelading nie skool bywoon nie, is van mening dat die *“aggressiewe adolessente drentel en niks beter het om te doen nie. Die omstandighede waarin die aggressiewe adolessente grootword, gekoppel aan die daaglikse groepsdruk wat hierdie adolessente van hul vriende ervaar om nie skool te gaan nie, maak dat die meeste aggressiewe adolessente nie skool bywoon nie”*.

Alhoewel dit dus duidelik uit die respondente se ervarings blyk dat die aggressiewe adolessente wel skoolgaan, bepaal daaglikse omstandighede of hulle skool sal bywoon of nie.

4.3.2.8 Hoofversorger van die aggressiewe adolessente

As deel van die identifiserende besonderhede van die aggressiewe adolessente is die respondente gevra om hul mening te gee oor wie meestal die aggressiewe adolessente se hoofversorger is. Die respondente het die geleentheid gehad om van 'n lys van drie opsies te

kies. Indien geeneen van die drie opsies (albei ouers, enkelouer (ma), enkelouer (pa)) volgens die deelnemer meestal die hoofversorger is nie, kon die respondent iemand anders identifiseer.

Tabel 4.8: Respondente se ervaring oor wie die hoofversorgers van die aggressiewe adolessente is

Hoofversorger van die aggressiewe adolessente volgens respondente	f	Persentasie
Enkelouer – Ma	10	50%
Albei ouers	6	30%
Ander: Familielid	3	15%
Enkelouer – Pa	1	5%
Totaal	20	100%

(n=20)

Uit die response kan afgelei word dat die helfte van die respondente van mening is dat die enkelouer-ma meestal die hoofversorger van die aggressiewe adolessente is, gevolg deur albei ouers (6 respondente of 30%), 'n familielid (3 respondente of 15%) en die enkelouer-pa (1 of 5%). Die respondente (6 respondente of 30%) wat aangedui het dat albei ouers verantwoordelik is vir die versorging van die aggressiewe adolessent, is almal egter ook van mening dat die ma hoofsaaklik die versorger waarneem. Dit stem ooreen met die siening van Pirouz (2005) en Wittenberg en Collinson (2007) dat die teenwoordigheid van enkelouergesinne nie 'n uitsondering tot 'n paar gesinne in Suid-Afrika nie is nie. Trouens, daar is 'n groot verskuiwing van die meer tradisionele gesin na 'n groter meerderheid enkelouergesinne. Die gevolg is dat baie adolessente grootgemaak word in omstandighede wat nie noodwendig ideaal is nie (Pirouz, 2005; Wittenberg & Collinson, 2007).

4.3.3 Aanmelding van aggressiewe adolessente

In hierdie afdeling is die respondente gevra om te identifiseer wie meestal die aggressiewe adolessent aanmeld, en of die aggressiewe adolessent 'n vrywillige kliënt is al dan nie.

4.3.3.1 Verantwoordelikheid vir aggressiewe adolessente se aanmelding

Die volgende tabel dien as uiteensetting van die resultate oor wie meestal verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessente. Die resultate van hierdie vraag word geïllustreer in tabel 4.9.

Tabel 4.9: Verantwoordelik vir die aggressiewe adolessente se aanmelding

Aanmelder van die aggressiewe adolessente volgens respondente	f	Persentasie
Primêre versorger	8	40%
Opvoeders	7	35%
Gesin	4	20%
Polisie	1	5%
Vriende	0	0%
Totaal	20	100%

(n=20)

Vanuit figuur 4.11 blyk dit dat die respondente ervaar dat die primêre versorger (8 respondente of 40%) hoofsaaklik verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessent. Wat die respondente ook duidelik gemaak het, is dat die aanmelding gewoonlik plaasvind in kombinasie met die skool, met ander woorde die primêre versorger (gewoonlik die ma) sal dit aanmel, gevolg deur die skool wat ook die adolessent by die maatskaplike werker aanmeld. Feder & Clay (2002) se mening oor die aanmelding van aggressiewe adolessente sluit by die ervarings van die respondente aan deurdat die outeurs noem dat moeders gewoonlik verantwoordelikheid aanvaar vir die aanmelding van hul kinders, aangesien hulle meestal verantwoordelik is vir die versorging van die adolessente. Die gesin (enige gesinslid) word ook deur die respondente as 'n moontlike bron van aanmelding (20%) beskou, terwyl die polisie (5%) slegs adolessente aanmeld wanneer ekstreme gevalle van aggressiewe gedrag na vore kom, soos byvoorbeeld gevalle van aanranding.

Uit die respondente se oogpunt is dit dus duidelik dat die primêre versorger, gewoonlik die ma van die aggressiewe adolessent, 'n belangrike rol speel in die versorging en aanmelding van die adolessente se aggressiewe gedrag.

4.3.3.2 Vrywilligheid van die aggressiewe adolessent tot deelname aan intervensie

Die respondente is gevra om hulle ervaring te deel oor aggressiewe adolessente se vrywillige deelname aan intervensie. Tabel 4.10 dien as uiteensetting van die respondente se respons op hierdie vraag.

Tabel 4.10: Vrywilligheid van aggressiewe adolessente tot deelname aan intervensie

Vrywilligheid van aggressiewe adolessente tot deelname aan intervensie	f	Persentasie
Vrywillige kliënt	0	0%
Nie-vrywillige kliënt	20	100%
Totaal	20	100%

(n=20)

Wat merkwaardig is van die resultate is dat nie een respondent van mening was dat die aggressiewe adolessent 'n vrywillige kliënt is nie. Die aggressiewe adolessent wat 'n nie-vrywillige kliënt is word verplig deur sy ouers en opvoeders om die maatskaplikewerk-intervensie te ontvang en is een van die moeilikste kliënte wat 'n maatskaplike werker kan kry, aangesien die kliënt gewoonlik van mening is dat geen probleem bestaan nie. Die aggressiewe adolessent sal byvoorbeeld ander blameer vir die gedrag wat hy openbaar (Hepworth et al., 1997). Alhoewel respondente van mening is dat adolessente soms as oorgeplaaste kliënte beskou kan word, dui hulle aan dat daar gewoonlik min tot geen aggressiewe adolessente is wat oorgeplaas is vanaf ander maatskaplike werkers se gevallelading.

4.3.4 Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag

In hierdie afdeling word daar eerstens gefokus op die oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag, sowel as die frekwensie van faktore bydraend tot sulke gedrag soos geïdentifiseer deur die respondente. Tweedens word die oorsake van die aggressiewe gedrag soos geïdentifiseer deur die adolessente in die respondente se gevalleladings bespreek.

4.3.4.1 Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente

Die respondente is 'n oop vraag gevra om te identifiseer wat die hoofoorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag is. Die veranderlikes wat deur die respondente geïdentifiseer is, word in tabel 4.11 uiteengesit. Die verskillende kategorieë deur respondente geïdentifiseer, word ook bespreek. Respondente kon meer as een respons aandui.

Tabel 4.11: Oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente

Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag volgens die respondente	f	%
Alkohol	1	5%
Armoede	1	5%
Kulturele waardes	1	5%
Ouerstyle	1	5%
Genetika	1	5%
Vriende	2	10%
Mishandeling	2	10%
Egskeiding	3	15%
Gesinsprobleme	3	15%
Kommunikasieprobleme	4	20%
Stres	4	20%
Dwelms	6	30%
Media	7	35%
Groepsdruk	10	50%

(n=20)

Die primêre oorsake wat die respondente vir die adolessente se aggressiewe gedrag geïdentifiseer het, is groepsdruk (10 respondente of 50%), gevolg deur die media (7 respondente of 35%) en dwelmmisbruik (6 respondente of 30%). Daarop volg kommunikasieprobleme en stres (4 respondente of 20%) as oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag. Hierdie bevindinge stem ooreen met ander navorsing wat faktore identifiseer wat moontlik kan bydra tot aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente (Bandura, 1973; Barker et al., 1941; Berkowitz, 1993; Brain, 1986; Buss, 1986; Dugan, 2004; Felson en Tedeschi, 1993; Freud, 1963; Galt, 2007; Lorenz, 1966; Moeller, 2001; Schachter, 1971; Singer, 1971 en Smith, 1999).

Alhoewel die meerderheid respondente van mening is dat groepsdruk (50%) een van die primêre oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag beskou kan word, soos ook ondersteun deur die literatuur van Budhal (1998), is hulle ook van mening dat die faktore interafhanklik is van mekaar. Die volgende response van die respondente dien as redes oor

hoekom die faktore interafhanklik van mekaar is. Die voorbeelde wat deur die respondente genoem is, is gekategoriseer en word as sodanig aangebied.

Kategorieë van interafhanklikheid van faktore wat as oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag geïdentifiseer word:

- “Indien die adolessente grootword in omstandighede waar **geen dissipline** toegepas word nie en **mishandeling** op ‘n daaglikse basis voorkom, kan die adolessent na sy vriende kyk om hulp te verleen. Indien **groepsdruk** nou toegepas word om ongewenste aktiwiteite uit te voer, kan aggressiewe gedrag ontstaan.”
- “Alhoewel die gebruik van **dwelms** meer onder adolessente voorkom as die gebruik van **alkohol**, bied albei steeds ernstige probleme. Indien adolessente byvoorbeeld tik gebruik, sal dit tot **kommunikasieprobleme** lei wat weer aggressiewe gedrag tot gevolg kan hê.”
- “Die **botsing van kulturele waardes** veroorsaak by tye groot probleme, aangesien sommige adolessente van mening is dat dit voldoende is om gebruik te maak van fisiese krag om take verrig te kry, terwyl ander adolessente van mening is dat dit onnodig is om fisiese krag te gebruik. Die botsing van hierdie waardes kan baie maklik tot aggressie en aggressiewe gedrag lei.”
- “Alhoewel **egskeiding** self nie as primêre oorsaak van aggressiewe gedrag by adolessente beskou kan word nie, kan dit moontlik bydra tot ander probleme, insluitend dwelmmisbruik, kommunikasieprobleme en stres. Die probleme wat as gevolg van egskeiding ontstaan, kan weer bydra tot aggressiewe gedrag in die adolessente.”

Wat uit die stellings van die respondente afgelei kan word, is dat die kategorieë, naamlik **geen dissipline, mishandeling, groepsdruk, die gebruik van dwelms en alkohol, kommunikasie probleme, botsings van kulturele waardes en egskeiding**, interafhanklik is van mekaar. Geen probleem alleen kan verantwoordelik gehou word vir die ontstaan van aggressiewe gedrag in adolessente nie, soos dit deur die Daily Mail Reporter (2008), Grobler (2008) en Staff Reporters (2009) gerapporteer word. Die respondente sal dus tydens gevallewerkindervensie met die aggressiewe adolessente alle moontlike oorsake in ag moet neem om aggressiewe gedrag te verbeter (Bandura, 1973; Barker, Dembo & Lewin, 1941; Buss, 1986; Connor, 2002; Freud, 1963; Gasa, 2001; Hanson et al., 2006; Lorenz, 1966; Moeller, 2001; Singer, 1971; Wilson & Bolcher, 1990).

4.3.4.2 Frekwensie van faktore bydraend tot aggressiewe gedrag in adolessente soos deur respondente ervaar

In die volgende afdeling is respondente 'n geslote vraag gevra om die frekwensie van 'n lys faktore wat bydra tot die aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessente in hul gevalleladings te identifiseer. Die response van die respondente op die onderskeie faktore word in die onderstaande tabel uiteengesit en daarna bespreek. As deel van die vraag, is respondente ook gevra om te identifiseer of daar enige ander faktore is wat kan bydra tot aggressie en aggressiewe gedrag in die adolessente van hul gevalleladings. Die uiteensetting van hierdie vraag word weerspieël in tabel 4.12. Die kategorie van “soms” word uiteengesit.

Tabel 4.12: Frekwensie van faktore bydraend tot adolessente se aggressiewe gedrag in respondente se gevalleladings

Faktore	Soms
Biologie & Genetika	7 (35%)
Kulturele waardes	7 (35%)
Gemeenskappe	8 (40%)
Boelies	9 (45%)
Egskeiding	9 (45%)
Bendes	10 (50%)
Enkelouergesinne	10 (50%)
Sosio-ekonomiese status	10 (50%)
Media (TV, koerant, internet, radio)	12 (60%)
Beloning en ondersteuning van aggressiewe gedrag	15 (75%)
Middelmisbruik deur ouers	15 (75%)
Groepsdruk	16 (80%)
Waarneming van aggressiewe gedrag	18 (90%)
Huishoudelike geweld	20 (100%)
Middelmisbruik deur die adolessent	20 (100%)
Mishandeling deur ouers	20 (100%)
Frustrasie van die adolessent	20 (100%)

(n=20)

Die resultate dui aan dat 'n groot meerderheid respondente van mening is dat faktore soos frustrasie van die adolessent (20 respondente of 100%), beloning en ondersteuning van aggressiewe gedrag (15 respondente of 75%), waarneming van aggressiewe gedrag (18 respondente of 90%), middelmisbruik deur die ouers (15 respondente of 75%), huishoudelike geweld (20 respondente of 100%), mishandeling deur die ouers (20 respondente of 100%), groepsdruk (16 respondente of 80%), middelmisbruik deur die adolessente (20 respondente of 100%) en media (12 respondente of 60%), soms bydra tot die adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag in hul gevalleladings. Die literatuur van Freud (1963), Lorenz (1966), Brain (1986), Barker et al. (1941), Buss (1986), Singer (1971), Schachter (1971) en Bandura (1973) ondersteun hierdie ervarings van die respondente, naamlik dat al hierdie faktore kan bydra tot die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag in adolessente. Faktore wat bykans eweredig tussen die response van die respondente verspreid is, sluit in enkelouergesinne (10 respondente of 50%), bendes (10 respondente of 50%), sosio-ekonomiese status (10 respondente of 50%), egskeiding (9 respondente of 45%), boelies (9 respondente of 45%) en gemeenskappe (8 respondente of 40%), as moontlike oorsake van adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag. Die feit dat sommige faktore eweredig verspreid is tussen die response van die respondente, dui weer op die interafhanklikheid van faktore. Die multidimensionele teoretiese perspektief maak dit duidelik dat geen faktor alleen verantwoordelik kan wees vir die ontwikkeling van aggressiewe gedrag in adolessente nie, maar dat die integrasie van verskeie faktore en teorieë soos byvoorbeeld die teenwoordigheid van armoede, middelmisbruik en mishandeling aggressiewe gedrag in adolessente kan veroorsaak (Moeller, 2001; Gasa, 2001; Wilson & Bolcher, 1990).

4.3.4.3 Oorsake van aggressiewe gedrag soos geïdentifiseer deur die adolessente kliënte van respondente

Respondente is deur middel van 'n oop vraag versoek om die adolessente se redes vir hul aggressiewe gedrag teenoor ander te identifiseer. Die respondente kon meer as een respons gee. Uit die response kon vyf veranderlikes geïdentifiseer word. Hierdie veranderlikes word in tabel 4.13 uiteengesit.

Tabel 4.13: Oorsake van aggressiewe gedrag volgens die adolessente in die gevalleladings van die respondente

Motivering van die adolessente vir hul aggressiewe gedrag teenoor ander soos geïdentifiseer deur die respondente	f	%
Uitlokking deur ander	11	55%
Kommunikasieprobleme	4	20%
Gesinsprobleme	3	15%
Skool	3	15%
Groepsdruk	2	10%

(n=20)

Die oorsaak van die aggressiewe gedrag wat die meeste (11 respondente of 55%) geïdentifiseer word deur die adolessente in die gevalleladings van die respondente, is dat ander die aggressiewe gedrag uitlok en dat die aggressiewe gedrag dus tot die gegewe situasie geregtig word, gevolg deur 'n gebrek aan kommunikasie (4 respondente of 20%) wat die aggressiewe gedrag veroorsaak. Gesinsprobleme en die skool as oorsaak vir die uitlokking van die adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag, is elk drie keer aangedui (15%).

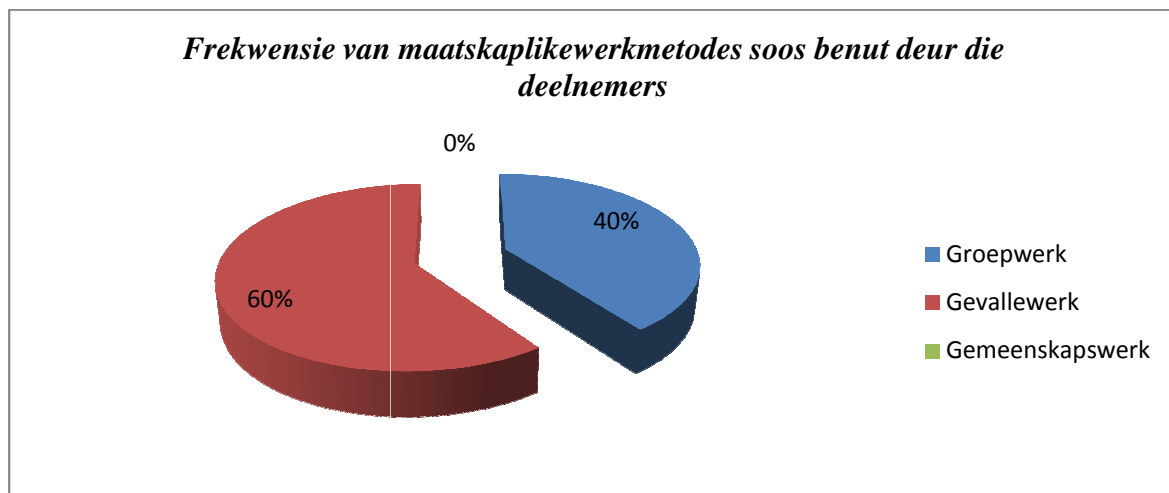
Dit is duidelik uit die respondente se ervaring dat die aggressiewe adolessente nie self verantwoordelikheid vir die gedrag wil aanvaar nie, maar dat hulle ander blameer vir uitlokking van die gedrag. Dit stem ooreen met die bevindinge van vroeër (tabel 4.10), waar die respondente van mening is dat die aggressiewe adolessente as nie-vrywillige kliënt optree. Een van die hoofeienskappe van 'n nie-vrywillige kliënt is dat hulle ander individue blameer vir die probleem en hulle eie gedrag probeer regverdig (Hepworth et al., 1997).

4.3.5 Proses van maatskaplikewerk-intervensie met aggressiewe adolessente

Die volgende afdeling sal fokus op verskeie aspekte van die intervensieproses, naamlik die gebruik van die verskillende maatskaplikewerkmetodes, vlakke van dienslewering, fokus tydens gevallewerkassessering, doelstellings vir gevallewerkintervensie, temas vir gevallewerk-intervensie, intervensiestrategieë, benutting van hulpbronne en die sukses wat behaal word in die voltooiing van die intervensieproses.

4.3.5.1 Die frekwensie van die verskillende maatskaplikewerkmetodes soos benut tydens maatskaplikewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente

Die respondente is gevra wat die mees toepaslike maatskaplikewerkmetode is om die adolessente se aggressie en hul aggressiewe gedrag in hul gevalleladings aan te spreek. Alhoewel dit 'n geslote vraag was, is respondente aangemoedig om hul response met redes te staaf. Die kategorieë wat vanuit die respondente se response geïdentifiseer is, word ook bespreek.

(n=20)

Figuur 4.4: Frekwensie van maatskaplikewerkmetodes soos benut deur die respondente

Figuur 4.4 gee 'n voorstelling van watter maatskaplikewerkmetode die respondente die meeste toepas wanneer aggressiewe adolessente intervenie ontvang. Soos daaruit afgelei kan word, maak die meeste respondente (12 respondente of 60%) gebruik van gevallewerk om die adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag aan te spreek, terwyl agt respondente (40%) aangedui het dat hulle gebruik maak van groepwerk. Die literatuur van Molefe (1996) en Homan (1999) ondersteun die feit dat gevallewerkintervensie by uitstek deur maatskaplike werkers toegepas kan word om adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag aan te spreek. Geen respondente (0%) het aangedui dat gemeenskapswerk in dié gevalle gebruik word nie. Die volgende response is voorbeelde van respondente se redes vir die benutting van die onderskeie maatskaplikewerkmetodes. Die voorbeelde wat deur die respondente genoem is, is gekategoriseer en word as sodanig aangebied.

Kategorieë van die benutting van verskillende maatskaplikewerk metodes deur respondente:

Gevallewerk:

- “Gevallewerk stel jou in staat om ‘n meer **gefokusde diens** te lewer: ‘n belangrike aspek wanneer die aggressiewe gedrag van adolessente aangespreek word. Die adolessente benodig **individuele aandag**.”
- “Die adolessente sukkel soms om werklik die probleem van aggressiewe gedrag in groepsverband aan te spreek, aangesien hulle **bang is vir veroordeling** deur hulle vriende.”
- “Alhoewel baie min tyd werklik beskikbaar is om intensiewe gevallewerk van die aanvangsfase tot die termineringsfase te bied,, bly gevallewerk steeds die beste opsie (al moet die gevallewerk slegs **korttermyn-georiënteer** wees).”
- “Gevallewerk stel jou in staat om op grondvlak die probleem aan te spreek, met ander woorde waar die **wortels van die aggressie en aggressiewe gedrag** van die adolessente geleë is.”

Groepwerk:

- “Alhoewel die adolessent nie noodwendig intensiewe aandag in groepwerk ontvang nie, stel dit die maatskaplike werker in staat om **meer kwessies in ‘n korter periode** aan te spreek. Indien dit met passie toegepas word, glo ek dat groepwerk beter benut moet word.”
- “Groepwerk is ideaal vir die **grootte van ons gevalleladings**. Dit stel ons in staat om die probleem kollektief aan te spreek wat baie tyd bespaar.”

Gemeenskapswerk:

- “Alhoewel die meeste maatskaplike werkers gebruik maak van gemeenskapswerk in maatskaplike werk, dien dit **nie as ‘n goeie oplossing** vir die aggressiewe gedrag van die adolessente nie.”
- “Die adolessente benodig **individuele aandag** wat slegs gevallewerk kan bied. Gemeenskapswerk stel jou meer in staat om globale probleme soos alkoholmisbruik en geweld in die gemeenskap aan te spreek.”

Bostaande voorbeelde word ondersteun deur Van Rooyen en Combrink (1985), Perlman (1957) en Leaver (2007) se postulasie dat gevallewerk se doel is om die psigososiale funksionering van die adolessent wat probleme ondervind, te herstel, te herskep en te versterk. Die maatskaplike werker verbeter gevolglik maatskaplike en persoonlike hulpbronne sodat die adolessente die aggressie en aggressiewe gedrag beter kan hanteer. Die adolessent kan dus beter funksioneer op 'n emosionele, maatskaplike, intellektuele en fisiese vlak. Daar kan afgelei word dat die respondente van mening is dat gevallewerk geskik is om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag van adolessente in hul gevalleladings aan te spreek, aangesien gevallewerk 'n meer **gefokusde diens** lewer en die **wortels van die probleem probeer aanspreek** (Perlman, 1957). Alhoewel die plek en rol van groepwerk en gemeenskapswerk nie ontken word nie en dit geïntegreerd benut moet word, is dit belangrik om na aanleiding van die bostaande response van die respondente spesifiek in ooreenstemming met Thackeray et al., (1994) op **individualisering** (gefokusde diens) te fokus. Elke adolessent verskil van 'n ander en beleef sy probleme anders. Probleme is nie noodwendig afwykings van die norm nie, maar ontstaan dikwels as gevolg van unieke onbevredigende behoeftes. Hierdie onbevredigende behoeftes veroorsaak eiesoortige spanning wat aggressie en aggressiewe gedrag by adolessente tot gevolg kan hê. Dit kan spesifiek deur middel van gevallewerkintervensie in maatskaplike werk aangespreek word (Van Rooyen & Combrink, 1985, Sullivan, 2008).

4.3.5.2 Vlakke van dienslewering

Die respondente is gevra om hul mening te bied oor op watter vlak van dienslewering hul gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente fokus. Die respondente het ook deurlopend hul antwoorde gestaaf.

Al die respondente (100%) het aangedui dat hul vlak van dienslewering aan aggressiewe adolessente fokus op **vroeë intervensie**, aangesien die meeste van die aggressiewe adolessente aangemeld word wanneer die gedrag reeds gemanifesteer het. Die respondente is van mening dat dit basies onmoontlik is om van die adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag ontslae te raak. Die meeste respondente het dit ook duidelik gemaak dat alhoewel die fokus op vroeë intervensie is, probeer hulle altyd voorkomend optree. Die volgende aanhaling van 'n deelnemer reflekteer hierdie standpunt, naamlik dat “*wanneer 'n aggressiewe adolessent aangemeld word, probeer ek onmiddellik die **passing en funksionering** van hom verbeter om te verseker dat die gedrag nie in die nabye toekoms*

plaasvind nie. Alhoewel dit moontlik slegs dien as 'n korttermynoplossing, is dit al wat ek kan doen, aangesien twee ánder adolessente reeds vir my wag wanneer ek klaar is met hierdie aggressiewe adolessent. Om 'n adolessent se aggressiewe gedrag te voorkom is basies onmoontlik.” Die kwessie rakende die grootte van die respondente se gevalleladings is weereens duidelik, met ander woorde die diens wat gelewer word en op vroeë intervensie fokus, is slegs korttermyn-georiënteer en nie so gespesialiseerd soos moontlik benodig word om aggressiewe gedrag effektief aan te spreek nie (Perlman, 1957; Thackeray et al., 1994).

4.3.5.3 Fokus tydens assesseringsfase van gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

Die respondente is gevra om aspekte waarop hulle fokus tydens die assesseringsfase van die gevallewerkintervensie te identifiseer. Die volgende gekategoriseerde response is voorbeelde van aspekte waarop respondente fokus tydens die assesseringsfase van gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente.

Kategorieë van aspekte geïdentifiseer tydens assesseringsfase:

- *“Dit is moeilik om die spesifieke aspekte te identifiseer wat aandag tydens die assesseringsfase sal verlang, aangesien elke adolessent 'n unieke individu is. Vir my as maatskaplike werker is dit belangrik om tydens die assesseringsfase vas te stel **hoekom die gedrag aangemeld** is. Saam daarmee wil ek ook self probeer bepaal wat **die erns van die gegewe gedrag** is.”*
- *“Ek begin gewoonlik die assesseringsfase deur beide partye 'n geleentheid te bied om **hul storie** te vertel. Gedurende hierdie ontmoeting dien ek slegs as **fasiliteerder** vir die interaksie en bied ek elke party 'n geleentheid om **enige** iets te sê. Indien die kommunikasie werklik negatief raak, sal ek intree.”*
- *“Alhoewel ek die oorsaak van die aggressiewe gedrag wil bepaal, doen ek dit glad nie tydens die assesseringsfase nie. In die meeste gevalle wil die adolessent in elk geval nie die probleem erken nie. Ek probeer dus net seker maak dat alle partye se **funksionering tydelik kan verbeter**, ten einde genoeg tyd te bied om 'n oplossing te vind tot die gegewe situasie.”*
- *“Vir my is dit belangrik dat **alle partye instem tot intervensie**. Die intervensie is nie net belangrik vir die aggressiewe adolessent nie, maar ook vir die rapporteur.”*
- *“Die assesseringsfase bied my 'n geleentheid om te bepaal **wat alle partye wil bereik**, met ander woorde hoekom het hulle met my kom praat? Dit bied my 'n geleentheid*

om vas te stel wat die erns van die situasie is. Ek moet my gevalle prioritiseer, aangesien my gevallelading so groot is.”

- *“Dit is belangrik dat die **funksionering van die adolessent** onmiddellik aandag kry. Dit stel my in staat om ‘n oplossing te vind vir die situasie.”*

Daar kan afgelei word, en dit word ondersteun deur literatuur van Hepworth et al. (2006) en Joubert (1990), dat die assesseringsfase die maatskaplike werker die geleentheid bied om die situasie van aggressiewe adolessente beter te verstaan. Dit stel respondente in staat om vas te stel **hoekom die aggressiewe gedrag aangemeld is, die erns van die gegewe aggressie en aggressiewe gedrag, wat beide partye wil bereik** deur die intervensie en hoe die aggressiewe gedrag die **funksionering van adolessente** beïnvloed. Daar kan dus afgelei word dat assessering die simptome van die aggressiewe adolessent beskryf, asook hulpbronne wat moontlik benut kan word tydens die gevallewerkintervensie, ondersoek. Die assessering word nie beskou as ‘n diagnose nie, maar die diagnose spruit eerder voort uit die assessering (Hepworth et al., 2006).

Die ervaring van die respondente dat die funksionering van die adolessente tydens assessering belangrik is, stem ooreen met die doel van die assessering, naamlik dat dit nie net die probleme en kwessies van die aggressiewe adolessent identifiseer nie, maar ook daarop fokus om die sterkpunte van die aggressiewe adolessent te identifiseer, om funksionering binne die adolessent se sosiale konteks te verbeter. Indien die behoeftes en sterkpunte van die aggressiewe adolessent nie saam geassesseer word nie, ondermyn die maatskaplike werker die adolessent se potensiaal en groei (Hepworth et al., 2006).

4.3.5.4 Fokus van doelstellings vir gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

Die respondente is 'n oop vraag gevra om te identifiseer op watter doelstellings hulle tydens gevallewerkintervensie met die aggressiewe adolessente fokus. Die volgende response deur die respondente is voorbeelde van doelstellings wat hulle geïdentifiseer het. Die voorbeelde is hieronder gekategoriseer en word as sodanig aangebied.

Kategorieë van die fokus van doelstellings vir gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

- *“Die **sterkpunte** van die adolessent moet bevorder word. Dit sal die adolessent in staat stel om meer positief te wees, wat hopelik die aggressiewe gedrag sal verminder.”*

- “Die **behoefte** van die adolessent is die primêre fokus. Te veel maatskaplike werkers fokus op die gedrag.”
- “Ek probeer intree **waar die gedrag ontstaan**, met ander woorde ek probeer die doelstelling formuleer wat die aggressiewe gedrag op grondvlak aanspreek. Dit is nie altyd maklik nie, aangesien die meeste van die dienste korttermyn-georiënteer is.”
- “Ek probeer werklik die **aggressiewe gedrag verminder**. Dit is egter in die meeste gevalle onmoontlik om die aggressie en aggressiewe gedrag totaal en al te verwyder.”
- “Die doelstelling moet fokus op **verbetering van kommunikasie**, aangesien aggressiewe gedrag meestal voorkom by adolessente wat min tot geen effektiewe kommunikasievaardighede het.”
- “Alhoewel die meeste maatskaplike werkers nie werklik sal fokus op beter **integrasie met die gemeenskap** nie, probeer ek dit altyd inkorporeer in my doelstelling. Die integrasie met die gemeenskap stel die adolessent in staat om uit te reik na die gemeenskap indien kwessies ontstaan, wat dalk weer die voorkoms van aggressiewe gedrag sal verminder.”

Dit is duidelik uit die response van die respondente dat verskeie kategorieë in die doelstellings van die intervensieproses geïdentifiseer kan word. Die respondente fokus op die **sterkpunte en behoeftes** van die aggressiewe adolessente, tree in waar die **aggressiewe gedrag ontstaan, verbeter kommunikasie** en skep **beter integrasie** met die gemeenskap. Dit stem ooreen met kategorieë van die assesseringsfase, en sluit aan by die resultate van vroeër (tabel 4.10) waar die respondente van mening is dat die meeste aggressiewe adolessente nie-vrywillige kliënte verteenwoordig. Dit is dus belangrik dat die doelstellings ooreenstem met die motivering van die aggressiewe adolessent. Die doelstellings wat dus geselekteer word, moet met die kennis en vaardighede van die praktisyn ooreenstem en dit moet in positiewe terme gestel word sodat groei kan plaasvind. Dit is ook belangrik dat die maatskaplike werker nie instem tot doelstellings waarteen hy voorbehoude het nie. Dit stel die aggressiewe adolessent in staat om ‘n keuse uit te oefen oor sy verbintenis tot die spesifieke doelstelling (Hepworth et al., 2006).

Die afleiding kan voorts gemaak word dat die aggressiewe adolessent meer gemotiveerd sal wees om aan die intervensieproses deel te neem as die maatskaplike werker op sy/haar sterkpunte en behoeftes fokus.

4.3.5.5 Temas van gevallewerintervensie

Die respondente is deur 'n geslote vraag gevra om te identifiseer tot watter mate hulle tydens gevallewerintervensie met die aggressiewe adolessent fokus op een van die volgende temas: gedrag, emosie, kennis en morele waardes. Die resultate van hierdie vraag word in tabel 4.14 getoon.

Tabel 4.14: Temas van gevallewerintervensie

Temas	Soms die fokus van temas	Meestal die fokus van temas	Hoofsaaklik die fokus van temas
Gedrag	5 (25%)	5 (25%)	10 (50%)
Emosie	2 (10%)	8 (40%)	10 (50%)
Kennis	3 (15%)	7 (35%)	10 (50%)
Morele waardes	10 (50%)	8 (40%)	2 (10%)

(n=20)

Die resultate dui aan dat daar 'n gelyke verspreiding is onder respondente wat hoofsaaklik fokus op die temas van gedrag, emosie en kennis (10 of 50%) tydens gevallewerintervensie met die aggressiewe adolessente. Al drie genoemde temas is in teorieë geïdentifiseer, wat as moontlike oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag beskou kan word (Bandura, 1973; Braden, 1997; Freud, 1963; Singer, 1971; Aiken, 1994). Die helfte van die respondente (10 of 50%) is egter van mening dat morele waardes as 'n tema tydens gevallewerintervensie aan aggressiewe adolessente slegs soms die fokus van intervensie is. Dit is egter teenstrydig met die literatuur van Bandura (1973), Mash & Wolfe (2005), Sadock & Sadock (2003) en Gross (2003) wat van mening is dat morele waardes wel ondersoek moet word tydens die intervensieproses om adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag effektief te bestuur. Die respondente het dit egter weereens duidelik gemaak dat elke situasie uniek is en dat *“gedrag in een geval die fokuspunt van intervensie kan wees, maar dat emosie en kennis vir die volgende aggressiewe adolessent belangrik sal wees.”*

4.3.5.6 Benutting van intervensiestrategieë

Respondente is deur 'n geslote vraag gevra om hul benutting van verskillende intervensiestrategieë tydens gevallewerintervensie met aggressiewe adolessent te identifiseer. Die respondente het geleentheid gehad om uit 'n verskeidenheid van sewe

intervensiestrategieë te kies, elk wat deur navorsers geïdentifiseer is as effektiewe wyses om aggressiewe gedrag in adolessente te hanteer (Allen, 2002; Archer, 2001; Collins, Gabor & Ing, 1987; Dombeck & Wells-Moran, 2006; Hepworth et al., 1997; Higgins & Petry, 1999; Larson & Lochman, 2002; Lipe, 1990; Smith & Sharp, 1994; Wolcott, 1994).

Tabel 4.15: Benutting van intervensiestrategieë deur die respondente

Temas	Word nooit benut nie	Word soms benut	Word meestal benut
Ontspanningsopleiding	10 (50%)	10 (50%)	0 (0%)
Kommunikasie-opleiding	4 (20%)	0 (0%)	16 (80%)
Karakteropleiding	6 (30%)	7 (35%)	7 (35%)
Voorwaardelike Bestuur	16 (80%)	4 (20%)	0 (0%)
Assertiwiteitsopleiding	5 (25%)	9 (45%)	6 (30%)
Waardes-identifisering	10 (50%)	10 (50%)	0 (0%)
Streshanteringsopleiding	5 (25%)	10 (50%)	5 (25%)

(n=20)

Wat uitstaan in die resultate is dat 'n groot hoeveelheid respondente nog nooit gebruik gemaak het van sekere van die intervensiestrategieë nie, veral voorwaardelike bestuur (16 respondente of 80%), ontspanningsopleiding (10 respondente of 50%) en waardes-identifisering (10 respondente of 50%) nie. In die gevalle van ontspanningsopleiding en waardes-identifisering het die helfte van die respondente aangedui dat hulle hierdie twee intervensiestrategieë ook net soms benut tydens gevallewerkindervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag. Daar kan afgelei word dat die intervensiestrategie wat die respondente die meeste benut om aggressiewe gedrag van adolessente aan te spreek, kommunikasie-opleiding is (16 respondente of 80%), terwyl assertiwiteitsopleiding en karakteropleiding relatief eweredig verspreid was onder die respondente se ervarings. Die literatuur dui egter aan dat al sewe intervensiestrategieë toegepas kan word om aggressie en aggressiewe gedrag van adolessente effektief te hanteer (Allen, 2002; Archer, 2001; Collins, Gabor & Ing, 1987; Dixon et al., 1998; Dombeck & Wells-Moran, 2006; Freud, 1963; Hepworth et al., 1997; Higgins & Petry, 1999; Lipe, 1990; Smith & Sharp, 1994; Wolfe, 1987).

Die afleiding kan samevattend gemaak word, dat alhoewel 'n groot meerderheid respondente (16 respondente of 80%) kommunikasie-opleiding benut tydens gevallewerkindervensie aan aggressiewe adolessente, die respondente in 'n mindere mate gebruik maak van ander

intervensiestrategieë om adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag meer effektief te bestuur.

4.3.5.7 Benutting van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

Die respondente is gevra of hulle gebruik maak van enige hulpbronne, soos ouers, vriende of opvoeders, tydens gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente. Die meeste respondente (18 maatskaplike werkers of 90%) is van mening dat hulle wel gebruik maak van hulpbronne tydens die intervensieproses. Die response van die respondente word in tabel 4.16 uiteengesit.

Tabel 4.16: Benutting van hulpbronne deur die respondente

Benutting van hulpbronne deur die respondente	f	%
Ouers	14	70%
Opvoeders	6	30%
Polisie	2	10%
Vriende	1	5%

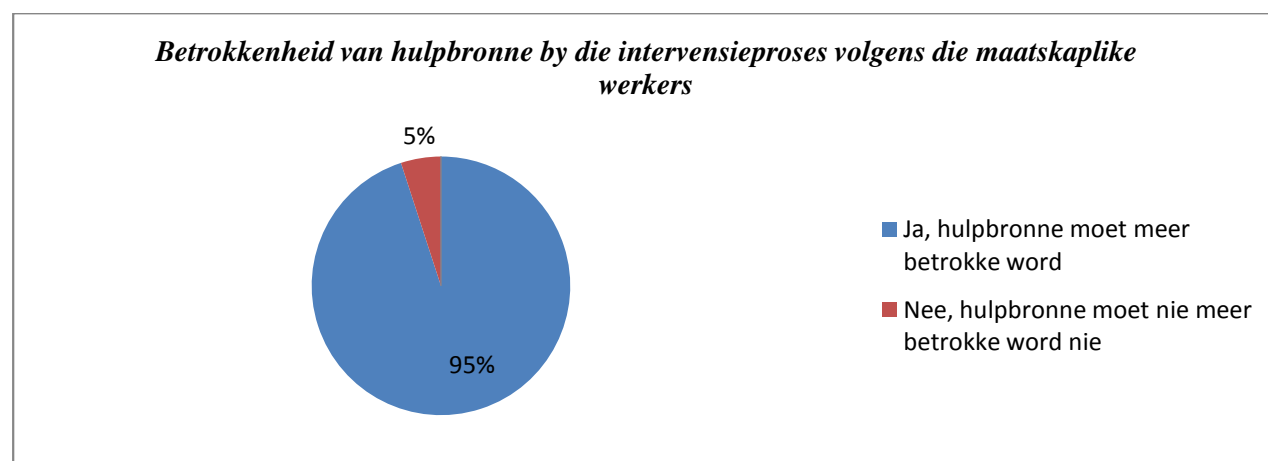
(n=20)

Die meerderheid respondente (14 respondente of 70%) is van mening dat ouers die meeste as hulpbron benut word tydens die gevallewerkintervensieproses aan aggressiewe adolessente, gevolg deur opvoeders (6 respondente of 30%), polisie (2 of 10%) en vriende (1 respondent of 5%). Dit stem ooreen met die resultate van vroeër (tabel 4.9), naamlik dat ouers hoofsaaklik verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessente. Daar kan dus afgelei word dat ouers 'n primêre rol speel in die adolessent se lewe (Wait et al., 2003), nie net ten opsigte van opvoeding nie, maar ook ten opsigte van aanmelding soos gerapporteer deur die respondente. Die maatskaplike werkers moet dus deurlopend verseker dat die ouers, veral die moeder van die aggressiewe adolessent, betrokke is by die intervensieproses.

4.3.5.8 Betrokkenheid van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

In opvolging van die benutting van hulpbronne deur die respondente, is die respondente gevra om te identifiseer of sekere hulpbronne meer betrokke moet wees by die

gevallewerkindintervensie aan aggressiewe adolessente. Die respondente is ook gevra om die hulpbronne te identifiseer, indien hul van mening is dat daar wel hulpbronne is wat meer betrokke moet wees. Figuur 4.5 bied 'n uiteensetting van die respondente se mening oor of hulpbronne meer betrokke moet wees, terwyl tabel 4.17 die hulpbronne uiteensit soos geïdentifiseer deur die respondente.

(n=20)

Figuur 4.5: Betrokkenheid van hulpbronne volgens respondente

Figuur 4.5 dui aan dat die meerderheid respondente (19 of 95%) van mening is dat verskeie hulpbronne meer betrokke moet wees om die probleem van aggressie en aggressiewe gedrag van adolessente effektief te hanteer. Hepworth et al. (2006) ondersteun hierdie ervaring van die respondente, deurdat die respondente gebruik moet maak van alle moontlike hulpbronne ten einde die intervensieproses te vergemaklik.

Tabel 4.17: Hulpbronne wat volgens respondente meer betrokke moet wees by die intervensieproses

Hulpbronne soos geïdentifiseer deur die respondente	N	%
Opvoeders	14	70%
Vriende	8	40%
Ouers	6	30%
Polisie	3	15%
Staat	3	15%
Ander maatskaplike werkers	2	10%

(n=20)

Die hulpbronne wat volgens die respondente meer betrokke moet wees by die intervensieproses aan aggressiewe adolessente is opvoeders (14 respondente of 70%), vriende van die aggressiewe adolessente (8 of 40%), asook ouers (6 of 30%). Literatuur ondersteun bogenoemde ervarings van respondente, naamlik dat **ouers, vriende en opvoeders meer betrokke** moet wees by die intervensieproses, aangesien hierdie drie hulpbronne 'n belangrike rol in die aggressiewe adolessente se lewens speel en self ook verantwoordelik kan wees vir die ontstaan van dié gedrag (Wait et al., 2005). Alhoewel baie min respondente (3 of 15%) aangedui het dat die staat meer betrokke moet wees by die intervensieproses, is al die respondente van mening dat ondersteuning deur die staat ten opsigte van finansiering en voorgesette opleiding voordelig sal wees vir gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente. Dit sal die respondente in staat stel om meer fokus-georiënteerde dienste te kan lewer.

4.3.5.9 Beraamde sukses in die vermindering van adolessente se aggressiewe gedrag

Die respondente is gevra om by benadering te skat watter mate van sukses behaal word wanneer hulle aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessente in hul gevalleladings deur gevallewerkintervensie aangespreek word. Dus: word die aggressie en aggressiewe gedrag suksesvol aangespreek en verminder of verwyder gedurende die intervensieproses?

Die ervarings van die respondente het relatief verskil van mekaar, met 'n respondent wat aangedui dat geen (0%) sukses behaal word tydens die intervensieproses nie, terwyl ander respondente van mening is dat tot 90% sukses behaal word in hul gevalleladings. Die gemiddelde sukses vir al die respondente is 50% (afgerond). Dit beteken dus dat van die 1005 aggressiewe adolessente soos deur die respondente aangemeld, slegs 503 hul gedrag deur middel van die intervensieproses verbeter het. Dit is kommerwekkend dat die ander 50% nie hul aggressie en aggressiewe gedrag sal verminder nie. Daar kan dus afgelei word dat respondente baie meer sal moet doen tydens die gevallewerkintervensie, ten einde te verseker dat die aggressiewe adolessente die intervensieproses voltooi.

4.3.5.10 Voltooiing van die intervensieproses deur aggressiewe adolessente

Die volgende vraag het die respondente versoek om by benadering te identifiseer hoeveel van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings die gevallewerkintervensie voltooi. Die respondente is gevra om hul response te motiveer. Tabel 4.18 dien as uiteensetting van die resultate.

Tabel 4.18: Voltooing van intervensieproses deur aggressiewe adolessente volgens die respondente (aanvangsfase tot termineringsfase)

Persentasie aggressiewe adolessente wat by benadering gevallewerkindervensie voltooi	f	Persentasie
0 tot 9%	5	25%
10 tot 19%	3	15%
20 tot 29%	2	10%
30 tot 39%	2	10%
40 tot 49%	2	10%
50 tot 59%	5	25%
60 tot 69%	0	0%
70 tot 79%	0	0%
80 tot 89%	1	5%
90 tot 99%	0	0%
100%	0	0%
Totaal	20	100%

(n=20)

Die resultate het dit duidelik gemaak dat min respondente (6 respondente of 30%) van mening is dat meer as 50% van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings die gevallewerkindervensie voltooi. Wat merkwaardig is van die resultate, is dat veertien respondente (70%) van mening is dat **minder as 50%** van die aggressiewe adolessente in hul gevalleladings die gevallewerkindervensie voltooi. Die respondente is van mening dat die aggressiewe adolessente nie genoeg motivering van belangrike ander hulpbronne soos vriende, familie en opvoeders ontvang om die gevallewerkindervensie te voltooi nie. Die respondente het aangedui dat daar 'n stigma gekoppel is aan die intervensieproses. Die volgende respons verwoord die respondente se ervaring hiervan: *“die adolessente sal die gevallewerkindervensie vermy ten einde vir almal te bewys dat hulle self in beheer is van die aggressiewe gedrag en dat aggressie slegs voorkom in reaksie tot die aanmelder se optrede.”*

Dit blyk dus dat die respondente nie noodwendig daarin slaag om adolessente met aggressiewe gedrag eienaarskap vir die intervensieproses te laat aanvaar nie en dat gedragsverandering nie sonder meer gekonsolideer word deur suksesvolle voltooiing van dine intervensieproses nie (Hepworth et al., 2006).

4.4 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die resultate van die ondersoek wat met behulp van 'n vraelys (sien bylaag 1) deur twintig maatskaplike werkers voltooi is, aangebied. Die resultate van die empiriese studie aangaande die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente is in hierdie hoofstuk bespreek.

'n Profiel van die respondente, waaronder die aantal jare wat die respondente as maatskaplike werkers praktiseer, tesame met die grootte van hulle gevalleladings ten opsigte van huishoudings, individue en adolessente afsonderlik, is eerstens aangebied.

In die tweede gedeelte is die respondente se opinie oor die oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag in hul gevalleladings aangebied. Die algemene aanduiding deur respondente was dat die faktore interafhanklik van mekaar is.

In die laaste gedeelte is die proses van gevallewerkintervensie, soos toegepas deur die respondente, ondersoek. Alhoewel die meriete van gevallewerkintervensie duidelik blyk, is dit duidelik dat die intervensieproses nie algemeen suksesvol deurgevoer word nie. Gevolgtrekkings en aanbevelings word in die volgende hoofstuk bespreek.

Hoofstuk 5

GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

5.1 INLEIDING

Die doel van hierdie hoofstuk is eerstens om uit te lig of die studie se doelstelling bereik is, waarna gevolgtrekkings en aanbevelings na aanleiding van bevindinge aangebied word. Ten slotte word die aanbevelings en gevolgtrekkings, gebaseer op voorgenoemde bevindinge, samevattend aangebied.

Die doel van die studie was om die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente te ondersoek. Na aanleiding van die inligting in die literatuurstudie en empiriese bevindinge vervat, sal gevolgtrekkings en aanbevelings in die volgende gedeelte gemaak word. Die aanbevelings kan deur maatskaplike werkers as riglyne vir gevallewerkintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag benut word.

5.2 GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Maatskaplikewerk-intervensie ondersteun verandering en ontwikkeling deur gebruik te maak van die primêre metodes van maatskaplike werk, naamlik gevallewerk, groepwerk en gemeenskapswerk. Deur teorieë oor menslike gedrag en maatskaplike sisteme te benut, word verseker dat maatskaplike werk intree waar mense met hul omgewings in interaksie is. Beginsels van menseregte en maatskaplike geregtigheid is dus fundamenteel tot maatskaplike werk, met ander woorde indien maatskaplike werkers die probleem van aggressiewe adolessente effektief wil aanspreek deur van maatskaplike gevallewerkintervensie gebruik te maak, sal die integrasie van alle moontlike hulpbronne wat die intervensieproses kan verbeter, benodig word. Die studie dui egter op verskeie beperkinge in die benutting van maatskaplike gevallewerkintervensie wat deur maatskaplike werkers in hul daaglikse praktyksituasie ervaar word.

Die profiel van die maatskaplike werkers is eerste bestudeer. Daarna is die ander drie komponente van hierdie studie, naamlik die besonderhede van die aggressiewe adolessente in die respondente se gevalleladings, die aanmelding van die aggressiewe adolessente en oorsake van die adolessente se aggressiewe gedrag, ondersoek. Die proses van maatskaplike gevallewerkintervensie vanaf die aanvangsfase tot die termineringsfase is laastens bestudeer.

5.2.1 Profiel van die maatskaplike werkers en hulle gevalleladings

Die identifiserende besonderhede handel oor die hoeveelheid werksondervinding van die maatskaplike werkers sowel as die grootte van elkeen se gevalleladings, met die fokus op die aantal huishoudings, individue en adolessente.

Gevolgtrekking

Die meerderheid respondente het min werksondervinding en is nog nie baie jare werksaam by een instansie nie. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat respondente relatief min werksondervinding spesifiek met betrekking tot gevallewerkintervensie aan aggressiewe adolessente het. Respondente het 'n gemiddelde van 202 individue in hul gevalleladings. Die resultate dui voorts aan dat die respondente 'n gemiddelde van 70 adolessente in hul gevalleladings het wat ongeveer 35% van die respondente se gevalleladings uitmaak. Vanuit die totale aantal adolessente in die respondente se gevalleladings toon 71% aggressiewe gedrag.

Intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag is dus 'n beduidende realiteit in maatskaplike werk. Aangesien intervenisie met hierdie adolessente baie tyd in beslag neem vanweë die intensiteit daaraan verbonde, blyk dit dat maatskaplike werkers vanweë onhanteerbare groot gevalleladings nie voldoende aandag aan adolessente met aggressiewe gedrag kan gee nie.

Aanbeveling

Maatskaplike werkers behoort hul dienslewering sodanig te prioritiseer dat intervenisie met betrekking tot adolessente met aggressiewe gedrag nie ten koste van ander maatskaplikewerktake en -situasies, benadeel word nie en hierdie adolessente behoort gespesialiseerde aandag te ontvang.

5.2.2 Besonderhede van die aggressiewe adolessente in gevalleladings van respondente

Hierdie afdeling fokus op die identifiserende besonderhede van die aggressiewe adolessente. Hieronder word die tipe aggressiewe gedrag wat die adolessente openbaar, die geslag, ouderdom en hoofversorger van die aggressiewe adolessente, asook die aggressiewe adolessente se skoolbywoning hanteer.

Gevolgtrekking

Die resultate dui aan dat die adolessente in die gevalleladings van die maatskaplike werkers 'n wye verskeidenheid van aggressiewe gedrag openbaar in die teenwoordigheid van betekenisvolle ander partye, soos veral vriende, familie en opvoeders. Dus speel ander betekenisvolle persone 'n belangrike rol in die ontwikkeling van aggressie en aggressiewe gedrag in die adolessente. Die resultate dui ook aan dat die aggressiewe gedrag meestal plaasvind by skole en huise en dat die aggressiewe gedrag meestal daaruit bestaan dat die adolessent met sy/haar familie en vriende baklei. Die aggressie word dus gerig op die betekenisvolle ander van die adolessent. Alhoewel die meeste aggressiewe adolessente wel skoolgaande is, besluit hulle op 'n daaglikse basis of hulle skool sal bywoon of nie. Die hoofversorger van die aggressiewe adolessente speel ook 'n belangrike rol, aangesien die adolessente op 'n daaglikse basis in kontak is met hierdie spesifieke individu. Die moeder, wat meestal 'n enkelouer is, is meestal verantwoordelik vir die aggressiewe adolessente se versorging, terwyl die voorkoms van die aggressiewe gedrag groter onder seuns as meisies is.

Aanbeveling

Die maatskaplike werkers wat intervensie aan aggressiewe adolessente bied, moet bewus wees van die impak wat betekenisvolle ander, soos vriende, familie en opvoeders op aggressiewe adolessente se lewens en moet veral dié genoemde sisteme by intervensie betrek. Maatskaplike werkers moet ook fokus op die rol van die moeder tydens gevallewerkinservensie om te verseker dat die moeder, en veral enkelouer, se behoeftes ook aangespreek word. Alhoewel maatskaplike werkers ingestel behoort te wees op die individualiteit van elke aggressiewe adolessent, behoort veral die skool as konteks vir intervensie benut te word.

5.2.3 Aanmelding van die aggressiewe adolessent

Dié afdeling fokus spesifiek op wie verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessente, asook die tipe kliëntsisteem wat die aggressiewe adolessente verteenwoordig.

Gevolgtrekking

Die impak wat ander betekenisvolle groepe of hulpbronne op die adolessente se funksionering en opvoeding het, word bevestig, aangesien die resultate aandui dat die primêre

versorger en opvoeders hoofsaaklik verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessente. Die maatskaplike werkers se mening dat die primêre versorger (gewoonlik die ma van die aggressiewe adolessent) 'n belangrike rol speel in die aanmelding van die aggressiewe adolessent, korreleer met die resultate wat aandui dat die meeste van die aggressiewe adolessente as nie-vrywillige kliënte beskou word. Die aggressiewe adolessente as nie-vrywillige kliënte is nie gemotiveerd om die intervensie te voltooi nie, omdat hulle van mening is dat geen probleme teenwoordig is nie. Die aggressiewe adolessente beskou gewoonlik die aanmelder as die oorsaak van die probleem.

Aanbeveling

Maatskaplike werkers moet daadwerklike pogings aanwend om aggressiewe adolessente te motiveer om deel te neem aan individuele intervensie en behoort ook meer ondersteuning te bied aan enkelouer-ma's, veral in gevalle waar die ma die kind by die maatskaplike werker aanmeld en die kind nie tot intervensie gemotiveerd is nie en die ma blammeer. Die stigma in verband met gevallewerkinservensie behoort ook aangespreek te word, sodat die intervensie as hulpbron en nie as afskrikmiddel beskou word nie.

5.2.4 Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag

Die wye verskeidenheid oorsake vir die aggressie en aggressiewe gedrag van adolessente is ondersoek, asook die oorsake van die aggressiewe gedrag soos deur die aggressiewe adolessente in gevalleladings van die respondente geïdentifiseer.

Gevolgtrekking

Beduidende oorsake soos deur die respondente geïdentifiseer en wat tot die adolessente se aggressiewe gedrag bydra, sluit in groepsdruk, genetica, middelmisbruik deur adolessente en ouers, mishandeling, asook die media. Die meeste adolessente is van mening dat hulle aggressie en aggressiewe gedrag ontlok word deur ander. Die adolessente regverdig dus hul gebruik van aggressiewe gedrag deur ander te blameer.

Aanbeveling

Maatskaplike werkers moet verstaan dat adolessente se aggressie en aggressiewe gedrag nie net deur een faktor veroorsaak word nie, maar dat 'n kombinasie van faktore die aggressiewe gedrag veroorsaak. Die maatskaplike werkers sal dus gebruik moet maak van 'n

multidimensionele teoretiese perspektief, wat spesifiek daarop gefokus is om die adolessent vaardighede te leer om groepsdruk, druk met betrekking tot dwelmmisbruik, mishandeling en die media te hanteer. Om eienaarskap vir eie gedrag te aanvaar in 'n omgewing met voortdurende en alomteenwoordigende geleiers vir aggressie, behoort dus die hoofdoelstellings van intervensie te wees.

5.2.5 Proses van maatskaplike gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente

Die volgende afdeling het gefokus op verskeie aspekte van die intervensieproses, insluitend die gebruik van die verskillende maatskaplikewerkmetodes, vlakke van dienslewering, fokus tydens gevallewerkassessering, doelstellings vir gevallewerkintervensie, temas vir gevallewerkintervensie, intervensiestrategieë, benutting van hulpbronne en die sukses wat behaal word in die voltooiing van die intervensieproses. Die meeste van die afdelings sal afsonderlik bespreek word, aangesien elke fase tydens die intervensieproses van kardinale belang is.

5.2.5.1 Benutting van verskillende maatskaplikewerkmetodes

Hierdie afdeling reflekteer die benutting van maatskaplikewerkmetodes tydens intervensie met die aggressiewe adolessente.

Gevolgtrekking

Ten spyte van die maatskaplike werkers se groot gevalleladings, het hulle aangedui dat hulle meestal gebruik maak van gevallewerk, gevolg deur groepwerk, om adolessente se aggressiewe gedrag aan te spreek. Gevallewerkintervensie word deur respondente verkies omdat hulle gefokusde, individuele aandag kan bied, wat die wortels van aggressiewe gedrag aanspreek, sonder dat die adolessent deur byvoorbeeld 'n groep veroordeel word. Die maatskaplike werker verbeter dus die maatskaplike en persoonlike hulpbronne van die adolessente om die aggressie en aggressiewe gedrag beter te hanteer, deur optimale funksionering op 'n emosionele, maatskaplike, intellektuele en fisiese vlak.

Aanbeveling

Gevallewerkintervensie word wel as vertrekpunt vir hulpverlening aan adolessente met aggressiewe gedrag aanbeveel, maar dit behoort met ander metodes soos groepwerk en gemeenskapswerk aangevul en geïntegreer te word ten einde 'n holistiese diens te lewer, wat deur die internasionale definisie van maatskaplike werk onderskryf word.

5.2.5.2 Vlakke van dienslewering

Die vlakke van dienslewering waarbinne gevallewerintervensie gelewer word, naamlik voorkoming, vroeë intervensie, alternatiewe sorg, nasorg en rekonstruksie, is ondersoek.

Gevolgtrekking

Al die respondente het aangedui dat hul gevallewerintervensie met aggressiewe adolessente op vroeë intervensie fokus. Intervensie met die adolessente begin gewoonlik wanneer aggressiewe gedrag reeds gevestig is. Die algemene funksionering van al die betrokkenes, soos die aggressiewe adolessent, hoofversorger en opvoeders, word beskou as van primêre belang eerder as om net op die oorsaak van die aangemelde probleem te fokus.

Aanbeveling

Alhoewel die vlak van gevallewerintervensie hoofsaaklik as vroeë intervensie gedefinieer kan word, behoort voorkoming en nasorg met betrekking tot adolessente se aggressiewe gedrag bewustelik deur maatskaplike werkers as deel van 'n kontinuum van sorg aangespreek word. Maatskaplike werkers behoort dus potensiële kliënte deur ander maatskaplike werk metodes soos groepwerk en gemeenskapswerk te betrek. Voorts behoort die funksionering van al die sisteme betrokke by die potensiële aggressiewe adolessent deur middel van 'n multidimensionele teoretiese perspektief en geïntegreerde metodiek betrek te word, ten einde as poging te dien om ekstreme gevalle van aggressiewe gedrag te verminder. Generiese maatskaplikewerk-dienste behoort dus op alle vlakke van dienste en sisteme te fokus, terwyl vroeë intervensie en gevallewerkdienste aan adolessente met aggressiewe gedrag as spesialiteitsterrein beskou word.

5.2.5.3 Fokus tydens assessering van aggressiewe adolessente

Dié afdeling het gefokus op aspekte wat maatskaplike werkers geïdentifiseer het tydens die assesseringsfase van die gevallewerintervensie met aggressiewe adolessente.

Gevolgtrekking

Die resultate dui aan dat die maatskaplike werkers die belang van die assesseringsfase instrumenteel tot gevallewerintervensie interpreteer, aangesien die assesseringsfase gedefinieer word as 'n proses wat die maatskaplike werker die geleentheid bied om die situasie van die aggressiewe adolessente beter te verstaan. Die assesseringsfase bied maatskaplike werkers 'n geleentheid om te bepaal hoekom die aggressiewe gedrag

aangemeld is, die erns van die aggressiewe gedrag, wat die betrokke partye wil bereik en hoe die aggressiewe gedrag die funksionering van die betrokkenes beïnvloed.

Aanbeveling

Die maatskaplike werkers moet verseker dat alle areas van belang tydens die assesseringsfase van die intervensieproses geïdentifiseer en holisties aangespreek word. Dit is belangrik dat die behoeftes, sowel as die sterkpunte van aggressiewe adolessente saam geassesseer word, ten einde te verseker dat die maatskaplike werker nie die aggressiewe adolessente se groeipotensiaal en kapasiteit ondermyn nie. Assesseringsmodelle wat op 'n multidimensionele teoretiese perspektief gegrond is om spesifiek die aggressiewe gedrag van adolessente holisties te assesseer, behoort deur maatskaplike werkers ontwikkel en geïmplimenteer te word. Opskerping van 'n multidimensionele perspektief op aggressiewe gedrag van adolessente word dus vir maatskaplike werkers aanbeveel, ten einde in staat te wees om sodanige adolessente grondig, betroubaar en geldig te assesseer.

5.2.5.4 Doelstellings en temas vir gevallewerkintervensie

Die doelstellings van die gevallewerkintervensie aan die aggressiewe adolessente is bestudeer. Die gevolgtrekkings en aanbevelings van die temas waarop die maatskaplike werkers tydens die gevallewerkintervensie fokus, sal ook bespreek word.

Gevolgtrekking

Dit is duidelik dat maatskaplike werkers die doelstellings van intervensie bewustelik op beide behoeftes en sterktes van adolessente afstem, wat op temas van intervensie soos gedrag, emosie en kennisie gegrond is. Dit blyk egter dat die morele waardes van adolessente met aggressiewe gedrag, grootliks as tema van intervensie uitgesluit word, en dat herstrukturering daarvan en inagneming van kulturele diversiteit en verbandhoudende faktore uitgesluit word.

Aanbeveling

Dit word aanbeveel dat maatskaplike werkers morele waardes as intervensietema by hulle individuele hulpverlening aan adolessente met aggressiewe gedrag intergreer. 'n Matriks van intervensietemas word voorgestel, waar maatskaplike werkers op beide behoeftes en sterktes van adolessente fokus, wat op temas ten opsigte van gedrag, emosies, kennisie en veral ook morele waardes gegrond is. Morele waardes moet bewustelik funksioneel geherstrukturer

word. Daarom behoort maatskaplike werkers die impak van kultuur op die aggressiewe gedrag van adolessente in die besonder tydens intervensie in berekening te bring.

5.2.5.5 Intervensiestrategieë

Hierdie afdeling het gefokus op die benutting van intervensiestrategieë tydens die gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente.

Gevolgtrekking

Alhoewel die bevindinge aandui dat die maatskaplike werkers gebruik maak van kommunikasie-opleiding as intervensiestrategie, is dit duidelik dat maatskaplike werkers nie gebruik maak van alle moontlike intervensiestrategieë om adolessente se aggressiewe gedrag effektief te bestuur nie, en dat die intervensiestrategieë ook nie kreatief tydens intervensie geïntegreer word nie.

Aanbeveling

Dit word aanbeveel dat maatskaplike werkers wat in adolessente se aggressiewe gedrag deur middel van gevallewerk ingryp, hulself opskerp ten opsigte van die benutting en kreatiewe aanwending van 'n verskeidenheid intervensiestrategieë, soos ontspanningsopleiding, kommunikasieopleiding, karakteropleiding, voorwaardelike bestuur, assertiwiteitsopleiding, waardes-identifisering en streshanteringsopleiding. Die aanwending van intervensiestrategieë behoort ook op die assessering van die adolessent se aggressiewe gedrag gegrond te wees en moet vanuit 'n multidimensionele teoretiese perspektief voortspruit. Die intervensiestrategieë wat benut word moet dus teoreties verantwoordbaar wees.

5.2.5.6 Benutting en betrokkenheid van hulpbronne tydens gevallewerkintervensie met die aggressiewe adolessente

Hierdie afdeling het gefokus op verskillende hulpbronne wat maatskaplike werkers tydens gevallewerkintervensie benut.

Gevolgtrekking

Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die maatskaplike werkers meestal gebruik maak van ouers as 'n hulpbron tydens die gevallewerkintervensie met aggressiewe adolessente. Dit stem ooreen met die bevindinge van vroeër, naamlik dat die primêre versorger en gesin hoofsaaklik verantwoordelik is vir die aanmelding van die aggressiewe adolessente. Die

bevindinge dui ook voorts aan dat die maatskaplike werkers van mening is dat hulpbronne, veral opvoeders en vriende van die aggressiewe adolessente, meer betrokke by die intervensie moet wees.

Aanbeveling

Die maatskaplike werkers moet verseker dat alle moontlike hulpbronne betrokke is by die intervensieproses, aangesien elke hulpbron ander insigte tot die probleem kan bied wat moontlik die intervensieproses kan vergemaklik en help om die probleem meer effektief te hanteer. Gedurende die benutting van verskillende hulpbronne moet maatskaplike werkers ook die kommunikasie tussen die hulpbronne verbeter, wat kan bydra tot die doeltreffende bestuur van aggressiewe gedrag deur adolessente oor die langtermyn.

5.2.5.7 Voltooing en sukses van die intervensieproses

Die aggressiewe adolessente se vermoë om die intervensieproses suksesvol te voltooi is in hierdie afdeling ondersoek.

Gevolgtrekking

Dit is kommerwekkend dat die meerderheid (70%) van maatskaplike werkers aangedui het dat die helfte van hulle aggressiewe adolessente kliënte by benadering nie die intervensie vanaf die aanvangsfase tot die termineringsfase voltooi nie. Die maatskaplike werkers het ook geïdentifiseer dat 'n tekort aan motivering van ander betekenisvolle hulpbronne, tesame met die stigma wat gekoppel word aan maatskaplike werk, verhoed dat die aggressiewe adolessente die intervensie voltooi.

Aanbeveling

Dit word aanbeveel dat maatskaplike werkers die voordele van gevallewerkinservensie aan adolessente met aggressiewe gedrag deur veral groep- en gemeenskapswerk aan potensiële kliënte en hulle betekenisvolle ander bemark. Die stigma aan individuele intervensie behoort hanteer te word deurdat maatskaplike werkers potensiële aggressiewe adolessente “bevriend” instelle van vervreem. Hierdie vennootskapsverhouding behoort die grondslag vir gevallewerkinservensie aan die adolessente met aggressiewe te lê.

5.3 VERDERE NAVORSING

Vanuit die bogenoemde gevolgtrekkings word die volgende voortspruitende navorsingsareas aanbeveel:

- integrering van maatskaplikewerk-metodes om die fenomeen van adolessente met aggressiewe gedrag ten beste aan te spreek;
- ontwikkeling van 'n assesseringsmodel, gerig op adolessente met aggressiewe gedrag, vanuit 'n multidimensionele teoretiese perspektief;
- riglyne vir die motivering van adolessente met aggressiewe gedrag tot deelname aan intervensie;
- die rol van adolessente met aggressiewe gedrag se betekenisvolle ander in intervensie.

5.4 SAMEVATTING

Die doel van hierdie navorsing is bereik, deurdat begrip ontwikkel is vir die aard en omvang van die maatskaplike gevallewerkinsintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag, ten einde riglyne in die verband aan maatskaplike werkers te verskaf. Die bewys vir bereiking van die doel van die studie word vervolgens deur kerngevolgtrekkings en –aanbevelings aangedui.

Die begrip van die aard en omvang van maatskaplike gevallewerkinsintervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag kan deur middel van die volgende **kerngevolgtrekkings** geformuleer word:

- Adolessente vorm 'n beduidende persentasie van maatskaplike werkers se gevallelading, waarvan die meeste aggressiewe gedrag toon.
- Vanweë onhanteerbare hoë gevalleladings, gee maatskaplike werkers nie voldoende aandag aan adolessente met aggressiewe gedrag nie.
- Behalwe genetiese oorsake, word adolessente se aggressie meestal deur groepsdruk, middelmisbruik, mishandeling en die media bevorder, en veroorsaak dit konflik tussen die betrokke adolessente, hulle gesinslede en vriende.
- Die moeder van adolessent met aggressiewe gedrag is gewoonlik die primêre versorger en aanmelder van die adolessente se destruktiewe gedrag, maar die betrokke adolessente is gewoonlik nie tot deelname aan intervensie gemotiveer nie.

- By benadering voltooi slegs die helfte van die adolessente met aggressiewe gedrag die individuele intervensie wat deur maatskaplike werkers aangebied word.
- Gevallewerk word by uitstek as metode verkies vir vroeë intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag.

Die volgende **kernaanbevelings** word vanuit die gevolgtrekkings gemaak en kan as riglyn vir maatskaplike werkers tydens intervensie benut word:

- Intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag behoort generies met ander maatskaplikewerkmetodes op alle vlakke geïntegreer word, terwyl gevallewerk as vroeë intervensie en as 'n spesialiteitsterrein hanteer moet word.
- Intervensie aan adolessente met aggressiewe gedrag moet nie ten koste van ander maatskaplikewerk-take benadeel word nie.
- Intervensie moet vanuit 'n multidimensionele teoretiese perspektief daarop fokus om adolessente met aggressiewe gedrag eienaarskap van hulle gedrag te laat aanvaar.
- Doelstellings van intervensie moet op beide behoeftes en sterktes van die adolessent fokus en moet ook die herstrukturering van morele waardes insluit om kulturele diversiteit in ag te neem.
- Die moeder, as primêre versorger van die adolessent met aggressiewe gedrag, behoort ten nouste by intervensie betrek te word.
- Kommunikasie tussen hulpbronne wat tydens intervensie benut word, moet bewustelik verbeter word.

Bibliografie

AIKEN, N. 1994. **Working with teenagers**. London: Marshall Pickering.

ALLEN, D. 2002. **Cool karma - Relaxation for children and adolescents**. Beschikbaar: <http://www.ebility.com/articles/relax.php>. [Toegankelijk: 02/05/10].

ANDERSON, S.C., WILSON, M.K., MWANSA, L.K. & OSEI-HEWDIE, L. 1994. Empowerment and social work education and practice in Africa. **Journal of Social Development in Africa**, 9(2):71:86.

ARCHER, J. 2001. **Teaching Communication Skills**. Beschikbaar: <http://www.suite101.com/article.cfm/homeschool/61787/3>. [Toegankelijk: 24/08/2009].

AVERY, P.G. & WALKER, C. 1993. Prospective teachers' perception of ethnic and gender differences in academic achievement. **Journal of Teacher Education**, 44(1):27-37.

BANDURA, A. 1973. **Aggression: A social learning analysis**. New Jersey: Prentice-Hall.

BARKER, R.L. 1987. **The Social Work Dictionary**. National Association of social workers. Maryland, USA.

BARKER, R. DEMBO, T. & LEWIS, K. 1941. **Frustration-Aggression Theory**. Beschikbaar: http://changingminds.org/explanations/theories/frustration_aggression.htm. [Toegankelijk: 05/08/2008].

BARON, R.A. 1977. **Menslike Aggressie**. New York and London: Plenum Press.

BARON, R.A. & RICHARDSON, D.R. 1994. **Human Aggression. Second Edition**. New York: Plenum Press.

BATEMEN, B.D. & LINDEN, M.A. 1998. **Better IEP's**. Longmont: Colorado.

BENAVENTE, J. 2006. **After school activities can change a child's life**. Beschikbaar: <http://www.ext.colostate.edu/pubs/columncc/cc060905.html>. [Toegankelijk: 18/06/2009].

BERKOWITZ, L. 1993. **Aggression: Its causes, consequences, and control**. New York: McGraw-Hill.

BLESS, C. & SMITH, C.H. 2004. **Fundamentals of Social Research Methods: An African Perspective**. South Africa: Credo Communications.

BRADEN, M.L. 1997. **Behavioral Treatment of Aggressive Behavior**. Beschikbaar: <http://www.fragilex.org/html/behavioral.htm>. [Toegankelijk: 15/12/2009].

BRAIN, P.F. 1986. **Alcohol and aggression**. London: Croom Helm.

BROWN, A. 1992. **Groupwork**. London: Heinemann.

BRYNARD, P.A. & HANEKOM, S.X. 1997. **Introduction to research in public administration and related academic disciplines.** Pretoria: Van Schaik Publishers.

BUDHAL, R.S. 1998. **The socially isolated child.** Pretoria: University of South Africa.

BUSS, H.B. 1986. **Social behavior and personality.** London: Lawrence Erlbaum Association.

BUSHMAN, B.J. & HUESMANN, L.R. 2001. **Effects of televised violence on aggression.** In D. G. Singer & J. L. Singer (Eds.), *Handbook of children and the media* (Ch. 11: 223-254). Thousand Oaks, CA: Sage.

CAVELL, T.A. 2000. **Working with parents of aggressive children: A practitioners' guide.** Washington DC: American Psychological Association.

CHANG, L. 2003. Variable Effects of Children's Aggression, Social Withdrawal, and Prosocial Leadership as Functions of Teacher Beliefs and Behaviors. **Children Development**, 74(2):535-548.

CHILD WELFARE INFORMATION GATEWAY, 2007. **Definitions of Child Abuse and Neglect.** Beskikbaar: <http://www.childwelfare.gov>. [Toegankelijk: 13/08/2008].

COLLINS, D., GABOR, P. & ING, C. 1987. Communication skill training in child care: The effects of preservice and inservice training. **Child and Youth Care Forum**, 16(2):106-115.

COLLINS ESSENTIAL ENGLISH DICTIONARY. 2006. Collins English Dictionary Pro. 2nd Edition. London: HaperCollins Publishers.

COLMAN, A.M. 2003. **Oxford Dictionary of psychology**. New York: Oxford University Press.

COMPTON, B.R. & GALAWAY, B. 1999 (6th ed.). **Social Work Processes**. Washington: Brooks/Cole Publishing Company.

CONGER, J.J. 1991. **Adolescent and youth: Psychological development in changing world**. New York: Harper Collins.

CONNOR, D.F. 2002. **Prevalence of Aggression, Antisocial Behaviors, and Suicide**. Dit is 'n uittreksel van Guildford Publikasies. Beskikbaar: <http://www.guilford.com/excerpts/connor.pdf>. [Toeganklik: 13/08/2008].

Coping as single parent. 2001. Beskikbaar: <http://www.familylife.co.za/Parent/family1.htm>. [Toeganklik: 08/08/2008].

CRAIG, I.W. 2007. The importance of stress and genetic variation in human aggression. **BioEssays**, 29: 227-236.

CRAWFORD, D. 2009. **High School Shooting in Germany Leaves 16 Dead**. Beskikbaar: <http://online.wsj.com>. [Toeganklik: 15/04/2009].

DAILY MAIL REPORTER, 2008. **Heavy metal band Slipknot is blamed for inspiring schoolboy to stab classmate to death.** Beskikbaar: <http://www.dailymail.co.uk>.
[Toeganklik: 10/09/2008].

DE BRUIN, P. 2008. **Waterkloof 4 are “cowards”.** Beskikbaar:
http://www.news24.com/News24/South_Africa/News/0,,2-7-1442_2351715,00.html.
[Toeganklik: 25/12/2008].

DE VOS, A.S., STRYDOM, H., FOUCHE, C.B. & DELPORT, C.S.L. (2005). **Research at grass roots: For the social sciences and human service professions** (3rd ed.). Pretoria: Van Schaik Publishers.

DEMPSTER, C. 2003. **Xenophobia in South Africa.** Beskikbaar:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3153461.stm>. [Toeganklik: 09/02/2009].

DIXON, M.R., HAYES, L.J., BINDER, L.M., MANTHEY, S., SIGMAN, C. & ZDANOWSKI, D.M. 1998. Using self-control training procedure to increase appropriate behavior. **Journal of Applied Behavioral Analysis**, 31(2):203-210.

DOMBECK, M. & WELLS-MORAN, J. 2006. **Values and Morals Clarification: Value Changes.** Beskikbaar:
http://www.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=doc&id=9796&cn=353. [Toeganklik: 16/03/2009].

DOWN, W.R. & MILLER, B.A. 1998. **Violence and Victims.** New York: Springer.

DUGAN, M.A. 2004. **Aggression**. Beskikbaar:

<http://www.beyondintractability.org/essay/aggression>. [Toeganklik: 13/08/2008].

DU PREEZ, D. 2007. **A Lingering Effect of Apartheid**. Beskikbaar:

<http://slowthoughts.wordpress.com/2007/09/11/a-lingering-effect-of-apartheid>. [Toeganklik: 15/08/2008].

EDWARDS-MEYER, D. 2003. **Racially different: A peer support school programme**.

Free State: DC Wellness Consultants.

ENGLANDER, E.K. 2007. **Understanding Violence**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

ESTERHUYSE, E.A. 2001. **Self-effektiwiteit en MIV/VIGS-voorkomende gedrag by 'n groep hoërskoolleerlinge**. Ongepubliseerde meesterstesis. Universiteit van Stellenbosch.

FEDER, L. & CLAY, A.J. 2002. **Investigating in the Future of Our Children: Building a Model Community Prevention Programme**. Ongepubliseerde meesterstesis. Universiteit van Memphis.

FELSON, R.B. & TEDESCHI, J.J. 1993. **Aggression and violence: Social interactionist perspectives**. Washington D.C.: American Psychological Association.

FOUCHE, C.B. & DE VOS, A.S. 2005. **Problem formulation**. In: DE VOS, A.S., STRYDOM, H., FOUCHE, C.B. & DELPORT, C.S.L. 2005. **Research at grass roots – for the social sciences and human service professions** (3rd ed.) Pretoria: Van Schaik Publishers.

FRANCE, A., & UTTING, D. 2005. "Prevention Programmes." **Children and Society**, 19(2):77-90.

FRAZECK, A. & ZUMKLEY, H. 1992. **Socialization and Aggression**. New York: Springer-Verlag.

FREUD, S. 1963. **A general introduction to psycho-analysis**. New York: Liveright.

GALT, J. 2007. **The James-Lange Theory of Emotion**. Beschikbaar:
<http://www.associatedcontent.com>. [Toegankelijk: 15/08/2008].

GASA, V.G. 2001. **The impact of disrupted family life and school climate on the self-concept of the adolescent**. Ongepubliceerde meesterstesis. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.

GENTRY, C.E. 2004. Has Anything Changed: Sexual Violence in South Africa. **Conference Papers, International Studies Association**, 2004 Jaarlikse Vergadering, 1-11.

GERSHOFF, E.T. 2002. Corporal Punishment, Physical Abuse and the Burden of Proof: Reply to Baumrind, Larzelere, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). **Psychological Bulletin**, 128(4): 602-611.

GHODSE, H. 1991. **Drugs and addictive behavior: A guide to treatment**. London: Blackwell.

GIDDENS, A. 2006. **Sociology**. Cambridge: Polity Press.

GOTTFREDSON, D.C. 2001. **Schools and delinquency**. UK: Cambridge University Press.

GOVENDER, K. & KILLIAN, B.J. 2001. The psychological effects of chronic violence on children living in South African townships. **South African Journal of Psychology**, 31(2):1-24.

GRINELL, R.M. 1988. **Social Work Research and Evaluation**. University of Calgary: F.E. Peacock Publishers.

GRINELL, R.M. & WILLIAMS, M. 1990. **Research in Social Work: A Primer**. University of Calgary: F.E. Peacock Publishers.

GROBLER, F. 2008. **Krugersdorp school rocked by 'Satanic' killing**. Beskikbaar: <http://www.mg.co.za>. [Toeganklik: 13/09/2008].

GROSS, R.D. 2003. **Key studies in psychology (4th Edition)**. London: Hodder and Stoughton.

HANSON, R.F., SELF-BROWN, S., FRICKER-ELHAI, A., KILPATRICK, D.G., SAUNDERS, B.E. & RESNICK, H. 2006. Relations among parental substance use, violence exposure and mental health: The national survey of adolescents. **Addictive Behaviours**, 31(11):1988-2001.

HARBER, C. 2001. Schooling and violence in South Africa: Creating a safer school. **Intercultural Education**, 12(3):261-271.

HARE, I. 2000. Defining social work for the 21st century. The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. **International Social Work**, 47(3):407-424.

HARILAL, J.R.J. 1996. **The formation of relationships in a multicultural setting at Tertiary Level**. Ongepubliseerde meesterstesis. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.

HARPER, C.L. 1993. **Exploring social change**. Engelwood Cliffs: New Jersey.

HARTUP, W.W. & STEVENS, S. 1999. **Constraints on peer socialization: Let me count the ways**. United States: Wayne State University Press.

HEATHER, N. & ROBERTSON, I. 1997. **Problem drinking: The new approach (3rd edition)**. New York: Oxford University Press.

HEPWORTH, D.H, ROONEY, R.H. & LARSEN, J. 1997 (5th ed.). **Direct Social Work Practice. Theory and Skills**. London: Thomson Brooks/Cole.

HEPWORTH, D.H., ROONEY, R.H., ROONEY, G.D., STROM-GOTTFRIED, K. & LARSEN, J. 2006 (7th ed.). **Direct Social Work Practice. Theory and Skills**. London: Thomson Brooks/Cole.

HIGGINS, S.T. & PETRY, N.M. 1999. Contingency Management. **Alcohol research and health**, 23(2):122-127.

HILL, J. 2002. Biological, psychological and social processes in the conduct disorder. **Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines**, 43(1):133-164.

HINE, J. 2005. Early Multiple Intervention: A View from on Track. **Children and Society**, 19(2):117-130.

HOMAN, M.S. 1999. **Promoting community change. Making it happen in the real world (2nd edition)**. London: Brooks/Cole Publishing Company.

HUMAN RIGHTS WATCH. 2001. **SCARED AT SCHOOL: Sexual Violence Against Girls in South African Schools**. Beschikbaar:
<http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/safrica>. [Toegankelijk: 10/05/2009].

HUSTON, A. C., DONNERSTEIN, E., FAIRCHILD, H., FESCHBACH, N. D., KATZ, P. A., MURRAY, J. P., RUBINSTEIN, E. A., WILCOX, B. & ZUCKERMAN, D. (1992). **Big World, Small Screen: The Role of Television in American Society**. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

JAMES, V.H. & OWENS, L.D. 2005. 'They turned around like I wasn't there': An analysis of teenage girls' letters about their peer conflicts. **School Psychology International**, 26:71-88.

JOHNSON, L.C. & YANCA, S.J. 2007 (9th ed.). **Social Work Practice. A generalist approach.** Boston: Pearson Education, Inc.

KAISER FAMILY FOUNDATION, 2005. **Generation M: Media in the lives of eight to eighteen year olds.** Beschikbaar: <http://www.kff.org/entmedia/entmedia030905pkg.cfm>.
[Toegankelijk: 23/01/2009].

KALIPENI, E., CRADDOCK, S., OPPONG, J.R. & GHOSH, J. 2004. **HIV and Aids in Africa.** Oxford: Blackwell Publishing.

KEMPER, T.D. 1978. **Social interactional theory of emotions.** New York: A Wiley-Interscience Pub.

KERESTES, G. & MILANOVIC, A. 2006. Relations between different types of children's aggressive behavior and sociometric status among peers of the same and opposite gender. **Scandinavian Journal of Psychology**, 47(1): 477-483.

KIMARAYO, S. & HITSUM, L. 1993. **State of South Africa's children.** Johannesburg: United Nations Children Fund.

KONOPKA, G. 1963. **Social Group Work: A helping process.** Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall.

KREVANS, J. & GIBBS, J.C. 1996. Parents' use of Inductive Discipline: Relations to Children's Empathy and Prosocial Behavior. **Child Development**, 67(1): 3263-3277.

LARSON, J. & LOCHMAN, J.E. 2002. **Helping school children cope with anger: A behavioral intervention.** New York: The Guildford Press.

LAWSON, G., PETERSON, J.S. & LAWSON, A.W. 1983. **Alcoholism and the family: A guide to treatment and prevention.** Rockville: Aspen System Corp.

LEAVER, J. 2007. **Intervention.** Beschikbaar:
<http://www.minddisorders.com/Flu-Inv/Intervention.html>. [Toegankelijk: 04/04/2009].

LIPE, D. A. 1990. Critical Analysis of Values Clarification. Beschikbaar:
<http://www.apologeticspress.org/rr/reprints/Critical-Analysis-of-Values-Cla.pdf>.
 [Toegankelijk: 04/09/2009].

LORENZ, K. 1966. **On Aggression.** London: Methuen and Co.

MANZI, T. & BOND, P. 2009. **Xenophobia tears apart South Africa's working class.**
 Beschikbaar: <http://links.org.au/node/438>. [Toegankelijk: 22/05/2009].

MARSHALL, C. 1992. **The new politics of race and gender.** London: The Falmer Press.

MASLACH, C. & LEITER, P. 1997. **The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What To Do About It.** San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

MASH, E.J. & WOLFE, D.A. 2005. **Abnormal Child Psychology. Third Edition.**
 Thomson: Wadsworth.

MAYER, G.R. 1995. Preventing antisocial behavior in the schools. **Journal of Applied Behavior Analysis**, 28:467-492.

McCONNELL, D. 2007. **Drunken assaults and attacks of vandalism by 'rich kids' increase.** Beschikbaar: <http://www.independent.ie/national-news/drunken-assaults-and-attacks-of-vandalism-by-rich-kids-increase-123604.html>. [Toegankelijk: 10/12/2008].

MEDIA AWARENESS NETWORK. 2009. **Violence in Media Entertainment.** Beschikbaar: <http://www.media-awareness.ca/english/issues/violence>. [Toegankelijk: 10/05/2009].

MILEY, K.K., O'MELIA, M. & DUBOIS, B. 2001. **Generalist social work practice. An empowering approach.** Boston: Allyn and Bacon.

MILLER, A.G. 2004. **The Social Psychology of Good and Evil.** New York and London: The Guildford Press.

MILLER, G. 1994. **Enhancing family based intervention for managing childhood anger and aggression.** Brandon: Clinical Psychology.

MOELLER, T.G. 2001. **Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach.** London: Lawrence Erlbaum Associates.

MOLEFE, S.P. 1996. Rural development in South Africa: Implications for Social Work Practice. **Journal of Social Development**, 11(2):21-31.

MOUTON, J. 2003. **How to succeed in your masters and doctoral studies: A South African guide and resource book**. Pretoria: J.L. van Schaik.

MULHOLLAND, C. 2007. **Men and Violence: Do you have a problem with that?**
 Beskikbaar: http://www.netdoctor.co.uk/menshealth/feature/men_and_violence.htm.
 [Toeganklik: 08/08/2008].

MUSICK, D. 1995. **An introduction to the sociology of juvenile delinquency**. Albany: State University of New York Press.

NATIONAL ASSOCIATION OF SCHOOL NURSES. 2002. **Position Statement: Corporal Punishment in Schools**. Beskikbaar: <http://www.nasn.org>. [Toeganklik: 05/01/2009].

NEVID, J.S., RATHUS, S.A. & GREENE, B. 2003. **Abnormal Psychology in a changing world**. United States of America: Pearson Education.

NEWMAN, B.M. & NEWMAN, P.R. 1987. **Development through life: A psychosocial approach**. Chicago: The Dorsey Press.

O'MOORE, M. 2003. **Defining Violence: Towards A Pupil Based Definition**. Beskikbaar: <http://www.comune.torino.it/novasres/newviolencedefinition.htm>. [Toeganklik: 10/04/2009].

PADGETT, D.K. 1998. **Qualitative methods of social work research**. Thousand Oaks: Sage Publishing.

PAKASLAHTI, L. & JARVINEN, L.K. 2000. Comparison of Peer, Teacher and Self-Assessments on Adolescent Direct and Indirect Aggression. **Educational Psychology**, 20(2):177-190.

PARRY, C.H.D. 2005. **Substance abuse intervention in South Africa**. Beskikbaar: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1414718>. [Toeganklik: 16/10/2009].

PATEL, L. 2005. **Social werlfare and social development in South Africa**. Southern Africa: Oxford University Press.

PERLMAN, H.H. 1957. **Social Casework: A Problem-solving Process**. Chicago: The University of Chicago Press.

PETERSEN, I., BHANA, A. & MCKAY, M. 2005. Sexual Violence and youth in South Africa: The need for community-based prevention intervention. **Child Abuse & Neglect**, 29(11):1233-1248.

PEYPER, L. 2009. Talle kinders geskors oor skolegeweld. **Die Burger**, 19 Augustus: 2.

PIERSON, J. 2007. **Going Local: Working in Communities and Neighbourhoods**. London: Routledge.

PIERCE, L. & BOZALEK, V. 2004. Child abuse in South Africa: an examination of how child abuse and neglect are defined. **Child Abuse & Neglect**, 28 (8): 817-832.

PIROUZ, F. 2005. **Have labor market outcomes affected household structure in South Africa? A Descriptive analysis of households.** Beskikbaar: <http://www.commerce.uct.ac.za>. [Toeganklik: 15/08/2008].

PUTALLAZ, M. & BIERMAN, K.L. 2004. **Aggression, Antisocial Behaviour, and Violence among girls: A Developmental Perspective.** New York and London: The Guildford Press.

QUINN, W.H., HALL, D.B., SMITH, E.P. & RABINER, D. 2010. Predictors of family participation in a multiple family group intervention for aggressive middle school students. **Journal of Community Psychology**, 38(2): 227 – 244.

RADEMEYER, A. 2009. Leerders kry steeds lyfstraf. **Die Burger**, 30 September: 7.

RAMPHELE, M.A. 1997. Adolescence and violence: “Adults are cruel, they just beat, beat, beat”. **Social Science Med**, 45(8):1189-1197.

REDDY, L.A. & GOLDSTEIN, A.P. 2001. Aggression Replacement Training: A multimodal intervention for aggressive adolescents. **Residential Treatment for Children and Youth**, 18(3):47-62.

REDDY, S. 2009. **Culturally Sensitive Therapy.** Beskikbaar: <http://www.spiritherapy.com/culturally-sensitive-therapy.html>. [Toeganklik: 09/02/2010].

REYNOLDS, P. 1989. **Childhood in Crossroads. Cognition and Society in South Africa.** South Africa: New Africa Books.

RICE, F.P. 1996. **The Adolescent development, relationship and culture. 8th Edition.** New York: Allyn & Bacon.

RICHARDSON, D.S. 2005. The myth of female passivity: Thirty years of revelations about female aggression. **Psychology of Women Quarterly**, 29(2):238-247.

RIOS, F., TRENT, A. & CASTANEDA, L.V. 2004. Social Perspective Taking: Advancing Empathy and Advocating Justice. **Equity and Excellence in Education**, 36(1): 5-14.

ROBBINS, P.R. 2000. **Anger, aggression and violence: An interdisciplinary approach.** London: McFarland & Comp.

ROBINSON, M. 1996. **Chamber 21st Century Dictionary.** Great Britain: Clays.

ROSA, C.M. 1995. **The influence of parental involvement, discipline and choice of values on the scholastic achievement of secondary school pupils.** Ongepubliseerde meesterstesis. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.

ROTHMAN, J. 1968. **'Three models of community organization practice' in Social Work Practice 1968.** New York: Columbia University Press.

ROYSE, D.D. 1991. **Research methods in social work.** Chicago: Nelson-Hall Publishers.

RSA (REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA), 1978. **Act on Social and Associated Workers, Act 110 of 1978.** Pretoria: Government Printers.

RSA (REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA), 1997. Ministry of Welfare and Population Development. **White Paper for Social Welfare**. Notice 1108 of 1997, Government Gazette, volume 386, No. 18166 van 8 August. Pretoria: Government Printers.

RSA (REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA), 2006.a **Children's Act**, No.38 of 2005. Government Gazette, vol.492, 19 June. No 28944: Cape Town.

RSA (REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA), 2006b. Department of Social Development. **Integrated service delivery model towards improved social services**. Pretoria: Government Printers.

RUBIN, A. & BABBIE, E. 2007. **Essential research methods for social work**. California: Thomson Brooks/Cole.

SADOCK, B.J. & SADOCK, V.A. 2003. **Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry. Ninth Edition**. Lippincott Williams & Wilkins: Wolters Kluwer Company.

SAPA, 2005. **Waterkloof 4 face life sentence**. Besikbaar:
http://www.news24.com/News24/South_Africa/News/0,,2-7-1442_1721179,00.html.
 [Toeganklik: 10/03/2009].

SASA (SUID-AFRIKAANSE SKOLE BELEID), 2007. **Policy guidelines for course of conduct, code of ethics and the rules for social workers**. Besikbaar:
<http://www.sacssp.co.za/UserFiles/File/SACSSP%20Code%20Ethics.pdf>. [Toeganklik: 02/06/2009.]

SAXE, L. & FINE, M. 1981. **Social experiments: Methods for design and evaluation.** London: Sage Publications, Inc.

SCHACHTER, S. 1971. **Emotion, obesity and crime.** New York: Academic Press.

SHORT, J.F. 1997. **Poverty, ethnicity and violent crime.** United Kingdom: Westview Press.

SINGER, J.L. 1971. **The control of aggression on violence.** New York and London: Academic Press.

SMITH, A.K. 1999. **Theories of Aggression.** Beschikbaar: <http://www.azete.com>. [Toegankelijk: 21/06/2008].

SMITH, M.K. 2008. **'Groupwork', the encyclopaedia of informal education.** Beschikbaar: http://www.infed.org/groupwork/what_is_groupwork.htm. [Toegankelijk: 20/12/2008].

SMITH, P.K. & SHARP, S. 1994. **School Bullying: Insights and Perspectives.** New York: Routledge Publishers.

SPIEGEL ONLINE. 2009. **SCHOOL SHOOTING IN WINNENDEN: Flags in Germany are Flying at Half-Mast.** Beschikbaar: <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,612940,00.html>. [Toegankelijk: 15/03/2009].

SPILLANE-GRIECO, E. 2000. From parent verbal abuse to teenage physical aggression. **Child and Adolescent Social work Journal**, 17(6): 411-430.

STAFF REPORTERS. 2008. **Parents outraged after sword attacks at school**. Beskikbaar: <http://www.capeargus.co.za>. [Toeganklik: 11/09/2008].

STEYN, T. 2005. **Waterkloof 4 get bail**. Beskikbaar: http://www.news24.com/News24/South_Africa/News/0,,2-7-1442_1721327,00.html. [Toeganklik: 09/03/2009].

SULLIVAN, M.P. 2008. Social Workers in Community Care Practice: Ideologies and Interactions with Older People. **British Journal of Social Work**, 39(7):1306-1325.

SWICK, K.J. & FREEMAN, N.K. 2004. Nurturing peaceful children to create a caring world: the role of families and communities.: An article from: Childhood Education. **Association for Childhood Education International**, 81(1):1-17.

SZYNDROWSKI, D. 1999. The impact of domestic violence on adolescent aggression in the schools. **Preventing school failure**, 44(1): 9-11.

TECHTER, MS. 2009. **Media**. Beskikbaar: <http://www.techterms.com/definition/media>. [Toeganklik: 02/05/2009].

TESCH, R. 1990. **Qualitative research: Analysis types and software tools**. New York: Falmer Press.

THACKERAY, M.G., FARLEY, O.W. & SKIDMORE, R.A. 1994. **Introduction to social work** (6th ed.). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Theory. 2009. **In Merriam-Webster Online Dictionary**. Beskikbaar: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/theory>. [Toeganklik: 15/09/2009].

TREMBLAY, R.E. 2000. The development of aggressive behavior during childhood: What have we learned in the past century? **International Journal of Behavioral Development**, 24(2):129-141.

Two-Factor Theory of Emotion. 2004. Beskikbaar: <http://changingminds.org/index.htm>. [Toeganklik: 08/08/2008].

VAN ROOYEN, I.J.J. & COMBRINK, M.J. 1985. **Gevallewerk: 'n Integreernde Benadering**. Pretoria: Academica.

VICKERY, A. 1974. A Systems Approach to Social Work Intervention: its uses for Work with Individuals and Families. **Journal of Social Work**, 4(4): 389-404.

WAIT, J.W., MEYER, J. & LOXTON, H.S. 2003. **Klasnotas vir menslike ontwikkeling**. Stellenbosch: Ebony Books.

WAIT, J.W., MEYER, J. & LOXTON, H.S. 2005. **Menslike Ontwikkeling 'n psigososiale perspektief**. Stellenbosch: Ebony Books.

WHITNEY, K. 1994. Building commitment into Strategic Planning. **Association Management**, 1(2): 61-66.

WILLIAMS, M., TUTTY, L.M. & GRINNELL, R.M. 1995. **Research in Social Work: An Introduction** (2nd ed.). Illinois: FE Peacock Publishers, Inc.

WILSON, J. & BLOCHER, L. 1990. The counselor's role in assisting children of alcoholics. **Elementary School Guidance and Counseling**, (25)1: 98-106.

WITTENBERG, M. & COLLINSON, M.A. 2007. Household transitions in rural South Africa, 1996-2003. **Scandinavian Journal of Public Health**, 35(6):130-137.

WOLCOTT, H. 1994. **Adequate schools and inadequate education: The life history of a sneaky kid. Transforming qualitative data. Description, analysis and interpretation.** Thousand Oaks: Sage.

WOLFE, D.A. 1987. **Child Abuse: Implications for Child Development and Psychopathology.** Newbury Park: Sage.

WOLMAN, B.B. 1989. **Dictionary of Behavioural Science.** New York: Academic Press.

YOUNG MEDIA AUSTRALIA. 2007. Definition of Media Violence. Beschikbaar: <http://www.youngmedia.org.au>. [Toegankelijk: 17/02/2009].

ZASTROW, C. 2004. 8th ed. **Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People.** Thomson: Brooks/Cole.

BYLAE A
UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH
DEPARTEMENT VAN MAATSKAPLIKE WERK

ONDERHOUDSKEDULE

**‘N ONDERHOUDSKEDULE OOR DIE AARD EN OMVANG VAN MAATSKAPLIKE
 GEVALLEWERKINTERVENSIE AAN ADOLESSENTE MET AGGRESSIEWE GEDRAG**

Al die informasie wat verkry word van die vraelys sal as konfidensieele beskou word en geen deelnemers se identiteit sal bekend gemaak word nie. Die resultate van die studie sal beskikbaar wees vir die publiek.

Identifiserende besonderhede van die maatskaplike werker:

1. Hoe lank is u al ‘n maatskaplike werker?

Minder as 1 jaar	
1-5 jaar	
Meer as 5 jaar	

2. Hoe groot is u gevallelading by benadering:

Aantal huishoudings:.....

Aantal persone:.....

3. Hoeveel adolessente het u omtrent in u gevallelading?

.....

Identifiserende besonderhede van die aggressiewe adolessente:

4. Watter persentasie van adolessente in u gevallelading openbaar aggressie en aggressiewe gedrag?

.....

.....

5. Watter tipe aggressiewe gedrag by adolessente kom die meeste voor in u gevallelading? (byvoorbeeld baklei met ander; vandalisme; boelies; ens.) Beskryf in diepte:

Tipe aggressiewe gedrag:.....

.....

.....

Met wie:

.....

.....

Waar:.....

.....

.....

6. Wat is die geslag van aggressiewe adolessente meestal in u gevallelading?

Seuns	
Meisies	

7. Hoe oud is die aggressiewe adolessente gewoonlik?

.....

8. Gaan die aggressiewe adolessente meestal skool?

JA	NEE
-----------	------------

Indien die meeste aggressiewe adolessente nie skoolgaan nie, beskryf hulle daaglikse hoof-aktiwiteite:

.....

.....

.....

.....

9. Wie is meestal die aggressiewe adolessente se hoof versorgers?

Albei ouers	
Enkelouer – Ma	
Enkelouer – Pa	

Ander (beskryf volledig):.....

Aanmelding van die aggressiewe adolessente:

10. Wie meld in die meeste gevalle die aggressiewe adolessent aan?

Die gesin	
Die primere versorger	
Sy/haar vriende	
Skoolpersoneel	
Ander organisasies	
Polisie	

Ander:

11. Ná aanmelding plaasgevind het, as watter tipe kliënt sal u meeste van die aggressiewe adolessente beskou?

Vrywillige kliënte	
Nie-vrywillige kliënte	
Potensiele kliënte	
Oorgeplaaste kliënte	

Motiveer:

.....

Oorsake van adolessente se aggressiewe gedrag:

12. Wat is volgens u die hoofoorsake van aggressiewe gedrag in adolessente in u gevallelading?

Motiveer:

.....

.....

.....

.....

.....

13. Wat is die frekwensie van die volgende faktore wat bydrae tot aggressiewe gedrag in adolessente in u gevallestading:

Faktore	Min	Soms	Meestal
Biologie & Genetika			
Frustrasie van die adolessent			
Beloning van aggressiewe gedrag			
Waarneming van gedrag			
Enkelouer-gesinne			
Middelmisbruik deur ouers			
Egskeiding			
Huishoudelike geweld			
Mishandeling van ouers			
Groepsdruk			
Middelmisbruik deur die adolessent			
Boelies			
Bendes			
Sosio-ekonomiese status			
Media (tv, koerant, internet,radio)			
Gemeenskappe			
Kulturele waardes			

14. Is daar ander faktore volgens u wat meestal bydra tot aggressiewe gedrag in adolessente?

JA	NEE
-----------	------------

Beskryf die faktore volledig:

.....

.....

.....

.....

15. Watter faktore bydraende tot adolessente se aggressiewe gedrag, word deur die adolessente self as oorsake vir hulle gedrag beskou?

.....

.....

.....

.....

Proses van maatskaplikewerk-intervensie met die aggressiewe adolessente:

16. Wat is die frekwensie van die volgende maatskaplikewerkmetodes, soos benut as maatskaplikewerk-intervensie aan aggressiewe adolessente?

Metode	Min	Soms	Baie
Groepwerk			
Gemeenskapswerk			
Gevallewerk			

Motiveer ten opsigte van die frekwensie van elke metode:

Groepwerk:.....

.....

Gevallewerk:.....

.....

Gemeenskapswerk:.....

.....

17. Op watter vlak van dienslewering word **gevallewerkdienste** dienste meestal aan die aggressiewe adolessente gebied? Motiveer ten opsigte van elke vlak:

Voorkoming:.....

.....

.....

Vroeë interventie:.....

.....

.....

Statutere, residensieële en alternatiewe sorg:.....

.....

Rekonstruksie en nasorg:.....

.....

.....

18. Op watter aspekte fokus u meestal tydens gevallewerk assessering met die aggressiewe adolessent?

.....

.....

.....

.....

19. Op watter aspekte fokus u **doelstellings** vir gevallewerkintervensie aan die aggressiewe adolessente meestal?

.....

.....

.....

.....

20. In watter mate fokus u op die volgende temas tydens **gevallewerkintervensie** met die aggressiewe adolessente?

Temas	Soms	Meestal	Baie
Gedrag			
Emosie			
Kognisie			
Morele waardes			

21. In watter mate benut u die volgende **intervensiestrategieë** tydens gevallewerkintervensie aan die aggressiewe adolessente?

Intervensiestrategieë	Nooit	Soms	Meestak
Ontspanningsopleiding			
Kommunikasieopleiding			
Karateropleiding			
Voorwaardelik Bestuur			
Assertiwiteitsopleiding			
Waardesidentifisering			
Stresshanteringsopleiding			

22. Is daar enige hulpbronne, soos ouers, vriende of skoolpersoneel, wat u benut tydens gevallewerkindervensie met die aggressiewe adolessent?

JA	NEE
-----------	------------

Motiveer u antwoord:

.....

.....

.....

23. Is u van mening dat hulpbronne, soos byvoorbeeld ouers; vriende of skoolpersoneel, meer betrokke kan wees by die gevallewerkindervensie aan die aggressiewe adolessent?

JA	NEE
-----------	------------

Motiveer u antwoord:

.....

.....

.....

24. Watter persentasie sukses by benadering behaal u wanneer u aggressie en aggressiewe gedrag van die adolessente aanspreek?

.....

.....

.....

25. By benadering, hoeveel van die aggressiewe adolessente voltooi die gevallewerkindervensie vanaf die assesseringfase tot en met die termineringfase? Motiveer:

.....

.....

.....

26. Enige ander aanmerkings:

.....

.....

.....

.....

Dankie vir u tyd en deelname aan hierdie navorsing.